

3.2.

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST

Iako je zamišljen kao kajkavska “časopisna kulturna tribina” (S. Draganić), već je tijekom prvog godišta njegova izlaženja postalo jasno da će *Kaj* velikim dijelom ustvari biti književna tribina kajkavske Hrvatske, odnosno da će kajkavska književnost zauzeti iznimno važno mjesto u njegovu sadržaju, i to kako recentna književna produkcija, tako i ona starija, te pisana i usmena, odnosno narodna i umjetnička, te dječja i prijevodna kajkavska književnost. Stoga ćemo u ovome poglavlju analizirati književni dio časopisa *Kaj*.

3.2.1.

Suvremena kajkavska poezija

Poezija predstavlja najproduktivniji žanr postilirske kajkavske književnosti. Vidljivo je to i iz sadržaja časopisa *Kaj*, u kojem na suvremenu kajkavsku poeziju otpada više od polovice svih objavljenih književnih priloga. Tako se rubrika *Novija kajkavska lirika* pojavljuje odmah u prvim brojevima časopisa, a pod promijenjenim naslovima, kao što su *Kajkavski pjesnici i njihova djela*, *Suvremeni kajkavski pjesnici*, *Djela suvremenih kajkavskih pjesnika*, *Izbor iz kajkavske poezije*, *Suvremeno hrvatskokajkavsko pjesništvo* i slično, postoji sve do danas. Jednako tako, rubrika je od prvog broja do danas otvorena kajkavskim pjesnicima različitih poetika, stilova, generacija itd. Potvrdila su to već prva godišta u kojima se istovremeno javljaju kako iskusniji suvremeni kajkavski pjesnici, tako i potpuni početnici. Svojim priložima u prvim godištima *Kaja* javili su se, s jedne strane, pjesnici koji su do tada već imali objavljene zbirke, poput Nikole Pavića (koji se afirmirao još u međuratnom razdoblju), Ljubice Konjević, Mirka Radušića, Stjepana Draganića, Frana Koncelaka, Anđele Vokaun Dokmanović, Stjepana Bencea, Ljubice Duić, Stanka Dominića i Milana

Krmpotića, te s druge strane pjesnici koji do tada još nisu izdali prve kajkavske zbirke, štoviše, nekima je to bilo jedno od prvih pojavljivanja (kajkavskim stihovima) u književnoj javnosti, kao što su Božena Loborec, Verica Jačmenica Jazbec, Melita Runje, Stanko Kancijan, Ivica Jembrih, Josip Ozimec, Adalbert Pogačić, Katica Šimec, Franjo Švob, Drago Ulama, Dragutin Vuk, Zdravko Čadež i dr. Iako ih generacijski nije moguće nikako svrstati u istu skupinu, s književnopovijesnog gledišta spomenuti pjesnici predstavljaju drugu grupaciju kajkavskih pjesnika 20. stoljeća. Naime, kao što je među prvim izložio Mladen Kuzmanović¹⁴⁷, dvadesetostoljetne kajkavske pjesnike mogli bismo podijeliti u tri osnovne grupacije. Prvu bi činili kajkavski pjesnici prve polovice 20. stoljeća, počevši od Antuna Gustava Matoša s početka stoljeća, preko Frana Galovića, Dragutina Domjanića, Nikole Pavića, Miroslava Krleže i drugih, do Ivana Gorana Kovačića na polovici stoljeća. Goranovom zbirkom *Ognji i rože* (1945) i konačnim izdanjem Krležinih *Balada Petrice Kerempuha* (1946) “zvjezdana faza” kajkavskog pjesništva nije bila zatvorena samo simbolički nego i doslovno: Matoš, Galović, Domjanić i Goran su mrtvi, a Krleža i Pavić su se prestali javljati kajkavskim stihovima. Stoga se očekivala pojava nove generacije kajkavskih pjesnika, pred kojom je, kako je napomenuo Kuzmanović, stajao nimalo lak izbor: generacija kajkavskih pjesnika koja se pojavila nakon 1950. morala se “odlučiti samo za jednu od dviju mogućih, vječnih alternativa: variranje elemenata već otkrivenog, poznatog estetskog repertoara prethodnika ili traganja za vlastitim izričajima i tematskim tvorbama”¹⁴⁸. Kada pogledamo ostvaraje prvih predstavnika nove generacije, moramo, kao i Kuzmanović, zaključiti

---

¹⁴⁷ Kuzmanović, Mladen: *Nasljednici i istraživači: (Globalne napomene o poslijeratnoj kajkavskoj lirici)*. U: Kalinski, Ivo (ur.): *Jezični i umjetnički izraz na kajkavskom tlu: zbornik radova sa skupova u Krapini. Krapina, Kajkavsko spravišće*, 1993. Str. 54-61.

¹⁴⁸ Isto. Str. 55.

kako su bili skloniji prvoj opciji. To je prije Kuzmanovića još 1972. uočio i Joža Skok koji smatra da bi se recentni mu kajkavski pjesnici trebali okrenuti izazovima (književne) suvremenosti, a ne nekreativno reproducirati dobrim dijelom iscrpljena tematska i poetička obilježja međuratne lirike: “Ne radi se ovdje o iskazivanju nepovjerenja prema zavičajnoj, intimnoj i seoskoj tematici, kojom je dijalektalno stvaralaštvo na neki način i uslovljeno, i koja će se i u njegovu daljnjem postojanju sigurno javljati, već prvenstveno o pristupu toj tematici. Doduše, međuratno je pjesništvo, iscrplo određen broj regionalnih tema, ali je bitnije što se ono prema svojoj cjelokupnoj tematici odredilo, ne isključivo s emotivne strane koja uvijek ostaje otvorenom kao mogućnost za izražavanje poetske individualnosti, već s perspektive određenog povijesnog trenutka i književnopovijesne i estetske usmjerenosti cjelokupne hrvatske književnosti”, zbog čega je prvim poslijeratnim pjesnicima na neki način poručio “nemoguće je u sadašnjem trenutku stvarati isključivo na pozicijama i stilu jedne prošle književne epohe, ne uvažavajući nimalo ni suvremenu poetsku orijentaciju, ni društvene promjene sa širokim radijusom djelovanja na sva društvena područja, ni novu, suvremenu estetsku senzibilnost. Jer neophodno je da se dijalektalna lirika potvrđuje i pored svih svojih jezičnih i tematskih specifičnosti kao dio suvremene hrvatske lirike, a to znači da u okvirima svoje osnovne dijalektalne orijentacije slijedi i njezin tematski i formalni razvitak”¹⁴⁹. Dio kajkavskih pjesnika kao da je poslušao ovaj Skokov *naputak*, a dio nije. Onaj dio koji je ostao na tragu tradicije međuratne kajkavske lirike, a radi se uglavnom o pjesnicima prve poslijeratne generacije, Kuzmanović naziva “nasljednicima”, a drugu generaciju poslijeratnih kajkavskih pjesnika koja je kajkavskom pjesništvu otvorila neke nove putove – uglavnom pjesnici koji se javljaju početkom 1970-ih – naziva “istraživačima”.

---

¹⁴⁹ Skok, Joža: *Poslijeratna kajkavska lirika*. Dometi, 5 (1972), br. 1-2, str. 112.

Što se tiče “nasljednika”, prema Kuzmanovićevoj klasifikaciji radi se o pjesnicima koji su se pojavili u razdoblju između 1950. i 1968., dakle u razdoblju između završetka “zvjezdane faze” kajkavskog pjesništva i početka izlaženja časopisa *Kaj*. U tu bi grupaciju prema Kuzmanoviću pripadali Ivo Sokač, Florijan Andrašec, Ljubica Konjević, Mirko Radušić, Stjepan Draganić, Fran Koncelak, Anđela Vokaun Dokmanović, Stjepan Bence, Ljubica Duić, Stanko Dominić, Milan Krmpotić i drugi, a možemo im dodati i spomenute pjesnike koji su se počeli javljati u prvim godištim *Kaja*. Ti su pjesnici očito previše ostali pod dojmom određenih obilježja kajkavskog pjesništva međuratnog razdoblja koja su nekreativno reproducirali, kao što su idilične ruralno-zavičajne teme, sentimentalna evokacija djetinjstva, naivna apoteoza kajkavštine te pjevno-vezanih stih. Štoviše, Skok upozorava da u pjesništvu prve generacije poslijeratnih kajkavskih pjesnika ima “i tekstova u kojima se sva vrijednost iscrpljuje u prihvaćanju dijalekta, gdje je dakle kajkavština samo po sebi cilj a ne rezultat dubljeg stvaralačkog izbora, tekstova koji nemaju snage da dijalekt nametnu kao originalan, autohton, lični izraz, već ga koriste kao izvanjski dekor, verbalistički pjesnički ukras”¹⁵⁰. Radi se o pjesničkim tvorbama koje su se temeljile na “eksploataciji poetske vrijednosti organskog idioma bez individualnog kreativnog čina koji bi mogao datost organskog idioma strukturirati u originalan pjesnički diskurs” pa je “takav pjesnički rezultat književno nevjerodostojan i stoga marginalan”¹⁵¹. Sve je to utjecalo na to da kajkavsko pjesništvo prvih poslijeratnih kajkavskih pjesnika izgubi doticaj sa suvremenim pjesničkim tokovima, a rezultat toga bio je i njihovo udaljavanje od dominantnih književnih krugova, periodike i izdavača. Početkom 1950-ih kada se prvi puta javlja većina spomenutih kajkavskih pjesnika, hrvatsko je pjesništvo, naime, učinilo zaokret od međuratnog zavičajno-slikovnog, idilično-sen-

---

¹⁵⁰ Isto. Str. 112.

¹⁵¹ Božanić, Joško: *Prolegomena za vernakularnu stilistiku*. Str. 280.

timentalnog i socijalno motiviranog pjesništva, kakvo nekreativno nasljeđuju prvi kajkavski poslijeratni pjesnici, prema tematiziranju izazova suvremenog čovjeka. Najveći zaokret učinili su krugovaši koji su se, okupljeni oko časopisa *Krugovi* (1952-1958), za razliku od međuratnih pjesnika, kako objašnjava Krešimir Bagić¹⁵², okrenuli egzistencijalističkoj (Slavko Mihalić, Antun Šoljan, Milivoj Slaviček, rani Vlado Gotovac) i semiotičkoj (Ivan Slamnig) poetici, a istovremeno se u hrvatskom pjesništvu pojavljuje i nadrealistički odvjetak (Zvonimir Golob, Irena Vrkljan, Vesna Krmpotić) te radikalni konkretizam (Josip Stošić), pjesništvo u trapericama (Zvonimir Majdak, Alojz Majetić, Branislav Glumac) i pjesništvo zavičajnog mita (Miroslav Slavko Mađer, Petar Gudelj, Nikola Milićević), koje je jedino donekle bilo blisko poetikama prvih poslijeratnih kajkavskih pjesnika. Pjesništvo pak razlogaša/razlogovaca, druge poslijeratne generacije koja se 1960-ih okupljala oko časopisa *Razlog* (1961-1968), obilježavaju filozofičnost i hermetizam (Dubravko Horvatić, Mate Ganza, Željko Falout, Ante Stamać, Nikica Petrak), a na formalnom se planu okreću pjesmi u prozi. Šezdesetih se, kao uostalom i pedesetih te u bilo koje drugo vrijeme, javljaju i izrazitije individualističke poetike koje također donose nove impulse hrvatskom pjesništvu (prije svih Danijel Dragojević, Tonči Petrasov Marović, Arsen Dedić)¹⁵³. S obzirom na to da su suprotno takvim pjesničkim tendencijama prvi poslijeratni kajkavski pjesnici pisali u maniri narativno-deskriptivne, emocionalno-naivne i pjevne zavičajne lirike, previše i ne čudi da se njihovo stvaralaštvo nije uspjelo uklopiti u

¹⁵² Bagić, Krešimir: *Pjesnički koncepti pedesetih*. U: Bagić, Krešimir (ur.): Način u jeziku/Književnost i kultura pedesetih: zbornik radova 36. seminara Zagrebačke slavističke škole. Zagreb, Zagrebačka slavistička škola, 2008. Str. 87-100.

¹⁵³ Usp. više o hrvatskom pjesništvu 1950-ih i 1960-ih: Mrkonjić, Zvonimir: *Suvremeno hrvatsko pjesništvo: razdioba*. Zagreb, Kolo, 1971; Stamać, Ante: *Slikovno i pojmovno pjesništvo*. Zagreb, Liber, 1977; Milanja, Cvjetko: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*. Sv. I-II. Zagreb, Zagrebgrafo-Altagama, 2000-2001; Pavličić, Pavao: *Mala tipologija moderne hrvatske lirike*. Zagreb, Matica hrvatska, 2008.

maticu nacionalnog pjesništva. I Ernest Fišer smatra da je “globalna orijentacija hrvatske književnosti (osobito pjesništva) 50-ih i 60-ih godina ovog stoljeća prema jednoj novoj, modernoj književnoj praksi zapadnoevropske provenijencije” bila među glavnim razlozima za “dvadesetogodišnje *zaostajanje*” kajkavskog (i čakavskog) pjesništva 1950-ih i 1960-ih godina za istodobnim pjesništvom na standardnom jeziku: “U takvom – nazovimo ga ‘estetski internacionalističkom’ – usmjerenju hrvatskog pjesništva i književne kritike... naše je suvremeno ‘dijalektalno’ pjesništvo jedva imalo *nekakve* šanse da preživi”¹⁵⁴. Ta svojevrsna poetička anakronost bila je, kako navodi Fišer, vjerojatno i glavnim razlogom za “distanciranost i nezainteresiranost domaće kritike za tekuću produkciju suvremene kajkavske i čakavske književnosti”, koja je, kad se rijetko i pojavila, poprimala ili “apriorne diskriminatorske i diskvalifikacijske kvalifikative” pojedinih kritičara prema kajkavskim i čakavskim pjesnicima ili pak “panegiričku nekritičnost tzv. ‘zaljubljenika u poetsku materinsku riječ’”¹⁵⁵. No, kajkavsko pjesništvo prvih dvaju desetljeća druge polovice 20. stoljeća ne samo da nije pobudilo veću pažnju u kontekstu nacionalnog, nego niti i u kontekstu kajkavskog pjesništva što je rezultiralo time da je kroz tih dvadesetak godina (1950-1970) objavljeno svega petnaestak zbirki kajkavske poezije, i to uglavnom kao vlastita izdanja autora¹⁵⁶. Osim takvih inherentno književnih razloga, Fišer s pravom razloge za inferioran položaj kaj-

---

¹⁵⁴ Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkaviana: rasprave i kritike o hrvatskom poslijeratnom kajkavskom pjesništvu*. Osijek, Revija, 1981. Str. 15.

¹⁵⁵ Isto. Str. 16.

¹⁵⁶ Ivo Sokač: *Kraj Mure* (1952); Florijan Andrašec: *Međimurske fijolice* (1953); Ljubica Konjević: *Denes su puti veseli* (1955), *Zagorje moje zeleno* (1967); Mirko Radušić: *Čez dole i brege* (1956), *Zapopevaj pisana tičica* (1958); Stjepan Draganić: *Terni i cvetje* (1957), *Popjevka govorenja* (1966); Fran Koncelak: *Pjesme* (1959); Anđela Vokaun Dokmanović: *Povehlo cvetje* (1962); Stjepan Bence: *Kruh sozom zamešeni* (1963); Ljubica Duić: *U sjeni maloga grada* (1965); Stanko Dominić: *Zrnje na čislu ljeta* (1967); Milan Krmpotić: *Lubljeni moj kraj* (1967).

kavske (i čakavske) književnosti toga razdoblja u odnosu na književnost na standardnom jeziku vidi i u “marginalnom, periferanom, drugorazrednom položaju” nestandardnih varijeteta kojima je ta književnost pisana spram uloge, mjesta i značenja standardnog jezika.¹⁵⁷ Prva desetljeća druge polovice 20. stoljeća bila su, naime, u znaku uspostavljanja rigidnog komunističkog režima u Jugoslaviji, prilikom čega je na planu jezične politike prevladavao jezični unitarizam, kojem je cilj bio čim veće i jezično hrvatsko-srpsko zbližavanje. Takva je jezična politika kulminirala 1954. kada je sklopljen Novosadski dogovor koji hrvatski i srpski standardni jezik naziva zajedničkim hrvatskosrpskim ili srpskohrvatskim jezikom s dvjema izgovornim varijantama (ijekavskom i ekavskom). U takvoj jezičnoj politici dakako nije bilo mjesta za nestandardne varijete pa je i književnost pisana tim varijetetima bila dodatno marginalizirana.

No, stanje se u kajkavskom pjesništvu, barem što se produkcije, a djelomično i poetike tiče, bitno mijenja od 1968. nadalje, kada se prvo pojavljuje časopis *Kaj*, a zatim i drugi spominjani periodici *kajkavskog proljeća*, te uskoro i specijalizirane udruge te pjesnički recitali i smotre na kojima kajkavsko pjesništvo dobiva svoj prostor. Među svim tim inicijativama *Kaju* pripada posebno mjesto zbog toga što se pojavio prije svih njih, a za razliku od njih održao je i dugogodišnji kontinuitet sve do danas. Da se u kajkavskom pjesništvu od pojave *Kaja* počinju događati promjene vrlo brzo primijetilo je i njegovo uredništvo. Priredivši, naime, prvi broj *Kaja* za 1971. kao *Panoramu novijega kajkavskog pjesništva*, uredništvo u predgovoru konstatira da “[n]ovije kajkavsko pjesništvo... doživljava u svojoj poslijeratnoj sudbini više od dva decenija zatajenosti [...] To dugo vrijeme naprosto je sasvim izostala mogućnost publiciranja djela; ona su ostala neprimijećena od dnevnika i periodika, od radio programa i drugih mogućnosti

---

¹⁵⁷ Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkaviana*. Str. 14.

prezentacije. Takav status anonimnosti znatno je otežao i usporio razvoj novijega kajkavskog pjesništva, postao je razlogom stagnacije, što se nedvosmisleno dokazuje i činjenicom da se stanje znatno poboljšalo kad se prije nekoliko godina pojavio ovaj časopis osiguravši nakon više od dva decenija prvi put kontinuirani publicitet, kojim dakle istom tada započima afirmacija djela suvremenoga kajkavskog pjesništva”¹⁵⁸. Iako su ove konstatacije samo djelomično točne budući da je u njima prešućen doprinos ostalih (u prethodnim poglavljima spomenutih) inicijativa za reafirmaciju kajkavskog pjesništva (udruge, recitali i smotre, časopisi), one ukazuju na osviještenost *Kajeva* uredništva o velikoj ulozi njihova časopisa u revitalizaciji kajkavskog pjesništva. Štoviše, pokretanjem časopisa koji će velik dio svojeg prostora posvetiti kajkavskoj poeziji po prvi puta je ne samo u spominjanih dvadesetak godina (1950-1970), kako navodi uredništvo, nego i uopće kajkavska poezija dobila mogućnost za “kontinuirani publicitet”. Časopis *Kaj* bio je, dakle, prvi hrvatski periodik koji je kajkavskim pjesnicima nudio relativno velik te stabilan i kontinuiran medijski prostor. To su, dakako, činili i ostali spominjani periodici *kajkavskog proljeća*, no većina su, kao prvo, bili godišnjaci te su izlazili tek jednom na godinu, kao drugo izlazili su svega dvije-tri godine, a kao treće niti jedan od njih nije toliko prostora posvećivao kajkavskom pjesništvu kao *Kaj*. Spomenuta je panorama obuhvatila kajkavsku pjesničku produkciju nastalu u rasponu od Pavićeve *Medimurske zemlje* (1951) do tada recentnih pjesnika, od kojih većina još nije imala objavljenu kajkavsku zbirku. Uvrštenih tridesetak kajkavskih pjesnika¹⁵⁹ iz tog razdoblja (1950-1970) samo je potvr-

---

¹⁵⁸ Redakcija časopisa “Kaj”: *Umjesto predgovora*. *Kaj*, 4(1971), 1, str. 3.

¹⁵⁹ Nikola Pavić, Zvonko Milković, Mirko Radušić, Anđela Vokaun Dokmanović, Stjepan Bence, Zdravko Čadež, Blanka Dovjak-Matković, Božena Loborec, Stjepan Draganić, Stanko Dominić, Josip Galović, Mirko Hadrović, Božo Hlastec, Ivan Horvat, Verica Jačmenica, Stjepan Jakševac, Josip Jurjević, Ivo Kalinski, Stanko Kancijan, Fran Koncelak, Ljubica Konjević, Milan Krmpotić, Ivan Mikec,

dilo Kuzmanovićeve tezu kako se radilo o slabijoj stvaralačkoj fazi kajkavske književnosti u odnosu kako na “zlatno doba” koje joj je prethodilo, tako i na novo doba koje je slijedilo. Uvrštene pjesme, naime, uglavnom govore o privrženosti zavičaju i “sladkom kaju”, prevladavaju ruralni i “zemljaški” motivi, evociraju se uspomene iz djetinjstva, deskriptivne su i nerijetko narativne, većinom u vezanom stihu itd. Tek nekoliko pjesnika interesom za egzistencijalističko problematiziranje položaja čovjeka u suvremenom svijetu pokazuje stanovit odmak od takvih motivsko-stilskih koordinata (Ivo Kalinski). No, gledajući cjelinu panorame možemo reći kako je ona ustvari zaokružila međufazu između dviju uspjeljih faza kajkavskog pjesništva, one koja joj je prethodila i one koja će uslijediti, a važnost je panorame i u tome što je ukazala na kontinuitet kajkavskog pjesništva u tom *prijelaznom razdoblju*.

3.2.1.1.

(Post)modernizacija kajkavskog pjesništva

Nakon prvih pet godišta izlaženja *Kaja* na njegovim se stranicama te na recitalima kajkavskog pjesništva počinju javljati novi kajkavski pjesnici u čijim je stihovima vidljiv znatniji odmak ne samo od zavičajno-deskriptivne, socijalno-buntovne i emocionalno-pjevne, nego i ukupne tradicije kajkavskog pjesništva. Radilo se uglavnom o mladim pjesnicima, rođenima između 1930. i 1950. godine koji su, kako je među prvima primijetio Kuzmanović, “bili dovoljno udaljeni od međuratne tradicije (a još više zaokupljeni vlastitim vizijama) da bi podlegli ljepoti, ali i shemama koje su nam namrli začetnici novije kajkavske lirike [...] Ako se dio generacije pjesnika koji su se javili neposredno nakon rata gotovo

---

Božena Loborec, Josip Ozimec, Melita Runje, Franjo ävob, Benedikt Tumpa, Dragutin Vuk, Verica Jačmenica, Adalbert Pogačić, Mirko Radušić.

slomio pod bremenom preboga nasljeđa (ali je ipak pridonio očuvanju kontinuiteta novije kajkavske književnosti), generacija koja, eto, dolazi na najboljem je putu da nam otkrije nove, još neslućene ljepote i vrijednosti kajkavske riječi. Umorne nasljednike zamijenili su istraživači¹⁶⁰. Uredništvo *Kaja* je širom otvorilo svoja vrata “istraživačima” pa se promjene koje se od 1970-ih nadalje događaju u kajkavskom pjesništvu mogu pratiti na njegovim stranicama.

Jedan od prvih koji je na stranicama *Kaja* prezentirao pjesništvo koje se bitnije odmaknulo od međuratne, odnosno ukupne dotadašnje kajkavske pjesničke tradicije bio je Ivo Kalinski¹⁶¹. Najavile su to već prve njegove pjesme uvrštene u spominjanu *Panorama novijega kajkavskog pjesništva* (*Kaj*, 1/1971), a eksplicitno ilustrirali ciklusi objavljeni u *Kaju* tijekom 1970-ih.¹⁶² Dva-desetak pjesama objavljenih 1971. bilo je popraćeno i Kuzmanovićevim osvrtom u kojem dobro primjećuje Kalinskijevu “punu poetsku samosvojnost”, odnosno ističe da Kalinskijevom kajkavskom poezijom “dileme, krize i senzibilni ponori suvremenog hrvatskog intelektualca postaju konačno preokupacijom kajkavske dijalektalne lirike”¹⁶³. Svojom mračnom, gotovo apokaliptičnom

---

¹⁶⁰ Kuzmanović, Mladen: *Nasljednici i istraživači*. Str. 61.

¹⁶¹ Rođen je 1940. u Črečanu kod Sv. Ivana Zeline. Objavio je zbirke kajkavskih pjesama *Pha kaj* (1979), *Valctakt i lajno* (1983) te *Blindjerana pizza* (2007; u zajedničkoj knjizi s Vladimirom Pernićem *Cicirici & senjali*).

¹⁶² Kalinski, Ivo: *Teštamentom; Jelona je najlepša dekla; Kaj sem, gde sem ja?; Balada III; Balada IV; Vuštrili smo pesa; Posel; Balta, baltica; Moka z glave; Misel; Z višine, z glibline; Kojni vranci; Žofke misli; Med brati; Riedki so to petki; Curjava čez svoje roke; Kruh; Vura; Kačar!; Korenike; Sprerojenje*. *Kaj*, 4(1971), 7-8, str. 27-38. Kalinski, Ivo: *Tu nekaj nie bile v redu...; Lažica; Prepadanje; Druga stran; Balada II; Pesma nebesna žote žune...* *Kaj*, 5(1972), 12, str. 44-47. Kalinski, Ivo: *[(Čađava stara Drava plava i naša lađa plava po njoj...)]*; *Noli turbare cirkulus meos; Tak dojde to, pesem moja; Cel dan; Batrivo ščita deržim; Čudaj zelena ledina; Ne maram za to*. *Kaj*, [10](1977), 1-2, str. 41-44.

¹⁶³ Kuzmanović, Mladen: *Otkriće crne jezgre: marginalije uz kajkavsku liriku Ive Kalinskog*. *Kaj*, 4(1971), 7-8, str. 26.

te beznadnom slikom svijeta i čovjeka u njemu Kalinskijeve su pjesme u kajkavsku poeziju uvele do tad najintenzivniju “kmičnu” motiviku: “Mi jesmo vrinjeni v črnu kmicu, / i niesmu kaj smu bili. / Nas su gosrali pod rep z mrtvu lisicu, / da bi znali kaj je pravde locec, / a kaj je jarem, / da bi znali kaj je v jarmu prazen želudec” // (A sloboda se flundra kak pes na živicu!)” (*Teštamentom*). Kalinskijeva “poetika kmice”, kako ju je nazvao Zvonko Kovač, nije, dakako, sama sebi svrhom, nego je nastala kao izraz Kalinskijeve sumnje u “svekolikim napretkom i uzajamnom nepodnošljivosti, opterećen svijet”¹⁶⁴. Kalinski u tom smislu u svojim kajkavskim pjesmama prikazuje onu drugu, manje ljepšu stranu kako vlastitog djetinjstva, u koje se često vraća, tako i suvremenosti. Najradikalnije je to posvjedočila pjesma *Vuštrili smo pesa* u kojoj govori o tome kako su kao dječaci teško mučili psa, a pjesma bi se, kako je to znalački pokazao Kovač, mogla shvatiti i kao problematizacija zla i zloga u ljudima općenito. U takvom čovjeku nesklonom svijetu, u kojem niti zavičaj više nije idiličan, lirski subjekt ne uspijeva pronaći utočište pa gubi i sam sebe: “Gde sem, kaj sem ja? / Gde sem ja pred tobum, vendar, / kad sem i pred sobum, ništar!” (*Kaj sem, gde sem ja?*). Štoviše, u pojedinim pjesmama predosjećá i apokalipsu, što je najradikalnije izraženo u pjesmi *Korenike*. Pjesme su ispejvane većinom u slobodnom stilu, a jezik pjesama podlogu crpi iz Kalinskijeva zavičajnog zelinskog govora, obogaćenog elementima kako stare kajkavske književnosti, tako i novotvorenica koje je tražila suvremena motivika. Nakon pjesama objavljenih tijekom 1970-ih u *Kaju* te prezentiranih na kajkavskim recitalima, gdje su i nagrađivane, Kalinski ih je 1979. ukoričio u zbirci *Pha kaj*. Pišući o toj prvoj Kalinskijevoj kajkavskoj zbirci Ernest Fišer je na

---

¹⁶⁴ Kovač, Zvonko: *Poetika kmice u kajkavskom pjesništvu Ive Kalinskoga*. U: Jembrih, Alojz (ur.): *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzoru*. III. Zbornik radova sa znanstvenih skupova u Krapini 2010. i 2011. godine. Zabok, Hrvatska udruga “Muži zagorskoga srca”, 2011. Str. 120.

Kuzmanovićevu tragu ukazao na refleksivnost egzistencijalističke provenijencije, upozorivši, međutim, i na desakralizaciju i demitologizaciju ustaljenih vrijednosti i simbola, depatetizaciju duhovnog života te jezično inovatorstvo (vlastiti “metajezik”) Kalinskijeve kajkavske poetike¹⁶⁵. Nakon prve kajkavske zbirke Kalinski jedno vrijeme nije u *Kaju* objavljivao kajkavske stihove, da bi 1983. objavio cijelu zbirku. Radi se o zbirci *Valctakt i lajno* koja je objavljena u posebnom broju *Kaja*, u kojem su se nalazile još i cjelovite zbirke *Ili – ali* Božice Pažur i *Žejni sred zviranjka* Željka Reineru (*Kaj*, 4/1983). U predgovoru toj Kalinskijevoj zbirci Joža Skok¹⁶⁶ na Kuzmanovićevu i Fišerovu tragu ukazuje na “racionalno usmjereno kritičko čulo autora koje (pre)ispituje, provjerava, registrira i analizira sve vrste zatečenih vrijednosti, dilema, emotivno-psiholoških stanja, misaonih i moralno-etičkih premisa”¹⁶⁷, ali za razliku od njih upozorava i na ironičnost Kalinskijeva pjesničkog diskursa koji dolazi do izražaja u toj drugoj zbirci, i koji predstavlja još jedan svojevrsan *novum* koji Kalinskijeva kajkavska poezija donosi u korpus poslijeratnog kajkavskog pjesništva. Pritom treba imati na umu da se radi o svojevrsnoj gorkoj ironiji, koja je na granici s apsurdom. Naime, Kalinskijeve pjesme u toj drugoj zbirci još su radikalnije progovorile o opakosti svijeta/sudbine što čovjeka dovodi do apsurdnih situacija pa sreća ustvari predstavlja svoj suprotni pol (*Sreća*). Za razliku od pjesama iz prve zbirke, pjesme u drugoj zbirci, od kojih je dio objavljivan i u *Kaju*, pisane su svojevrsnom astrofično-narativnom formom u kojoj se (uvlakom početnih redaka označeni) izmjenjuju nerimovani parovi stihova. Pjesme su također motivski još ekstravagantnije te semantički i asocijativno još zgusnutije. Nakon zbirke

¹⁶⁵ Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkaviana*. Str. [104]-110.

¹⁶⁶ Skok, Joža: *Od osporavanja do kreativnog produžetka i nove afirmacije kajkavske pjesničke tradicije*. *Kaj*, 16(1983), 4, str. 3-7.

¹⁶⁷ Skok, Joža: *Ignis verbi kajkavicae: nove kajkavske studije, eseji i rasprave*. Zagreb, Kajkavsko spravišće, 2007. Str. 111.

Valctakt i lajno (1983) Kalinski se u *Kaju* novim pjesmama javio još samo 1991.¹⁶⁸, a 2005. u sklopu njegova biobibliografskog portreta objavljen je i izbor njegovih kajkavskih pjesama iz prethodnih zbirki.¹⁶⁹

Jednako radikalna raskid s dotadašnjom tradicijom predstavljala je i pojava kajkavskog pjesništva Zvonka Kovača¹⁷⁰, koji se u književnoj javnosti prvo predstavio pjesmama na standardnom jeziku (*Courbette*, 1973), i to u okviru pitanjaške poetike, odnosno “pjesništva iskustva jezika” (Z. Mrkonjić), dok se kajkavskim stihovima javlja na 2. recitalu suvremenog kajkavskog pjesništva u Zelini 1971. Upravo se zahvaljujući izboru pjesama s tog zelinskog recitala, koji je iste godine predstavljen u *Kaju*, Kovač prvi puta pojavljuje u tome časopisu¹⁷¹, a nakon toga u sklopu Kuzmanovićeve *Antologije novije kajkavske lirike* (*Kaj*, 3-5/1975) i Skokove antologije kajkavskog pjesništva *Ogenj reči* (*Kaj*, 4-6/1986). Do objavljivanja Kuzmanovićeve antologije Kovač još nije imao objavljenu zbirku kajkavskih pjesama pa je, kao ustvari novo ime u kajkavskom pjesništvu, zastupljen sa svega tri pjesme. No, sve tri jasno su ukazale na to da se radi o pjesniku koji otvara novo poglavlje u kontekstu kajkavskog pjesništva, i to i na razini sadržaja i na razini izraza i na razini diskursa. Što se tiče sadržajne strane, teme Kovačevih pjesama su ljudska nemoć i resignacija životom (*II.*), na izražajnoj razini Kovač u kajkavsko

¹⁶⁸ Kalinski, Ivo: *Cantoczi i druge popevke*. *Kaj*, 24(1991), 5-6, str. 3-6.

¹⁶⁹ Kalinski, Ivo: *Gloria kajkaviana; Sreća; Prošim fino!; Traktatuš kajkavianuš varasdinenižiš; Kaj sem, gde sem ja?; Kačae!; Jelona je najlepša dekla!; Mačurek; Da bi ti hotel vu narav; Vse zgleđa; Noli turbare circulos meos...* *Kaj*, 38(2005), 6, str. 3-11.

¹⁷⁰ Rođen je 1951. u Donjoj Dubravi. Kajkavske pjesme pojavljuju se usporedno s onima na standardnom jeziku u njegovim zbirkama *Courbette* (1973), *Korelacije* (1982), *Slutim sretnu ruku* (1988) i *Goetinske elegije* (2001). Zbirka *Vrnul se buom* (2001) prva je Kovačeva zbirka koja je sadržavala pretežno kajkavske pjesme, kao i zbirka *Moral bi meriti se z morjem* (2009, u zajedničkoj knjizi s Joškom Božanićem *Co, kaj?*).

¹⁷¹ Kovač, Zvonko: *Ferštejen zi?* *Kaj*, 4(1971), 7-8, str. 92.

pjesništvo uvodi elemente tekstualizma (*Žuhke vse*), a na diskursnoj postmodernistički prosede, vidljiv prije svega u uspostavljanju ironijskih intertekstualnih korelacija s hrvatskom petrarkističkom tradicijom (*Ani*). Do objavljivanja Skokove antologije Kovač je objavio i svoju drugu pjesničku zbirku *Korelacije* (1982), koja ga je potvrdila kao “zrela i nezaobilazna pjesnika druge polovice dvadesetog stoljeća” (C. Milanja), i u kojoj se osim standardnojezičnih pjesama našlo i više kajkavskih, koje Skok i uvrštava u svoju antologiju. Pjesma *Bum se vubil, z rečima* nastavila je s proširivanjem motivskih obzora kajkavskog pjesništva (“Bum se vubil, z hrdžavom žicom / z zamazanemi nofti: bum se vubil...”), jednako kao i pjesma *Kak velka hiža iliti kakti vupanje* u kojoj demitologizira sliku Europe i poziva na oslanjanje na vlastite snage (“Z naših horvatskih stran Europa prelepo zgledi. / Kak velka hiža iliti kakti vupanje. / A ni tak. I nigdar već ne bu tak. Vupanje smo mi, kulko smo zvun i kulko smo mi”). Treća uvrštena pjesma *Idi vu naše megle, se popikni i budi kuš* na tragu poznate Mihaličeve pjesme *Majstore, ugasi svijeću* ironično poručuje pjesnicima da ne bi trebali previše razmišljati o svijetu oko sebe, a najmanje o tome pisati (“Preveč fnogo sediš. I nad knjigami skerbiš. / Kak rečokradec, kak jalnuš. / Idi vu naše megle, se popikni i budi kuš”...). Potonja je zanimljiva i zbog toga što je predstavila Kovaču svojstven postupak *miješanja* standardnog i kajkavskog jezika u istoj pjesmi – od ukupno dvanaest stihova deset ih je pisano kajkavštinom, a posljednja dva standardnim jezikom. Sličan postupak Kovač obilno koristi i u svojim pseudopetrarkističkim kajkavskim pjesmama, u koje također nerijetko inkorporira nekajkavske citate i parafraze. Kajkavština kod Kovača, dakle, više nije *sveti* jezik kojem se treba samo diviti i prema kojem treba izražavati nemjerljivu ljubav, nego je shvaćena kao izražajni medij u koji je dozvoljeno dodavati elemente drugih jezika, odnosno kao jezična materija čije mogućnosti treba propitivati i uspoređivati s drugima jezicima. Štoviše, odabirom bogate južnohrvatske štokavsko-čakavizirane petrarkističke tradicije za inter-

tekst svojeg ciklusa pisanog kajkavskim, sjevernohrvatskim jezikom Kovač je zacijelo želio pokazati i da kajkavski jezik ne mora biti isključivo vezan za *kajkavske* teme, odnosno da se kajkavskim jezikom može pisati u maniri te pretežno štokavsko-čakavske tradicije, i to čak i istim stihom (dvostrukorimovani dvanaesterac). S treće strane, stalo mu je, čini se, i do demitologizacije same petrarkističke tradicije, jer ju, osim izborom *nepetrarkističkog* kajkavskog jezika, ironizira i na drugim razinama. Tako u pjesmi *Snežni dan derhteće dohojduće zime* vrijeme radnje nije ljeto kao kod petrarkista, nego zima, pa po dragoj padaju “kumačeci snega”, “vusne” su joj suhe, obrazi “zmržnjeni”, a uz to je “brez kinča, brez zlata”. Uglavnom, Kovačev kroz ovih nekoliko pjesama tek najavljen ironijsko-intertekstualni neopetrarkistički ciklus otvorio je novo, postmodernističko poglavlje suvremenog kajkavskog pjesništva, koje se konačno polako, ali sigurno na svim razinama odvajalo od dotadašnje kajkavske pjesničke tradicije. Primijetio je to i prvi ozbiljniji interpretator Kovačeve kajkavske lirike, Ernest Fišer, koji je istaknuo kako je Kovač zacijelo “najradikalniji u pobuni protiv svih kajkavsko-pjesničkih konvencija, a navlastito protiv konvencionalnoga shvaćanja poetske *forme*”, što potkrepljuje dvjema odlikama Kovačeva kajkavskog pisma: “a) problematiziranje tradicionalnih ‘sadržaja’ *pomakom u ironiju* i b) *uspostavljanje modernog pjesničkog diskursa*”¹⁷².

Samostalno se kajkavskim stihovima Kovač sljedeći put pojavio u *Kaju* tek 1992. Tom se prilikom, a radi se o ratnim godinama koje je proveo u Göttingenu kao gost predavač na tamošnjem sveučilištu, Kovač predstavio dijelovima ciklusa *Europa brez mača* u kojima se kao motiv pojavljuju čežnja za domovinom, strahote Domovinskog rata i beščutna Europa¹⁷³. Nastavak je to Kovačeva demitologiziranja narativa o pravednosti i superiornosti Europe te prilog kajkavskom ratnom pjesništvu. Dvije godine

¹⁷² Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkaviana*. Str. 130-131.

¹⁷³ Kovač, Zvonko: *Europa brez mača*. Kaj, 25(1992), 4, str. 3-6.

nakon toga pojavio se širim izborom pseudopetrarkističkih pjesmama nastalih još sredinom 1970-ih, ali integralno do tada neobjavljenima¹⁷⁴. Taj izbor od petnaestak pjesama dodatno je pokazao sav horizont Kovačeva intertekstualnog petrarkističkog ludizma. Općenitim, do tada predstavljenim tematskim i stišnim korelacijama s petrarkističkom tradicijom, u ovome je ciklusu dodao citatne, montažne, parafrazne i slične elemente, pojačavajući ironijski, pa i kritički ton. Tako u pjesmi *So bokci bistrički harni pjetrarkisti* gotovo poimence ismijava hrvatske petrarkiste (“Nikše zbornikuovci, Džoristi, Šišmundi / pravi rečokovci vu domaći bundi / Zmrzli, nigdar, bili, vu severni kraji / so žganico pili, krali nekaj raji” itd.). U pjesmi *Domovina naša zavičajni lažec* učinio je i korak dalje uspostavljanjem socijalnih, kulturoloških i drugih kontrasta između “ovdi” i “tam” (“Ovdi preponizni, zamusani ljudi / tam prepreuzvišeni gospareci hudi” itd.), što kulminira posljednjim dvostihom koji govori o položaju njihovi jezika: “Ovdi Rieč je v blatu, v krvi zamazana / tam Rič je na latu, cti samo zebrana”. Spominjanje “gospareca”, ikavskog oblika “Rič” te korištenje dvostrukorimovanog dvanaesterca ukazuje na to da se radi o usporedbi sjeverne i južne Hrvatske u renesansno doba, što objašnjava zašto se odlučio za intertekstualno ironiziranje upravo petrarkističke tradicije. Naime, dok su južnohrvatski petrarkisti pisali *ljuvene* stihove svojoj *gospoji*, u sjevernoj Hrvatskoj bilo je malo uopće pismenih ljudi, a i oni su uglavnom bili svećenici pa je kajkavska književnost/pismenost tog doba uglavnom utilitarno-duhovna. Kovačeva postmodernistička pjesnička intervencija kao da želi taj veliki nesrazmjer anulirati, odnosno ukazati na činjenicu da su tek društveno-političke okolnosti utjecale na to da se na jugu Hrvatske već od renesanse razvija moderno europsko pjesništvo, a na njezinom sjevernom dijelu ne. Svojevtrstan je to, dakle, Kovačev pjesnički odgovor na podcjenjivačke stavove prema kajkavskoj književnoj tradiciji, ali i suvremenosti.

---

¹⁷⁴ Kovač, Zvonko: *Petrarki obrnjeni, gospi zvrnjeni*. Kaj, 27(1994), 1, str. 3-11.

Nakon svojevrsne retrospektive Kovačeva kajkavskog pjesništva u *Kaju*¹⁷⁵, koja je popraćena i studijom Jože Skoka¹⁷⁶, Kovač se poslije 2000-ih u tome časopisu predstavio novim intertekstualnim pjesničkim intervencijama. Prva je bila “kalendarsko-kajkavska nadopuna” 14. pjevanja Gundulićeva *Osmana* (*Kaj*, 4/2002), a druga polovični kajkavski sonetni vijenac (*Kaj*, 3/2005). Kovač ponovno, dakle, stavlja kajkavski jezik u netipične mu kontekste kako bi, vjerojatno, razbio stereotip o njegovim izražajnim ograničenostima. Što se tiče dopune Gundulićeva nedovršenog baroknog epa¹⁷⁷, inače smatranog jednim od najznačajnijih djela (dopreporodne) hrvatske književnosti, Kovač ponovno, kao i u pseudope-trarkističkom ciklusu, osim motiva djelomično *imitira* i formalni sloj. Tako je veći dio njegove dopune nepostojećeg 14. pjevanja pisan osmeračkim katrenim s rimom *abab*, kao i ostatak pjevanja tog povijesno-junačkog nacionalnog epa. No, dok ponegdje iznevjerava i koji od formalnih zahtjeva, Kovač u potpunosti iznevjerava motivsko-tematske koordinate svojeg interteksta. Naime, Kovačeva dopuna nema ambicije uklopiti se u pravog *Osmana*, što su imale dopune koje su napisali Marin Zlatarić, Pjerko Sorokočević ili Ivan Mažuranić, nego napisati aktualnu, osuvremenjenu dopunu, koja se originala pridržava tek na načelnoj idejnoj razini borbe protiv tuđinca, odnosno tematiziranja domovinske ugroženosti. Tako se u Kovačevoj dopuni Hrvati ne bore protiv osmanske, nego srpske ugroze: “Osman serpski svoje dela / on dela svoju državu / v pekel svoje ljude pela / v zločin, na horvatskom pravu // hmira život, zamira sviet / med nami kervavi je rat / smerti, soze, pijača, i kliet: / sosed ni sosed, brat ni brat”. Kovačev

¹⁷⁵ Kovač, Zvonko: *Bum se vubil, z riečima...* Kaj, 31(1998), 3-4, str. 10-19

¹⁷⁶ Skok, Joža: *O identitetu i modernitetu kajkavske lirike Zvonka Kovača*. Kaj, 31(1998), 3-4, str. 3-9.

¹⁷⁷ Kovač, Zvonko: *Osman: (Kalendarsko-kajkavska nadopuna: 14. pjevanje)*. Kaj, 35(2002), 4, str. 8-12.

kajkavski sonetni vijenac¹⁷⁸ također je ludički izvrnuo svoj predložak. Među postulatima toga žanra u Kovačevu pronalazimo ulančavanje soneta tako da svaki na početku ponavlja završni stih prethodnoga te činjenicu da se završni, majstorski sonet sastoji od početnih stihova prethodećih mu soneta, tvoreći prvim slovima svakog stiha akrostih imena onoga kome je vijenac posvećen. Ono što Kovač namjerno ne poštuje je činjenica da umjesto petnaest ima sedam i pol soneta (magistralni sonet ima samo prva dva katrena), a ne poštuje niti razmještaj rime te izometričnost. Ludičnost je vidljiva i s obzirom na to da ironizira sam žanr kojim piše: “Neomejena naj bo mera rieči, zvoki i / značenji, metafori, ritmi, znaki i misli: / o vsem kaj san zanosi, oseča, i kaj nas tira / / vu poniženja, strasti. Bili bum o mera skladu, / skromnosti, ljepoti, dobroti. Z visokoga / da ne bi nigdar pali i nigdar z ničega rasli”. Novim kajkavskim pjesmama koje napuštaju izrazitiju intertekstualnu orijentaciju te se okreću neoegzistencijalističkim i intimnim sferama Kovač se u *Kaju* predstavio 2007.¹⁷⁹

Otvaranjem novih ili reinterpretacijom starih tematskih uporišta kajkavske pjesničke tradicije te zgušnjavanjem pjesničkog jezika na stranicama su se *Kaja* do sredine 1970-ih posebno istaknula još najmanje tri pjesnička imena. Prvi od njih je Zlatko Crnec¹⁸⁰ koji se, jednako kao i Kovač, u *Kaju* prvi puta pojavio zahvaljujući spomenutom izboru pjesama sa 2. zelinskog recitala suvremene kajkavske lirike koji je 1971. objavljen u tome časopisu¹⁸¹. Po nekoliko pjesama zatim je u *Kaju* objavio sljedećih godina¹⁸², no tek su Crnecove kajkavske pjesme uvrštene u Kuz-

¹⁷⁸ Kovač, Zvonko: *Sonetni vienec (napol)*. Kaj, 38(2005), 3, str. 8-12.

¹⁷⁹ Kovač, Zvonko: *Hmiramo, najpredi bum o dišli...* Kaj, 40(2007), 4-5, str. 14-21.

¹⁸⁰ Rođen je 1936. u Donjoj Zelini. Objavio je zbirke kajkavskih pjesama *Veter zgorec, žmahen griz* (1976), *Zagrebečke španciracije* (1995) i *Nakrivljeni krajolik* (2007).

¹⁸¹ Crnec, Zlatko: *Jenoga jutra hiladu devetsto sedemdeset prve*. Kaj, 4(1971), 7-8, str. 100-102.

¹⁸² Crnec, Zlatko: *Španciranje, Valcer Ivanjske noći*. Kaj, 5(1972), 12, str. 111.; Crnec, Zlatko: *Med Gupčevemi bregi, Večer v selu*. Kaj, 6(1973), 1-2, str. 85-87.

manovićevu (1975)¹⁸³ i Skokovu (1986)¹⁸⁴ antologiju kajkavske poezije predstavile ga kao pjesnika koji osim tradicionalnih zavičajno-ruralnih motiva svoju pažnju posvećuje i tematiziranju suvremenog otuđenog (urbanog) individualca (*Juterna svetlost velegrada*). Među prvima je to primijetio Fišer koji napominje kako je Crnec “jedan od prvih i najradikalnijih pobornika deruralizacije kajkavske poetske motivike, i to na način tipično svoj, ironično-aluzivan”¹⁸⁵. Pjesma pak *Pisme gosponu Jacquesu Prevertu v Pariz* predstavila je Crnecovo nagnuće kako intertekstualnosti, tako i europskim motivima, koje i kasnije često koristi. To je posebno u recenziji prve Crnecove kajkavske zbirke *Veter zgorrec, žmahen griz* (1976) pozdravio Zvonko Kovač: “Iako doticajni odnosi [s pjesništvom F. G. Lorce i J. Preverta] nisu znamenitiji ni produbljeniji od mogućih poticajnosti lektinom”, Kovač zaključuje da “Zlatko Crnec čini značajni korak spram otvorenosti te podloge [misli se na kajkavsko pjesništvo] naprama nekim segmentima duhovne i književne tradicije zapadnoeuropskoga kulturnog kruga”¹⁸⁶. Kovač uočava i drugu razinu Crnecovih poveznica s Europom, a to je “usporednost španjolskih i podravskih pejzažnosti, približenja, ironijska usporednost pariških, francuskih i naših duhovnih i tjelesnih ne-prisutnosti i odnosa”¹⁸⁷, koja će se u kasnijim Crnecovim zbirkama proširiti i na usporednost s američkim, mađarskim i mnogim drugim Zapadnim lokalitetima.

---

¹⁸³ Crnec, Zlatko: *Juterna svetlost velegrada; Pisme gosponu Jacquesu Prevertu v Pariz; Valcer ivanjske nuoči; Škica za kakvu takvu biografiju; Večer v selu; Gdo nam je fkral popievku, mati?* [8](1975), 3-5, str. 205-212.

¹⁸⁴ Crnec, Zlatko: *Škica za kakvu takvu biografiju; Juterna svetlost velegrada; Pisme gosponu Jacquesu Prevertu v Pariz; Nosim moje drievo; Srečni kojni z nesrečnemi kočijaši; Čkomina; Zlati se tinjajoča luč; Gdo nam je fkral popievku, mati?* Kaj, 19(1986), 4-6, str. 217-[225].

¹⁸⁵ Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkavianana*. Str. 102.

¹⁸⁶ Kovač, Zvonko: *Raznoliko pjesništvo: književno-kritičke zabilješke (1975. - 1978.)*. Zagreb, Društvo hrvatskih književnika, 2003. Str. 106.

¹⁸⁷ Isto. Str. 106.

Povezano s time, Kovač je, kao i Fišer, pozdravio Crnecov “puls urbanosti”, koji ga je odveo i do blage lascivnosti te slobodnijeg rječnika.

Za razliku od Crneca koji je kajkavsko pjesništvo obogatio urbanim motivima, Božica Pažur i Stanislav Petrović ponudili su na stranicama *Kaja* nov pristup zavičaju kao temi. Božica Pažur¹⁸⁸ se prvi puta u *Kaju* javila još kao učenica osnovne škole 1972. u rubrici *Popevke najmlajših*, predstavivši se s desetak pjesama¹⁸⁹, od kojih je neke uvrstila i u svoju prvu zbirku kajkavskih pjesama *Zmučene riječi*, koja je 1975. objavljena u sklopu *Kajeve* biblioteke “Ignac Kristijanović”. Prije i neposredno nakon objave spomenute zbirke, više se puta tijekom 1970-ih kajkavskim pjesmama javljala u *Kaju*, a i druga joj je zbirka *Ili – ali* 1983. u cijelosti objavljena u posebnome broju toga časopisa koji je sadržavao i zbrke *Valctakt i lajno* Ive Kalinskoga te zbirku *Žejni sred zviranjka* Željka Reineru (4/1983). S obzirom na to možemo reći da je *Kaj* odigrao važnu ulogu u njezinu pjesničkom profiliranju i afirmiranju u kontekstu kajkavske književnosti. Za razliku, dakle, od kajkavskih pjesnika poput Zvonka Kovača, Ernesta Fišera ili Božice Jelušić, koji su afirmaciju stekli prvo pjesmama na standardnom jeziku ili su propjevali na kajkavštini tek u zreloj dobi, Božica Pažur je odmah u samim počecima svojeg pjesnikovanja kajkavski idiom prepoznala kao najadekvatniji izražajni medij za svoje stihove, a jednako je tako pjesničku karijeru gradila uglavnom kroz časopis *Kaj*, kojem je kasnije postala i dugogodišnjom urednicom. Štoviše, od prvih pjesama do danas dosljedno piše lokalnim brezničkohumskim idiomom obilježenim jezikom, jednako kao što su zavičaj, selo i obitelj činili i prvotni motivsko-

---

¹⁸⁸ Rođena je 1957. u Butkovcu kod Brezničkog Huma. Objavila je zbirke kajkavskih pjesama *Zmučene rieči* (1975), *Ili – ali* (1983) i *Divina* (2006; u zajedničkoj knjizi s Danielom Načinovićem *Manutekstura*).

¹⁸⁹ Pažur, Božica: *Tatek, zake se mučiš; Kak te zoveju; Tuo je moje sele!; Pisme sestre; Mati; Na dan mrtvije; Nigdar dost; Đaki; Prigorski dečec*. *Kaj*, 5(1972), 3-4, str. 74-78.

-tematski obzor njezina pjesništva. Nakon nekoliko pojedinačnih pjesama¹⁹⁰, Pažur se širim izborom pjesama u *Kaju* predstavila 1974.¹⁹¹ Dio tih pjesama pokazao je orijentiranost na zavičaj i obitelj, no kako je upozorio Joža Skok, oslonjenost na slikanje socijalnog konteksta vlastita zavičaja i obitelji ne treba dovoditi u vezu s međuratnim kajkavskim pjesništvom zato što “Božica Pažur nije socijalni kontekst života pjesnički registrirala motivacijom neke pobune, mogućeg humanističko-supatničkog identificiranja s pojavnostima ili protagonistima (p)određena socijalna statusa, ili naglašavanjem nekog idejnog prosvjeda, nego ga je jednostavno registrirala kao temeljni egzistencijalni pojav u kojem se podjednako održava izvanjska socijalna zbilja kao i njezin dublji životni korijen”¹⁹². Drugi dio pjesama, među kojima prevladavaju one koje su kasnije uvrštene u drugu zbirku, napravile su zaokret od ekstrovertiranosti prema većoj introvertiranosti, što je iznjedrilo i naglašenije osjećaje samoće, zebnje, straha, gorkosti i mučnine, a u pojedinim pjesmama vidljiva su i stremljenja prema “pomalo irealnoj, fantazmagoričnoj i grotesknoj ekspoziciji”¹⁹³. Kajkavska pak poezija Stanislava Petrovića¹⁹⁴ u *Kaju* je prvi put

---

¹⁹⁰ Pažur, Božica: *Gubec – prvi na črne liste*. Kaj, 6(1973), 1-2, str. 97-[99]; Pažur, Božica: *Moji ljudi*. Kaj, 6(1973), 4-5, str. 118-119; Pažur, Božica: *Restrgana zemlja; Vutjeha*. Kaj, 6(1973), 7, str. 18-[21]; Pažur, Božica: *Naši sini i čere*. Kaj, 6(1973), 12a, str. 83; Pažur, Božica: *Čovieči piesji senjov; Rekel bi gospon – “tolerancija”; Šverc; Gospon doktor von Križovec (čitajuči Krležinu dramu “U agoniji”)*. Kaj, 9(1976), 12, str. 25-27; Pažur, Božica: *Sramota*. 10(1977), 11-12, str. 35-36 itd.

¹⁹¹ Pažur, Božica: *Cujza; Negda na Veliku Gospu; Dežđ, grmenje i ogenj; Zmučene rieči; Pak senek živime!; I biti bedak; Naši sini i čere; Med temi ljudmi; [On je čovek...]; Negdašnji vuglen; Kakti trava; Spoved; Mrzejem; Vekvečne popikavajnje i opadajnje; Srcobuoljnjak*. Kaj, 7(1974), 9, str. 53-66.

¹⁹² Skok, Joža: *Ignis verbi kajkavicae*. Str. 133-134.

¹⁹³ Skok, Joža: *Moderno pjesničko pomiranjje u drugo lice zbilje: kritička zapažanja o kajkavskom pjesništvu Božice Pažur*. Kaj, 16(1983), 4, str. 37.

¹⁹⁴ Rođen je 1941. u Križanču. Objavio je zbirke kajkavskih pjesama *Za nohti zemlja* (1975), *Glas zvun zemlje* (1981), *Križančice* (1987), *Ogenj i žmah* (1990), *Hrbet*

predstavljena 1975. u sklopu Kuzmanovićeve antologije kajkavskog pjesništva¹⁹⁵, a do kraja 1970-ih u tome se časopisu javio još dva puta¹⁹⁶. Ernest Fišer je odmah u njegovu kajkavskom pjesništvu primijetio “spontani modernitet” koji se očituje u “značajnoj dozi refleksivnosti”, propitivanju egzistencijalnih stanja te visokoj artificijelnoj razini pjesničkog jezika koji donosi “originalne metaforičke sklopove” i “nekonvencionalne sintagme”¹⁹⁷. Zvonko Kovač također već u prvim Petrovićevim kajkavskim stihovima primjećuje novosti koje donose u kontekst kajkavskog pjesništva, a tiču se kako “urbanih segmenata”, tako još i više prevlasti “desentimentalizirana govora nad sentimentalnim kontekstom”¹⁹⁸. Na sličan odnos prema “sentimentalnom kontekstu” – obitelj, zavičaj – ukazao je i Joža Skok koji upozorava kako je Petrović svojim kajkavskim pjesništvom “pojam zemlje izdigao iz njezinog tradicionalnog socijalnog ili pejzažističkog značenja i pretvorio ga u osobni, ali i širi pjesnički, esencijalni i egzistencijalni pojam”, projicirajući u njega, već Galovićem najavljenju, “osobnu dramu duboke zavičajne ukorijenjenosti, ali i tragične iskorijenjenosti”¹⁹⁹. Božica Pažur je upozorila i na ranije primijećen naizgled antinomičan, ali u Petrovićevu opusu korespondentan, odnos između lokalnog križančanskog (diftongiziranog)

---

soncu (1992), *Pout brez znakov* (1999) i *Zvoni od Barbare* (2012, u zajedničkoj knjizi *Zvoni & vitar* s Miroslavim Sinčićem).

¹⁹⁵ Petrović, Stanislav: *Kuliko krat; Nie pismo nie pesma; Za nohti zemlja; So bregi nie lagvi; Zasiejano nebo; [Na obluoku neba pri korenu...]*. Kaj, [8](1975), 3-5, str. 223-228.

¹⁹⁶ Petrović, Stanislav: *Idem duomu; 6. studenoga; Da bi; [Rezgorelo se jutro kak v krušnoj peči...]; Zgrižjeni; Kuliko krat; Nesrečni ljudi; So bregi nie legvi; Nir pismo nie pesma; Za nohti zemlja; [Na obluoku neba pri korenu...]; Prah; List; Zasiejano nebo; Pri grobu; Iustam mensuram tenete*. Kaj, 8(1975), 11, str. 11-20; Petrović, Stanislav: *Brazde*. Kaj, 10(1977), 11-12, str. 36; Petrović, Stanislav: *Na zemlji; Vrbače; Bi; Delidba; Villas rubin*. Kaj, [11](1978), 5, str. [27]-29.

¹⁹⁷ Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkaviana*. Str. [118]-128.

¹⁹⁸ Kovač, Zvonko: *Raznoliko pjesništvo*. Str. 111.

¹⁹⁹ Skok, Joža: *Ignis verbi kajkavicae*. Str. 123.

varijeteta i tematske “urbanosti” i modernosti²⁰⁰, a ukazala je i na “*autoreferentni jezični i filozofijski kôd* (s tematizacijom kajkavskog jezika i samoironijom – relativizacijom značenjskih hijerarhija, relativizacijom sintakse, i to pokretanjem svih zaliha tvoračke snage kajkavskoga jezika)”²⁰¹.

Taj prvi nalet kajkavskih pjesnika koji su u korpus kajkavskog pjesništva donijeli nove impulse na određeni je način dodatno promoviran i *Antologijom novije kajkavske lirike* koju je kao poseban trobroj *Kaja* 1975. priredio Mladen Kuzmanović²⁰². Bila je to ne samo antologija koja je predstavljala dotad najopširniji i najobuhvatniji izbor novijeg kajkavskog pjesništva, već i prvi izbor koji je većim dijelom obuhvatio i tada recentne kajkavske pjesnike. Što se tiče zastupljenog korpusa, Kuzmanovićeva antologija obuhvaća kajkavske pjesnike od 1900. (A. G. Matoš) do same godine nastanka antologije – ukupno četrdesetak pjesnika i preko gotovo dvjesto pjesama, što je trostruko više autora i dvostruko više pjesama od posljednje antologije kajkavskog pjesništva, one Nikole Pavića (*Antologija novije kajkavske lirike*, 1958). S druge strane, Kuzmanović je osim klasika kajkavske poezije i njihovih *sljedbenika* u svoju antologiju uvrstio i dvadesetak recentnih mu kajkavskih pjesnika, uključujući i one koji do tada još nisu bili izdali vlastitu zbirku kajkavskih pjesama, već su se samo pojedinačnim pjesmama pojavili na recitalima kajkavskog pjesništva ili u periodici, ponajprije u *Kaju*. Zbog toga je u razmišljanjima o toj antologiji Ernest Fišer i napomenuo da Kuzmanoviću treba “priznati da je pokazao ne samo dovoljno antologičarske otvorenosti i smionosti, nego i iznimno rafiniran osjećaj i znanje, posebno za afirmiranje novih pjesničkih talenata”²⁰³.

²⁰⁰ Pažur, Božica: *Razine urbanoga – naznake uz moderno kajkavsko pjesništvo Stanislava Petrovića*. *Kaj*, 31(1998), 3-4, str. 20-24.

²⁰¹ P.[ažur], B.[ožica]: *Mrtulova krila – djelatna snaga kajkavskoga jezika u pjesništvu Stanislava Petrovića*. *Kaj*, 37(2004), 3, str. 106.

²⁰² Kuzmanović, Mladen (ur.): *Antologija novije kajkavske lirike*. *Kaj*, [8](1975), 3-5.

²⁰³ Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkaviana*. Str. 28.

Kuzmanovićeva je antologija po prvi put pokazala i bogatstvo te raznolikost novije kajkavske lirike, i u geografskom i u jezičnom i u stilskom pogledu. Što se tiče geografskog i jezičnog aspekta, zastupljeni su autori iz svih kajkavskih regija, odnosno pjesme pisane različitim kajkavskim varijetetima tih mikroregija. Kuzmanović konkretno spominje međimurski, podravski, zagorski, prigorski, zagrebački, samoborski i goranski krug, a Matoša, Domjanića i Krležu izdvaja kao samosvojne ličnosti koje nije moguće povezati ni/samo uz jedan geografski prostor. Što se tiče stilsko-tematskog aspekta, Kuzmanović, kao i u ranije spomenutom članku, jasno razlikuje tri faze kajkavske lirike od 1900. do 1974 (koje opširnije ne opisuje): prvu koja počinje s Matošem (1900), a završava *Međimurskom zemljom* Nikole Pavića (1951), drugu koju tvore pjesnici prve poslijeratne generacije, među kojima kao najznačajnije predstavnike izdvaja Mirka Radušića, Stjepana Draganića i Stjepana Bencea, te treću koja stasa 1968. u *Kaju* i na recitalima kajkavske lirike, iz koje kao najznačajnije predstavnike izdvaja Zlatka Crneca, Vericu Jačmenicu, Ivu Kalinskog, Zvonka Kovača, Mariju Novak, Božicu Pažur i Stanislava Petrovića. Pritom osim “vuznašašča kajkavske lirike u razdoblju između dva svjetska rata” favorizira generaciju nakon 1968, što je, osim iz predgovora u kojem to eksplicira, jasno vidljivo i iz same antologije. Opredijelivši se, naime, za redosljed pjesnika “prema vremenu njihova javljanja u novijoj kajkavskoj lirici”, kako stoji u napomeni prije prve uvrštene pjesme, Kuzmanović je prvo predstavio klasike kajkavske književnosti prve polovice 20. stoljeća koje su kanonizirale i dotadašnje (ne samo kajkavske) antologije, poput Antuna Gustava Matoša, Frana Galovića, Dragutina Domjanića, Miroslava Krleže, Nikole Pavića i Ivana Gorana Kovačića, kojima je dodao Tomislava Prpića, Mihovila Pavleka Miškinu, Stjepana Bencea (kojeg su Bačić i Pavić izostavili u svojim antologijama), Blanku Dovjak Matković, Grgura Karlovčana, Adalberta Pogačića, Stanka Dominića i Zvonka Milkovića. Od pjesnika prve poslijeratne generacije (1951-1968), koje je ranije obuhvatila i

spominjana *Panorama novijega kajkavskog pjesništva* (*Kaj*, 1/1971), uvrstio je Stjepana Draganića, Frana Koncelaka, Mirka Radušića, Melitu Runje, Paju Kanižaja, Anđelu Vokaun Dokmanović i Stjepana Jakševca. Najviše prostora posvećuje ipak najnovijim pjesnicima, kako onima koji su donijeli nove impulse u suvremeno kajkavsko pjesništvo, kao što su Ivo Kalinski, Zlatko Crnec, Zvonko Kovač, Božica Pažur, Stanislav Petrović, koje Kuzmanović po prvi put uvrštava u neku kajkavsku antologiju, tako i onima koji su njegovali tradicionalnija pjesnička pisma, kao što su Ivica Jembrih, Stanko Kancijan, Ivan Horvat, Božena Loborec, Josip Jurjević, Josip Ozimec, Drago Ulama, Zdravko Čadež, Katica Šimec, Mirko Hadrović, Željko Reiner, Dragutin Feletar, Vladimir Šenjuga, Ivica Kutnjak, Verica Jačmenica i Marija Novak. S obzirom na veći broj uvrštenih poslijeratnih kajkavskih pjesnika u odnosu na broj onih iz prve polovice 20. stoljeća, moglo bi se zaključiti da je poslijeratna kajkavska poezija kvalitetnija od one prve polovice 20. stoljeća. No, Kuzmanović uvrštavanje velikog broja poslijeratnih, i pogotovo recentnih pjesnika objašnjava željom da afirmira upravo najnovija imena kajkavskog pjesništva: “U revalorizaciji cjelokupne novije kajkavske lirike afirmacija njihovih imena [misli se na pjesnike nakon 1968] bila je velika intimna želja sastavljača ove antologije”²⁰⁴. Disproporcija danog antologijskog prostora u korist suvremenih pjesnika bila je, drugim riječima, svjesna žrtva afirmacijskih, a ne strogo verifikacijskih namjera, a to je, uostalom, vjerojatno barem dijelom i *porez* koji je morao *platiti* s obzirom na to da je pokušavao usustaviti korpus koji se tek pojavio.

Proces odvajanja suvremene kajkavske poezije od dotadašnje tradicije nastavljen je na stranicama *Kaja* i u drugom desetljeću njegova izlaženja. Tako je krajem 1970-ih nove impulse kajkav-

---

²⁰⁴ Kuzmanović, Mladen: *Vanshajanje reči: marginalije uz Antologiju novije kajkavske lirike*. *Kaj*, 8(1975), 3-5, str. 19.

skom pjesništvu u *Kaju* donio prije svih Ernest Fišer²⁰⁵. Afirmirajući se u hrvatskoj književnosti isprva pjesmama na standardnom jeziku, i to u okviru razlogaške generacije²⁰⁶, kajkavskim se stihovima prvo pojavio u *Kaju* 1977, zatim 1978. na zelinskom recitalu kajkavske lirike, gdje je odmah i nagrađen, a iste mu godine izlazi i prva zbirka kajkavskih pjesama *Morje zvun sebe*. Pisani u formi pjesme u prozi ti prvi Fišerovi kajkavski ostvaraji objavljeni u *Kaju* početkom i krajem 1977.²⁰⁷ bili su jasan dokaz da se i u tome do tada rijetko korištenom žanru u kajkavskom pjesništvu mogu postići relevantni umjetnički dosezi. Za Fišera je bio to samo nastavak pisanja u tome žanru, doduše *novim* jezikom, no u kontekstu kajkavskog pjesništva bio je to važan pomak, pogotovo ako imamo na umu kako je velik dio kajkavskog pjesništva bio pisan vezanim stihom te je, štoviše, nerijetko težio muzikalnosti. No, osim toga što su bile pisane do tada netipičnom formom, Fišerove kajkavske pjesme objavljene u *Kaju* 1977, kao i one objavljene dvije godine poslije²⁰⁸, pokazale su kako se taj pjesnik od dotadašnje tradicije kajkavskog pjesništva otklanja i drugim obilježjima. Vidljivo je to prije svega s obzirom na tematsko-motivske i idejne koordinate Fišerove kajkavske poezije koje se kreću, kako je to pokazao Joža Skok, od unutarnjih preokupacija

---

²⁰⁵ Rođen je 1943. u Zagrebu. Objavio je zbirke kajkavskih pjesama *Morje zvun sebe* (1978) i *Macbeth na fajruntu* (2013), u kojoj je osim novih kajkavskih pjesama (ciklus *Garestinske luči i knice*) okupio i sve do tada napisane kajkavske pjesme koje pronalazimo i u njegovim zbirkama standardnojezične poezije *Sjeverozapad* (1981), *Otisci* (1989) i *Pohvala tihom slogu* (2003, izabrane pjesme, prir. Joža Skok; kajkavski ciklus *Caŋgeri življenja*).

²⁰⁶ Do kraja 1970-ih kada je počeo pisati kajkavsku poeziju objavio je standardnojezične zbirke pjesama *Nagrizeni anđeo* (1965), *Drugi silazak* (1969) i *Ishodišta* (1972), a u taj bismo kontekst mogli dodati i zbirku *Majstori zebnje* koja je bila dovršena 1975, ali je objavljena tek 1982.

²⁰⁷ Fišer, Ernest: *Zlamenke iliti rieč človečja*. Kaj, 10(1977), 1-2, str. 78-79; Fišer, Ernest: *Črlena noč – jesen*. Kaj, 10(1977), 11-12, str. 26.

²⁰⁸ Fišer, Ernest: *Morje zvun sebe: (ciklus pjesama u prozi)*. Kaj, [11](1979), 3, str. 23-26.

lirskog subjekta do otvaranja ontoloških pitanja: Fišer svojom kajkavskom poezijom, smatra Skok, “napušta potencijalni obrazac barokno-idilične zavičajne slikovitosti i opredjeljuje se za slikanje unutarnjih pejzaža”, a od kajkavske se pjesničke tradicije otklanja i svojim “sumornim solilokvijima i dominantnim sumračnim nokturnima”, kao i traganjem za smislom osobne, ali i općeljudske egzistencije²⁰⁹. Lirskog subjekta Fišerova pjesništva zanima “Neiztolnačno morje vu nami”, no u istom si prvom stihu pjesme prema kojoj je zbirka naslovljena, odmah postavlja i pitanje “ali kaj je na drugi strani?” (*Morje zvun sebe*). Najveći dio tih prvih Fišerovih kajkavskih pjesama kreće se oko takvih apstraktno-općeljudskih pitanja, što je također bilo u suprotnosti s velikim dijelom kajkavskog pjesništva koje je bilo (osobno, lokalno, zavičajno) konkretizirano. Također, za razliku od konteksta kajkavskog pjesništva Fišerove kajkavske pjesme u prozi nisu bile niti narativne, iako je žanr pjesme u prozi za to bio pogodan, niti deskriptivne, već prije svega aluzivne te pomalo filozofične. U nekim je pjesmama ipak prisutan i konkretni (zavičajni) kronotop, no kao što je to pojasnio Cvjetko Milanja, “Fišer ne rabi pejzažne slike i motive zbog opisa nekih od stanja lirskoga subjekta i njegovih senzornih aficiranja i socijalno-moralnih protestiranja i angažiranja, već mu zavičajni kronotop, odnosno motiv, služi zbog aluzija i signuma uglavnom tragične povijesne zbilje, ali i slična odnosa prema jeziku, pa se subjekt provjerava i omjerava prema tom horizontu, što znači da se smješta više spoznajno”²¹⁰. U svakom slučaju, spoznajno i refleksivno orijentirana, opremljena mahom apstraktnim motivima te filozofskim pitanjima, pritom pisana u formi pjesme u prozi, Fišerova je kajkavska poezija bitno doprinijela širenju koordinata (suvremenog) kajkavskog pjesništva.

---

²⁰⁹ Skok, Joža: *Kajkavski solilokviji i nokturna Ernesta Fišera*. Kaj, 29(1996), 4, str. 23.

²¹⁰ Milanja, Cvjetko: *Hrvatsko pjesništvo 1950.-2000*. Sv. III. Zagreb, Altagama, 2003. Str. 259.

Istovremeno se s Fišerom u *Kaju* 1977. pojavila i Božica Jelušić²¹¹, no njezini prvi kajkavski stihovi objavljeni u *Kaju*²¹², za razliku od Fišerovih, nisu najavili kako će se raditi o pjesnikinji koja će također donijeti određene nove impulse u kajkavsko pjesništvo. Dok su te njezine prve kajkavske pjesme pisane u maniri kajkavske anegdotalno-humoristične poezije, u kojem je kontekstu među suvremenicima prvo mjesto svakako zauzeo Pajo Kanižaj²¹³, ciklus *Podravski meštiri* kojim se javila u *Kaju* 1979. pokazao je da će se raditi o pjesnikinji koja će propitivati ne samo kajkavštinu kao izražajni medij, nego i općenito kajkavsku pjesničku i inu tradiciju.²¹⁴ Iako se radilo o pjesmama posvećenim zavičajnim umjetnicima (*Miškina, Hegedušić, Virius, Galović, Sudeta*), pjesnikinjin pristup nije adoracijski, već trezveno aluzijski, a već je i u tim pjesmama došla do izražaja širina autoričina leksičkog i imaginacijskog repertoara, čime je ponajviše i obogatila suvremeno kajkavsko pjesništvo. Naime, za razliku od većine suvremenih kajkavskih pjesnika koji su pisali suvremenim inačicama svojih zavičajnih (nerijetko i sasvim lokalnih) idioma, pjesnikinja od početka piše svojevrsnom nadregionalnom verzijom kajkavštine, nerijetko obilno crpeći i iz stare kajkavske književnosti i

---

²¹¹ Rođena je 1951. u Pitomači. Objavila je zbirke kajkavskih pjesama *Meštiri, meštirije* (1985), *Jezuši* (1993), *Noćna steza* (1997) i *Štorga* (2007), a kajkavske pjesme pronalazimo i u njezinoj zbirci *Zimzelen* (1993).

²¹² Jelušić, Božica: *Spi moj dečec; Jedan dečko z druge fare; Zagrebečka*. Kaj, [10](1977), 1-2, str. 49-[50]; Jelušić, Božica: *Štef je narisal*. Kaj, 10(1977), 11-12, str. 30.; Jelušić, Božica: *Poštapancije, norcdelancije i koje kaj špelancije*. Kaj, [11](1978)], br. [4.], str. 59-60.

²¹³ Pajo se Kanižaj u *Kaju* redovito javljao prva tri godišta, a nakon toga – ako izuzmemo Kuzmanovićevu i Skokovu antologiju kajkavskog pjesništva – vrlo rijetko. Usp. Kanižaj, Pajo: *Palakovi japa*. Kaj, 1(1968), br. 12, str. [46]; Kanižaj, Pajo: *Huncmut; Grah; Roždji; Potli rata; V dvorišču; Dok se vrnem*. Kaj, 2(1969), br. 3-4, str. 79-80; Kanižaj, Pajo: *Huncmut; Kak sem se rodil; Roždji; V dvorišču; Grah; Bregi vu ravnici; Meštiri; Kak se to pri nas dela; Dok se vrnem*. Kaj, 3(1970), br. 1, str. 53-55.

²¹⁴ Jelušić, Božica: *Podravski meštiri*. Kaj, 11[12](1979), br. 5, str. 77-79.

pismenosti. Na njezino *ustrajno traganje za jezikom* među prvima je ukazao Zvonimir Bartolić: “Nakon Krleže i Dizdara Božica Jelušić zasigurno je prvi rudokopnik među hrvatskim pjesnicima, zakleti slovoljubac”, kojeg odlikuje nevjerojatna “pasionantna izbirljivost” prilikom biranja riječi, i to iz svih dijakronih (npr. Habelić, Belostenec, Mikloušić, Krleža) i sinkronih slojeva kajkavskog jezika²¹⁵. Svekoliko bogatstvo pjesnikinjine “metaforički razigrane, leksički i asocijativno bogate kajkavske lirike”, kako ju je nazvao Joža Skok²¹⁶, konačno su potvrdile autoričine (auto)refleksivne kajkavske pjesme u slobodnom stihu koje je tijekom 1980-ih objavljivala u *Kaju*²¹⁷, kao i ciklus soneta *Jezuši*, koji se tematiziranjem Isusove i ljudske muke odlično uklopio u tada aktualnu sumornu ratnu atmosferu, koju su neki kajkavski pjesnici tada i najdirektnije tematizirali na stranicama *Kaja*²¹⁸.

Jednako kao što je Kuzmanović svojom antologijom (1975) verificirao prvu fazu (post)modernizacije kajkavskog pjesništva, tako je drugu fazu tog procesa svojom antologijom kajkavskog pjesništva *Ogenj reči*, objavljenom 1986. kao poseban trobroj *Kaja*, obilježio Joža Skok²¹⁹. Iako je Skok svoju antologiju koncipirao kao kronološki sveobuhvatnu, uvrstivši u nju kajkavsko pjesništvo od prvih poznatih tekstova iz 16. stoljeća do suvremenosti, jednako je, kao i Kuzmanović, posebnu pažnju posvetio suvremenim pjesnicima. Pritom je, za razliku od njega, mogao napraviti kvalitetniji izbor jer je većina pjesnika do sredine 1980-

²¹⁵ Bartolić, Zvonimir: *O pesmaru Kerempuhu i pačalatni robači*. U: Jelušić, Božica: Meštri, meštrije. Varaždin, Narodno kazalište “August Cesarec”, 1985. Str. 52.

²¹⁶ Skok, Joža: *Na horvatskom križ(n)oputju*. Kaj, 27(1994), 1, str. 76.

²¹⁷ Jelušić, Božica: *Vrt v listopadu*. Kaj, 15(1982), 2, str. 81-82; Jelušić, Božica: *Jogenj f polju*. Kaj, 15(1982), 4, str. 42; Jelušić, Božica: *Reči koje sem biležila vu kmici; Duša je jedna dodrta hiža; Dnevi nazrnani v zlizano čislo; Jogenj f polju*. Kaj, 19(1986), br. 4-6, str. 267-270.

²¹⁸ Jelušić, Božica: *Jezuši*. Kaj, 26(1993), 1, str. 3-7.

²¹⁹ Skok, Joža (ur.): *Ogenj reči: antologija hrvatskoga kajkavskoga pjesništva*. Kaj, 19(1986), 4-6.

-ih već objavila svoje prve kajkavske stihobirke, odnosno općenito isprofilirala svoje kajkavsko pjesništvo, što nije bio slučaj u vrijeme kada je Kuzmanović priređivao svoju antologiju pa je pjesme nekih recentnih mu kajkavskih pjesnika preuzeo doslovno iz njihovih rukopisa. U tom su smislu najnoviji kajkavski pjesnici u Skokovoj antologiji zastupljeni reprezentativnijim pjesmama, a Skok je po prvi puta u svoju antologiju uvrstio i pjesnike koji se u Kuzmanovićevo vrijeme još nisu bili javili kajkavskim stihovima, kao što su Ivan Golub, Ernest Fišer i Božica Jelušić. Što se tiče izbora suvremenih pjesnika, Skok je sam naveo da je u prvom redu nastojao “izdvojiti ona imena koja, kao i u razdoblju kajkavske poezije iz moderne i međuraća, korespondiraju s pjesništvom i njegovim tendencijama na standardu... A to je u konkretnom izboru značilo otklon od sentimentalnog zavičajnog pjeva i opredjeljenje za poeziju koja u svom jezičnom i tematskom mikrosvijetu sažimlje općeljudske probleme i stanja, koja se ne obraća rekonstrukciji iščezlog svijeta, nego na njegovim determinantama uspostavlja nov odnos sa sadašnjošću i ravnopravno, poput poezije na standardu, komunicira sa svojim vremenom”²²⁰. Stoga se, slično kao i Kuzmanović u svojoj antologiji, “iskreno nada da će ova antologija svratiti doličnu pažnju upravo na tu poeziju, izrazito modernu po svojoj fakturi i suvremenu po svom senzibilitetu za vrijeme u kojem nastaje”²²¹. Iz broja uvrštenih pjesama pojedinih pjesnika vidljivo je na koje je pjesnike želio “svratiti doličnu pažnju”. Za razliku, naime, od ostalih pjesnika druge polovice 20. stoljeća koji su zastupljeni uglavnom sa 4-5 pjesama, gotovo duplo većim brojem pjesama zastupljeni su Stjepan Bence, Zlatko Crnec, Ivo Kalinski, Stanislav Petrović, Ernest Fišer, Zvonko Kovač i Božica Pažur. Sve u svemu, s obzirom na to da je, prije svega zbog desetogodišnje distance, u svoju anto-

---

²²⁰ Skok, Joža: *Priredivačev Post Scriptum umjesto predgovora*. Kaj, 19(1986), 4-6, str. 321.

²²¹ Isto. Str. 321-322.

logiju uvrstio kako neka nova pjesnička imena, tako i reprezentativniji izbor pjesama ostalih do tada već antologiziranih pjesnika, možemo zaključiti da Skokova antologija pruža kvalitetniji uvid u najnovije kajkavsko pjesništvo nego ona Kuzamnovićeva.

No, niti nakon Skokove antologije i dvaju desetljeća izlaženja *Kaja* proces (post)modernizacije kajkavskog pjesništva nije bio završen zato što je nove veće pomake u kajkavsko pjesništvo krajem 1980-ih i početkom 1990-ih donijela nova generacija kajkavskih pjesnika. Zaokret prema svakodnevicu, odnosno dnevničko-dokumentarističkom i intimnom diskursu na stranicama *Kaja* predstavila je prije svih Božica Brkan²²². Prvi puta se u tome časopisu javlja 1987. izborom kajkavskih pjesama²²³ iz svoje kasnije kajkavske zbirke *Vetrenica ili obiteljska arheologija* (1990). Kao što i govori naslov zbirke, radi se o svojevrsnoj rekonstrukciji obiteljske povijesti, točnije djetinjstva, pri čemu autorica uglavnom govori o stvarnim osobama, mjestima i događajima. Osim što govore o autoričinu djetinjstvu u rodnom selu, pjesme su i pisane lokalnim kajkavskim idiomom autoričina Okešincea, čime je književno oživjela taj osobiti moslavačko-kajkavski kekavski varijetet, kojim govori još vrlo mali broj govornika. Sličnu poetsku rekonstrukciju djetinjstva u rodnom selu s mnoštvom dokumentarističkih motiva pisanu lokalnom kajkavštinom još 1978. predstavio je Ivan Golub u svojoj kajkavskoj poemi *Kalno-večki razgovori*. No, unatoč toj načelnoj sličnosti Golubova pjesan kroz intimno-obiteljske i zavičajne motive više govori o univerzalnim ljudskim pitanjima te je u njoj naglašenija duhovna dimenzija. Božici Brkan, za razliku od Goluba, nije toliko stalo do univerzalizacije svojih motiva, već prije svega do rekonstrukcije prošlih događaja, zbog čega je u njezinim pjesmama više doku-

---

²²² Rođena je 1955. u Okešincu. Objavila je zbirke kajkavskih pjesama *Vetrenica ili porodična arheologija* (1990) te *Pevcov korak: kajkavski osebušek za EU* (2012), a ukupno dotadašnje kajkavsko stvaralaštvo okupila je u knjizi *Kajkavska čitanka Božice Brkan* (2012).

²²³ Brkan, Božica: *Izbor iz poezije i proze*. Kaj, 20(1987), 3, str. 15-19.

mentarističnosti i mikronarativnosti, što ne znači da neke pjesme nemaju i znatniji metaforičko-univerzalistički potencijal: “gda ti joca spustiju v jamu hiti mu božo sino neke / sitne penez da mu niš ne ostaneš dužna / šepče mi strina jana brkanova v sprevodu / joj de budem sad zela tulke železne penez” (*dug*). Pjesme koje je 1987. objavila u *Kaju* bjelodano su predstavile sva ta obilježja njezina poetskog pisma, a pjesma *ich fahre das auto des jahres* koju je 1995. objavila u *Kaju*²²⁴ predstavila je drugi tematski pol njezina pjesništva, onaj koji se odnosi na neposrednu svakodnevicu.

Suvremenost i svakodnevica u još su znatnijem fokusu kajkavskog pjesništva Valentine Šinjori²²⁵, koja se prvi puta u *Kaju* javlja 1997.²²⁶, a zatim odmah i godinu poslije²²⁷, i to kajkavskim pjesmama koje je kasnije uvrstila u svoju prvu zbirku kajkavskih pjesama *Jutrešnji blues* (1999). Tematiziranjem svakidašnjih rutina suvremenog čovjeka, kao što su odlazak na posao, ispijanje kave, čitanje novina, gledanje televizora i sl., Valentina Šinjori je kajkavsko pjesništvo približila tzv. stvarnosnoj poeziji, koja je istovremeno bila aktualna u poeziji na standardnom jeziku, a obilježuje ju okretanje svakodnevici, odnosno odustajanje od *velikih* tema, što više njihovo relativiziranje, zatim intertekstualnost i intermedijalnost te žurnalizacija i kolokvijalizacija, odnosno “desakralizacija” pjesničkog jezika²²⁸. Upravo su to obilježja prvih kajkavskih pje-

²²⁴ Brkan, Božica: *Ich fahre das Auto des Jahres*. Kaj, 27(1995), 3, str. 12-13.

²²⁵ Rođena je 1965. u Varaždinu. Objavila je zbirku kajkavskih pjesama *Jutrešnji blues* (1999).

²²⁶ Šinjori, Valentina: *Svet se negde kala; Jutro; Neblačina, Deždi jesenski, Vučitalica; Šuma; Cirkus; Nežno tožno; Bezgov cvet; Leta Gospodnjih devedesetih*. Kaj, 30(1997), 5-6, str. 3-10.

²²⁷ Šinjori, Valentina: *Kajkavimo jutrešnji blues, moja Hrvacka i ja*. Kaj, 31(1998), 3-4, str. 34-37.

²²⁸ Bagić, Krešimir: *Zavodenje običnošću: (Hrvatski pjesnički naraštaj devedesetih)*. <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1779&naslov=zavodenje-obicnoscu-hrvatski-pjesnicki-narastaj-devedesetih> (posjećeno 15.6.2015)

sama Valentine Šinjori objavljenih u *Kaju*, koje osim bavljenja banalnostima svakodnevica obilježuje i jednako svakodnevna varaždinska kajkavština, nerijetko i s interpolacijama *slanga* i stranih riječi. Radi se, ustvari, o tome da pjesnikinja svoj jezik, kako je primijetio Joža Skok, odterećuje “od tradicionalnog metaforično-simboličnog dekora kako bi se otvorio prostor direktnosti spontanog asocijativnog pjesničkog izričaja”²²⁹. Osim okrenutosti svakodnevicima, pjesme objavljene u *Kaju* pokazale su i njezinu sklonost intertekstualnim, citatnim i sličnim postupcima, i to ne samo iz područja tzv. visoke kulture, nego i iz područja popularne kulture. Tako u njezinim pjesmama osim Cesarićevih ili Pasternakovih rečenica pronalazimo i citate ili parafraze rock hitova Prljavog kazališta, filmskih dijaloga holivudske glumice Scarlett Johansson itd.

Još snažniji zaokret prema intertekstualnosti i popularnoj kulturi u svojem je kajkavskom pjesništvu na stranicama *Kaja* pokazao Denis Peričić²³⁰. Prve Peričićeve kajkavske pjesme kojima se 1993. javio u *Kaju*²³¹ nisu to, doduše, odmah eksplicitno pokazale, no već je u njima bio vidljiv autorov oslonac na demonsko-hororne motive kojima je u to ratno vrijeme oslikao eliotovski opustošenu Hrvatsku. Da će citati, parafraze, parodije i slični postupci biti glavno obilježje njegova kajkavskog poetskog pisma postalo je vidljivije iz njegovih kajkavskih pjesama objavljenih u *Kaju* dvije godine potom²³², a pogotovo u onima objavljenima

²²⁹ Skok, Joža: *Garestinski hortus verbi: varaždinska književna hrestomatija*. Varaždinske Toplice-Varaždin, Tonimir-Ogranak Matice hrvatske Varaždin, 2012. Str. 463.

²³⁰ Rođen je 1968. u Varaždinu. Objavio je zbirke kajkavskih pjesama *Tetoverani čovek* (2000) i *Artificijelna munja, Četrti svetski rat* (2007). Kajkavske pjesme nalaze se i u njegovoj zbirci standardnojezične poezije *Nakraj svijeta* (1995).

²³¹ Peričić, Denis: *Kervava bajka; Idu strahi; Doletel je vihor veter; Črno-beli čovek (V beloj toj i črnoj noči); Tetoverani čovek (I.); Tetoverani čovek (II.); Črna magija; Volel bi; Do konca sveta*. Kaj, 26(1993), 5-6, str. 9-16.

²³² Peričić, Denis: *Znaki se v kolo tirajo... Arabeska o Luni; Belostencov krog; Kip domovine četa 199*; Summertime; Misterium Conjunctionis; Eskimska duša; Hudo vreme; Veter mu je flunul v lice; Terra Combusta*. Kaj, 28(1995), 1-2, str. 21-28.

nakon 2000. godine²³³. Repertoar intertekstova u tim pjesmama vrlo je širok, a iskorišteni su za različite uglavnom parodijske i ironijske efekte. Korištenje različitih citata i parafraza namrlo je i integriranje drugih jezika u tkivo pjesme, kao što su engleski, latinski, standardni jezik i drugi, iako Peričić za njima poseže i zbog drugih razloga. S obzirom na ta obilježja, mogli bismo reći da se Peričić nalazi na onoj jezično-ludičkoj te intertekstualno-parodičkoj liniji kajkavskog pjesništva koju je započeo Zvonko Kovač. Pritom bismo mogli reći da je Peričićeva kajkavska poezija otišla još dalje u *udaljavanju* jezika pjesme od njezine teme. Drugim riječima, iako su to pokazali i kajkavski stihovi nekih od već spominjanih pjesnika, Peričićeva kajkavska poezija vjerojatno najeksplicitnije, odnosno na najradikalniji način svjedoči da kajkavski jezik nije niti izdaleka rezerviran samo za zavičajne, pejzažne, socijalne ili slične *kajkavske* motive i postupke kojima obiluje kajkavska pjesnička tradicija. Na Kovačevoj i Peričićevoj intertekstualnoj i jezično-interferentnoj liniji u određenoj se mjeri nalazi i Ivan Kutnjak²³⁴ koji u svojoj zreloj fazi²³⁵ inzistira na postupcima poput citatnosti, parafraze, kolaža, montaže i slično, a osim toga i na eksperimentiranju s (kajkavskim) jezikom (verboludizam,

---

²³³ Peričić, Denis: *Zlosrećni cabaret Ili Najveška noć v mojem življenju: v Anatomsko-patološkemu museumu i Panopticumu Antuna Kočke; Blues hudi o ludi Dudi i ludem Rudi; Voodoo puca & copernjak; Lobada lobada (brother blood); Nežnik (smooth)*. Kaj, 34(2001), 4-5, str. 11-20; Peričić, Denis: *Cvetje nazlobe; Očajavanje; Ljubav; Morje strave*. Kaj, 35(2002), 3, str. 9-11; Peričić, Denis: *Dečica hudodelana; Ivča; Pesa hudodelane dečice; Ždere*. Kaj, 37(2004), 4-5, str. 13-15; Peričić, Denis: *Doktor Frankenstein / Nosferatu*. Kaj, 40(2007), 1-2, str. 24-26.

²³⁴ Rođen je 1941. u Žabniku. Objavio je zbirke kajkavskih pjesama *Tu znutra* (1978), *Gibanye chloveka* (1991), *Hasnovita* (1994), *Meni morje Međimurje* (1998), *www točka rt dobre nade točka hr* (2004) i *Lilije za Liliène* (2010).

²³⁵ Kutnjak, Ivo: *Othodećim kaj shaja; Robav a fin; Beli beli denek; Dojdem – a unda; Ali – kak lani; Idem za jimi; Mene je 'mela; Na pot mi se zeti; Unda se otpre na gmajni*. Kaj, 25(1992), 4, str. 7-14. U *Kaju* se nakon toga pojavio još više puta.

novotvorenice, višejezične interferencije), pjesničkom formom (od izbjegavanja interpunkcija i velikog slova do neobičnih strofnih i općenito kompozicijskih struktura), pa čak i grafijom (imitacija stare kajkavske grafije bez današnjih dvoslova).

U svakom slučaju, s obzirom na predstavljene pjesnike možemo zaključiti da je suvremeno kajkavsko pjesništvo od sredine 1970-ih naovamo okrenulo novu stranicu. Spomenuti su pjesnici u kajkavsko pjesništvo unijeli tematske, formalne, jezične i druge novosti čime su ga modernizirali te približili nacionalnim i svjetskim pjesničkim trendovima. Što se tematsko-motivske razine tiče, stara isključivo zavičajno-ruralna, emocionalno-patetična te socijalno angažirana tematska uporišta ili su obrađena na nov, desentimentaliziran, deidiliziran, pa čak i parodičan način, ili su potpuno napuštena, a zamjenjuju ih urbane, intelektualne, medijske, tehnološke i brojne druge, do tada gotovo nezamislive teme u kajkavskom pjesništvu. Osim toga, pojavljuju se postupci poput intertekstualnosti i intermedijalnosti s jedne, te okretanja popularnoj kulturi i svakodnevici suvremenog čovjeka na drugoj strani, čime se kajkavsko pjesništvo približava obilježjima postmodernizma. Na formalnoj razini kajkavsko se pjesništvo uglavnom odmaknulo od vezanog stiha i težnje prema melodioznosti te se otvorilo svim mogućnostima slobodnog stiha, a pjesnici koriste i do tada netipične forme, poput pjesme u prozi ili vizualne i grafičke poezije. Što se tiče jezika, primjetljiva je desakralizacija kajkavštine kao izražajnog medija, koja se očituje u postupcima poput verbaludizma ili višejezičnih interferencija. Na činjenicu da su određeni pjesnici od 1970-ih nadalje donijeli inovacije u kajkavsko pjesništvo upozorio je i Ernest Fišer koji kajkavsko pjesništvo toga razdoblja dijeli na dva osnovna makromodela. Prvi naziva "semantičkim shematizmom" i pod njim podrazumijeva "takav tip pjesničkog jezika koji u sebi *evoluir*a temeljna jednosmjerno posredovana značenja (riječi i sintagmi) i kontekstualno-konotativne obrasce (sheme) najavljene ili već ostvarene

u međuratnoj kajkavskoj lirici²³⁶. Taj model, prema Fišeru, karakterizira i tradicionalistički pjesnički diskurs: “prevlast deskripcije nad ekspresijom, zatim variranje tradicionalnih motiva tzv. socijalne i pejzažne lirike, prepoznatljivih ‘lirskih ugođaja’ i refleksivnosti konvencionalne provenijencije (po poznatim metaforičkim ‘formulama’)²³⁷. Pritom razlikuje dvije faze semantičkog shematizma: prvu koja traje od 1945. do 1970. i drugu koja traje od 1970. do njegove suvremenosti. Među predstavnike prve faze uvrštava Stjepana Bencea, Stjepana Draganića, Mirka Radušića, Melitu Runje, Stjepana Jakševca i Anđelu Vokaun Dokmanović, dakle one autore koje Kuzmanović naziva prvom generacijom poslijeratnih kajkavskih pjesnika, a među predstavnike druge faze Vericu Jačmenicu Jazbec, Boženu Loborec, Vladimira Velčića, Paju Kanižaja, Mariju Novak, Stanka Dominića, Blanku Dovjak Matković, Ivana Horvata, Miroslava Dolencu, Ivicu Jembriha, Ivana Kutnjaka i Franju Švoba, napominjući kako se ti pjesnici “sa stanovitim tendencijama približavaju drugom modelu”²³⁸. Kao što je primjetljivo, pjesnici obiju faza Fišerova “semantičkog shematizma” dobrim dijelom odgovaraju Kuzmanovićevim “nasljednicima”. Poetiku pjesnika koji čine drugu makromodelsku jezgru Fišer naziva “semantičkim sintetizmom”. Predstavници tog smjera pokušavaju “da, više ili manje radikalno, zasnuju jedan samo-svojniji i moderniji nacrt poetskog diskursa”: “Riječ je o konceptu kojim se *istovremeno evaluiraju* semantički postulati novije kajkavske poezije i poslijeratne pjesničko-kritičke tekovine hrvatskog središnjeg (štokavskog) pjesništva”²³⁹. Pjesnici tog modela “nastoje *demitologizirati povijesni pogled unatrag* sustavnom erozijom tradicionalno-konvencijskih jednosmjerno posredovanih značenja

---

²³⁶ Fišer, Ernest: *Dekantacija kajkaviana*. Str. 32.

²³⁷ Isto.

²³⁸ Isto. Str. 33.

²³⁹ Isto.

pjesničkog jezika”²⁴⁰. Osim toga, pomak je vidljiv i na razini jezika: “Naime, u poetskim tekstovima ovog tipa uočljiv je zajednički *pomak* od isključivih lokalnih dijalekatskih osobitosti zavičajnog jezika, jer autori grade svoj pjesnički jezik crpeći ‘materijal’ iz najrazličitijih relevantnih izvora – od leksika starije kajkavske književnosti do suvremenih neologizama – koji su im najbolje mogli poslužiti za kreativnu uporabu”²⁴¹. Prevratničku ulogu semantičkih sintetičara u kajkavskom pjesništvu Fišer na drugom mjestu objašnjava činjenicom da ti pjesnici “širinom svojih kreativnih interesa i iznenađujućom cjelovitošću pjesme *bitno* prekoračuju mitski prostor vlastitog izražajnog medija – kajkavštine – proširujući osobito njegovo leksičko-semantičko i izražajno obzorje”²⁴². No, Fišer s pravom napominje i kako se tim obilježjima oni “logično uključuju i u makroprostor tzv. hrvatskog središnjeg pjesništva”²⁴³. Među predstavnike tog smjera Fišer uvrštava Ivu Kalinskog, Zvonka Kovača, Zlatka Crneca, Stanislava Petrovića, Božicu Jelušić i Božicu Pažur, dakle, uglavnom iste pjesnike koje je Kuzmanović označio kao “istraživače”.

Sličnu periodizaciju poslijeratnog kajkavskog pjesništva kao i Kuzmanović i Fišer, sredinom 1980-ih dao je i najrevniji, najproduktivniji i najdugovječniji pratitelj suvremenog kajkavskog pjesništva Joža Skok²⁴⁴. Prema njegovoj podjeli, prvoj generaciji poslijeratnih kajkavskih pjesnika pripadaju oni “koji su pretežno ostali u sjeni i maniri jedne dovršene poetike i njezinih varijacija socijalno-zavičajnih motiva i impresija”, kao što su Melita Runje, Ljubica Konjević i Stanko Dominić. U drugu generaciju Skok je uvrstio kajkavske pjesnike čije je pjesništvo “upravo u posljednjem desetljeću [misli se na 1970-te] ostvarilo nove vrijednosti”,

---

²⁴⁰ Isto.

²⁴¹ Isto. Str. 34.

²⁴² Isto. Str. 121.

²⁴³ Isto.

²⁴⁴ Skok, Joža: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*. Str. 7-22.

a kao glavne predstavnike te generacije izdvaja I. Kalinskog, Z. Crneca, S. Petrovića, E. Fišera, Z. Kovača i B. Pažur²⁴⁵. Prema Skoku, pripadnici te generacije su se “izdvojili iz putanje ovisnosti i potvrdili svojim ostvarenjima da je perspektiva moguća isključivo u kreativnom produžetku tradicije integrirane u tokove suvremene književnosti.”²⁴⁶ U svojoj kasnijoj studiji o kajkavskom pjesništvu 20. stoljeća Skok ta “dva temeljna pjesnička diskursa” poslijeratne kajkavske lirike naziva “tradicionalističkim” i “modernističkim”, napominjući kako je prvi bio produktivniji, a drugi “estetski životvorniji”²⁴⁷. Što se tradicionalista tiče, Skok navodi kako njihov diskurs obilježava “nekreativna imitacija, posebice simplifikacija galovićevsko-domjanićevskog jezika, te varijacija već istrošenih zavičajnih i pejzažnih tema i motiva”, sentimentalnan odnos prema jeziku, domu i zavičaju, anegdoticnost, deskriptivnost, omeđenost “socijalnom slikom djetinjstva i sasvim privatnim intimitetom autora” te “impulzivnom emocionalnošću”²⁴⁸ iskaza. Među tradicionalistima Skok ipak izdvaja Stjepana Draganića, Mirka Radušića, Stjepana Jakševca, Vericu Jačmenicu Jazbec, Boženu Loborec, Vladimira Velčića, Blanku Dovjak Matković, Ivana Horvata, Miroslava Dolenca Dravskog, Paju Kanižaja, Ivicu Jembriha i Ivana Goluba kao one koji, unatoč tradicionalističkom diskursu, ipak “potkraj šezdesetih i u sedamdesetim godinama najavljuju nove glasove kajkavske lirike, njezino oslobađanje formalističkog kalupa, priklon asocijativnim impulsima riječi i slika, a također i potenciranje humorističko-ironijskog i satiričkog diskursa”²⁴⁹. No, znatnije inovacije u kajkavsku liriku prema Skoku uveli su tek pjesnici čije stvaralaštvo obilježava “modernistič-

---

²⁴⁵ Isto. Str. 9-10.

²⁴⁶ Isto. Str. 10.

²⁴⁷ Skok, Joža: *Hrvatsko kajkavsko pjesništvo 20. stoljeća*. U: Jembrih, Alojz (ur.): *Kajkaviana croatica*. Str. 412.

²⁴⁸ Isto.

²⁴⁹ Isto.

ki” diskurs²⁵⁰ “u kojem je došlo do znatnih inovacija tradicionalističke poetike, ali i raskida s njezinim postulatima, tj. do stvaranja novog kajkavskog metajezika”²⁵¹. Taj je diskurs, prema Skoku, obilježen “novim iskustvom kajkavskog jezika i otkrićem njegovih novih izražajnih mogućnosti, od proširenja semantičkih polja toga jezika do njegovih ekspresivnih ritmičko-sintaktičkih struktura, kao i do pronalaženja modernije metaforike i simbolike primjerene iskazu onoga kajkavskog senzibiliteta koji je ruralno-pučki mentalitet i svjetonazor pomaknuo prema urbanom i intelektualnom percipiranju životnih pojavnosti”, što je i “potvrda njegova moderniteta kojim se uključuje u moderno hrvatsko pjesništvo kao ravnopravan sudionik njezinih procesa i dosegnutih vrijednosti”²⁵².

3.2.1.2.

Kanonizacija

Budući da se većina pjesnika koji su u kajkavsko pjesništvo donijeli nove impulse više ili manje pojavljivala u *Kaju*, većinu najznačajnijih mijena suvremenog kajkavskog pjesništva moguće je otčitati upravo sa stranica tog časopisa, što mu daje ulogu jednog od najvažnijih posrednika i afirmatora (post)modernizacije kajkavskog pjesništva. No, osim što je bio posrednik, *Kaj* je barem dijelom bio i generator poetičkih promjena u suvremenoj kajkavskoj poeziji, i to najmanje zbog dvaju razloga. Kao prvo, *Kaj* je

---

²⁵⁰ Iz ove, ali i drugih Skokovih studija, može se raspoznati kako pojam *modernistički* Skok ne razumijeva kao stilskeperiodizacijski pojam koji bi označavao književno razdoblje modernizma, nego kao pojam kojim se želi ukazati na činjenicu kako je nešto moderno, dakle u duhu mode svojeg vremena. U tom smislu Skok pod *modernističkim diskursom* podrazumijeva onaj diskurs koji je bio u to vrijeme *moderan*, odnosno aktualan.

²⁵¹ Skok, Joža: *Hrvatsko kajkavsko pjesništvo 20. stoljeća*. Str. 411-412.

²⁵² Isto. Str. 412-413.

suvremenim kajkavskim pjesnicima otvorio kontinuiran medijski prostor, što je elementaran preduvjet za pojavljivanje novih pjesnika, među kojima se onda potencijalno mogu pojaviti i oni koji će donijeti promjene u dotadašnju tradiciju, a kao drugo, otvaranjem prostora inovativnim pjesnicima *Kaj* ih je ne samo ohrabrio, nego je potencijalno poticao i druge pjesnike na njihovu inovativnost.

Što se tiče prvog aspekta, o presudnoj važnosti *Kaja* za uopće kvantitativno oživljavanje kajkavskog pjesništva početkom 1970-ih, koje je zatim urodilo i kvalitativnim, među prvima je upozorio Kuzmanović: “Koincidencije mogu biti slučajne, događaji su možda potekli iz drugih ishodišta i odvijali se logikom različitom od pretpostavljene, ali ipak ostaje neoboriva činjenica da tek *poslije* (a nikako *prije*) dva uspješna godišta ‘Kaj’-a dolazi 1970. do pokretanja prvo zelinskog, a godinu kasnije i zlatarskog recitala suvremene kajkavske lirike. Toj se konstataciji uspješno može prigovoriti tezom da nijedan časopis, ma kako vješto bio vođen, nije uspio pokrenuti nepostojeće. Posve je jasno da je veći broj u ‘Kaj’-u objavljenih pjesnika pisao kajkavsku poeziju i ranije i da je zanimanje publike za kajkavsku literaturu postojalo i prije prvog broja tog časopisa”, no Kuzmanović napominje “[s]igurno je, isto tako, da su tek ‘Kaj’-em oba do tada odvojena toka sretno ujedinjena u zajedničku maticu i da upravo časopis datira početak razdoblja kad se na kajkavštini mnogo više piše, čita i objavljuje”²⁵³. Mogli bismo se složiti s ovakvim Kuzmanovićevim razmišljanjem jer je neoboriva činjenica da je *Kaj* ipak bio prvi koji je pokrenuo sustavnu afirmaciju kajkavske književnosti, a zatim su slijedili svi drugi. Odnosno, *Kaju* se mora priznati da je ako ništa drugo bio *okidač* nakon kojeg se dogodila *eksplozija* kajkavske lirike. Na drugoj strani, ostali periodici *kajkavskog proljeća* također su možda pokrenuti po uzoru na *Kaj*, odnosno tek nakon što je *Kaj* pokazao kako u kajkavskoj Hrvatskoj postoje i teme, ali i autori

---

²⁵³ Isto. Str. 60.

i publika, kojima su potrebni časopisi specijalizirani za njih. Kuzmanović je s pravom upozorio na još jednu zaslugu *Kaja*, a to je stvaranje recepcijskih okvira za kajkavsko pjesništvo: “Protivno starim i lošim redakcijskim običajima, ‘Kaj’ nije čekao publiku – on ju je (uredništvo, dakako) sam stvorio. S više od dvije tisuće stalnih pretplatnika i nakladom koja u prosjeku prelazi pet tisuća primjeraka po broju (a u pojedinim slučajevima penje se do gotovo nevjerojatnih deset ili trideset tisuća svezaka), časopis ‘Kaj’ je suvremenoj kajkavskoj književnosti osigurao (animirao i usmjerio) izvanredno brojan, širok i slojevit čitateljski krug”²⁵⁴. Kuzmanović takav zaključak temelji na činjenici da je prije pojave *Kaja* recepcijsko područje kajkavske književnosti, ali i općenito kajkavske kulture i znanosti, bilo prepušteno pojedinačnim i nesustavnim inicijativama te je *Kaj* na određeni način morao krenuti *od nule* – i što se tiče utemeljenja vlastite koncepcije i što se tiče animiranja kako autora, tako i publike: “U projektu bez pravih prethodnika nema mogućnosti ugledanja na već poznate uzorke ili preuzimanja gotovih shema i rješenja. Od samog početka, svakim brojem, tvori se vlastiti identitet i specifični model edicije. ‘Kaj’ (uredništvo) je u tome uspio izuzetno brzo”²⁵⁵.

Što se tiče drugog aspekta – činjenice da su uredništva *Kaja* pjesnicima koji su inovirali kajkavsko pjesništvo posvećivala više prostora – to je vidljivo s obzirom na to da su u *Kaju* redovito objavljivani (1) izbori pjesama iz njihovih zbirki koje su bile pred izlaženjem ili su netom izašle, (2) kritički osvrti na njihove (novizašle) zbirke, (3) znanstvene studije o njihovom (kajkavskom) pjesništvu te (4) biobibliografski portreti, obično u povodu obilježavanja njihovih životnih ili književnih obljetnica, kojom prigodom je obično predstavljen izbor njihovih reprezentativnih pjesama, koji je popraćen kritičkim ili znanstvenim osvrtom na njihovo

---

²⁵⁴ Kuzmanović, Mladen: *Bibliografija kajkaviana: antologije i izbori (1933-1974)*. Kaj, 8(1975), 3-5, str. 255.

²⁵⁵ Isto. Str. 256.

pjesništvo, biobibliografskom bilješkom o autoru, a nerijetko i autorovom fotografijom. Tim četirima postupcima u *Kaju* je ustvari stvaran povlašten status određenih pjesnika, odnosno provedena je njihova kanonizacija u kontekstu kajkavske književnosti. Takav veći prostor Ivi je Kalinskom posvećen 2005. prilikom obilježavanja 65. godišnjice njegova života. Tom je prigodom predstavljen izbor iz njegova stvaralaštva²⁵⁶, pretisnute su Kuzmanovićeve, Fišerove i Skokove kritike o njegovu stvaralaštvu²⁵⁷, te se donosi bibliografija njegovih radova u *Kaju*²⁵⁸, njegov životopis i portretna fotografija. Kraći izbor iz Kalinskijeve lirike tiskan je i dvije godine poslije²⁵⁹, a popraćen je i znanstvenom studijom o njegovu pjesništvu Cvjetka Milanje²⁶⁰. Poseban status Kalinskom je iskazan i time što mu je Kajkavsko spravišće, nakladnik *Kaja*, objavilo drugu zbirku kajkavskih stihova, *Valctakt i lajno*, u sklopu posebnog broj *Kaja* (4/1983), jednako kao i treću zbirku *Blinđerana pizza* 2007. godine, i to u posebnoj ediciji *Kaj & ča* zajedničkih knjiga kajkavsko-čakavskih pjesnika (Kalinskijeva zbirka tiskana je u zajedničkoj knjizi naslova *Cicirici & senjali* u kojoj su i čakavski stihovi Vladimira Pernića). Širim izborom kajkav-

---

²⁵⁶ Kalinski, Ivo: *Gloria kajkaviana*. [Kajkavske pjesme] *Kaj*, 38(2005), 6, str. 3-11; Kalinski, Ivo: *Kreativni odsluk zavičajnosti; Prepletaj katarzičnosti, refleksije i intime*. [Eseji] *Kaj*, 38(2005), 6, str. 11-14.

²⁵⁷ Kuzmanović, Mladen: *Otkriće crne jezgre: marginalije uz kajkavsku liriku Ive Kalinskog*. *Kaj*, 38(2005), 6, str. 15-19; Fišer, Ernest: *Žofke misli – korenike u pjesništvu Ive Kalinskog*. *Kaj*, 38(2005), 6, str. 19-22; Skok, Joža: *Od osporavanja do kreativnog produžetka i nove afirmacije kajkavske pjesničke tradicije: (Ulo-mak)*. *Kaj*, 38(2005), 6, str. 22-24; Skok, Joža: *Jezično estetska kajkavska ishodišta*. *Kaj*, 38(2005), 6, str. 25-27.

²⁵⁸ Roščić, Marija: *Bibliografija – radovi Ive Kalinskoga objavljeni u časopisu Kaj od 1971. do 2005.* *Kaj*, 38(2005), 6, str. 27-30.

²⁵⁹ Kalinski, Ivo: *Tešamentom; Sreća; Uostalom...; I Cicirici... skrta kača vu travi...; 5 Marjetka...; 15 Computus urbarialis...; 18 papier, knige, kaj je to?... Kaj*, 40(2007), 6, str. 10-14.

²⁶⁰ Milanja, Cvjetko: *Pjesništvo Ive Kalinsk[o]ga*. *Kaj*, 40(2007), 6, str. 3-9.

skih pjesama, kao svojevrsnom retrospektivom, koja je popraćena i studijom Jože Skoka²⁶¹, Zvonku je Kovaču prostor u *Kaju* posvećen 1998.²⁶² te još jedanput 2007. širim izborom njegovih novijih kajkavskih pjesama²⁶³, koji je popraćen i studijom Cvjetka Milanje²⁶⁴. Kovač je, jednako kao i Kalinski, uvršten i u biblioteku *Kaj & ča* (*Moral bi meriti se z morjem*, 2009, u zajedničkoj knjizi sa čakavskim stihovima Joška Božanića naslova *Co, kaj?*). U toj je ediciji objavljena i zbirka kajkavskih pjesama *Divina* Božice Pažur (2006, u zajedničkoj knjizi sa čakavskim stihovima Daniela Načinovića naslova *Manutekstura*), a razlozi zbog kojih i ona nije dobila biobibliografski portret u samom *Kaju* vjerojatno leže u činjenici da je aktualna urednica tog časopisa pa je procijenila da bi to bilo neprimjereno. Nakon više kritičkih napisa u povodu njegovih kajkavskih zbirki pjesama u *Kaju*, izborom pjesama²⁶⁵ i kritičkim pripomenama²⁶⁶ obilježena je 30. godišnjica književnog rada Stanislava Petrovića, čija je kajkavska zbirka pjesama *Zvoni od Barbare* također uvrštena u biblioteku *Kaj & ča* u zajedničkoj knjizi naslova *Zvoni & vitar* (2012) u kojoj su i čakavski stihovi Miroslava Sinčića. Zlatku Crnecu veći je prostor posvećen 2004. kada mu je objavljen izbor kajkavskih pjesama²⁶⁷ i popratna biobibliografska bilješka²⁶⁸. Iako do tada uopće nije objavljivao u *Kaju*, uredništvo je 2000. biobibliografskim portretom željelo uka-

---

²⁶¹ Skok, Joža: *O identitetu i modernitetu kajkavske lirike Zvonka Kovača*. Kaj, 31(1998), 3-4, str. 3-9.

²⁶² Kovač, Zvonko: *Bum se vubil, z riečima*. Kaj, 31(1998), 3-4, str. 10-19.

²⁶³ Kovač, Zvonko: *Hmiramo, najpredi bum o dišli*. Kaj, 40(2007), 4-5, str. 14-21.

²⁶⁴ Milanja, Cvjetko: *Pjesništvo Zvonka Kovača*. Kaj, 40(2007), 4-5, str. 3-13.

²⁶⁵ Petrović, Stanislav: *Nebo v neonu*. Kaj, 36(2003), 3, str. 3-11.

²⁶⁶ Pažur, Božica: *Visoki kajkavski zgrad lirike Stanislava Petrovića: naznake uz izbor*. Kaj, 36(2003), 3, str. 12-14.

²⁶⁷ Crnec, Zlatko: *Gartlicplac, teaterplac*. Kaj, 37(2004), 6, str. 3-12.

²⁶⁸ [Anonimno]: [Zlatko Crnec (Bukovec – Donja Zelina, 1936.)...]. Kaj, 37(2004), 6, str. 12.

zati na veliku važnost kajkavskog pjesništva Ivana Goluba²⁶⁹, i to u povodu njegova 70. rođendana, kada je objavljen izbor njegovih novijih kajkavskih pjesama²⁷⁰ s popratnom biobibliografskom crticom²⁷¹. I Ernest Fišer je reprezentativnim izborom kajkavskih pjesama²⁷², studijom o njegovu stvaralaštvu²⁷³ i fotografijom portretiran u *Kaju* 1996, a 2003. je biobibliografskim člankom obilježen i njegov 60. rođendan²⁷⁴. U *Kaju* je 1995. priređen izbor iz dotadašnjeg kajkavskog stvaralaštva Božice Jelušić²⁷⁵, koji je popraćen izvadcima iz kritika o njezinom pjesništvu²⁷⁶, biobibliografskim člankom²⁷⁷ te fotografijom, a 2001. je još jednom, ovaj put povodom 50. obljetnice rođenja i 30. književnog djelovanja, počašćena i svojevrsnom pjesničkom retrospektivom te kritičkim osvrtom i biobibliografskom bilješkom²⁷⁸. Osim spomenutih, među pjesnicima koji su se više puta samostalno pojavljivali u *Kaju* ili su u njemu predstavljeni širim izborom reprezentativnih pjesama mogli bismo spomenuti i Stjepana Draganića, Blanku Dovjak

²⁶⁹ Rođen je 1930. u Kalinovcu. Objavio je zbirku kajkavskih pjesama *Kalnovečki razgovori* (1979), a kajkavske pjesme pronalazimo i većini njegovih ostalih većinski standardnim jezikom pisanih zbirki pjesama. Većina tih kajkavskih pjesama rasutih po različitim zbirkama, ali i časopisima, zbornicima itd. okupljena je u ciklusu *Kalnovečki dnevni* koji je objavljen u knjizi Golubovih izabranih pjesama *Pohod milosti* (2013, prir. Tonko Maroević).

²⁷⁰ Golub, Ivan: *Spodobe*. Kaj, 33(2000), 3-4, str. 3-13.

²⁷¹ [Anonimno:] *Ivan Golub*. Kaj, 33(2000), 3-4, str. 14.

²⁷² Fišer, Ernest: *Morje zvun sebe*. Kaj, 29(1996), 4, str. 3-16.

²⁷³ Skok, Joža: *Kajkavski solilokviji i nokturna Ernesta Fišera*. Kaj, 29(1996), 4, str. 17-28.

²⁷⁴ Peričić, Denis: *Ernest Fišer, jubilarac s pokrićem*. Kaj, 36(2003), 4-5, str. 160-162.

²⁷⁵ Jelušić, Božica: *Duša je jedna dodrta hiža*. Kaj, 28(1995), 1-2, str. 3-11.

²⁷⁶ Pažur, Božica: *Ars Scribendi – pisanja meštrija: riječ kritike o kajkavskoj poeziji Božice Jelušić*. Kaj, 28(1995), 1-2, str. 12-16.

²⁷⁷ [Anonimno]: *Božica Jelušić – bio-bibliografija*. Kaj, 28(1995), 1-2, str. 17-19.

²⁷⁸ Jelušić, Božica: *Duša je jedna dodrta hiža*. Kaj, 34(2001), 6, str. 19-27; Pažur, Božica: *Pisanja meštrija Božice Jelušić: naznake uz izbor – u povodu 50. obljetnice rođenja i 30. književnog djelovanja*. Kaj, 34(2001), 6, str. 29-33.

Matković, Anđelu Vokaun Dokmanović, Melitu Runje, Frana Koncelaka, Ivana Horvata, Stanka Dominića, Vericu Jačmenica Jazbec, Josipa Ozimca, Ivicu Jembriha, Miroslava Dolenca Dravskog, Željka Fundu i Vinka Hasneka. Od najnovijih kajkavskih pjesnika u posljednjih desetak godina u *Kaju* su se u nekoliko navrata svojim pjesmama istaknuli i Tomislav Ribić, Emilija Kovač, Biserka Marečić, Zdenka Maltar i Darko Raškaj.

Kao što je vidljivo, neki od najistaknutijih suvremenih kajkavskih pjesnika bili su višestruko povezani s *Kajem*. U njemu su, prije svega, objavljivali svoje nove kajkavske pjesme te je u njemu njihovo pjesništvo znanstveno, kritički i obljetničarski praćeno. S obzirom na to mogli bismo zaključiti da je *Kaj* odigrao važnu ulogu u njihovoj afirmaciji, a još više kanonizaciji u kontekstu kajkavskog pjesništva. No, unatoč tome *Kaj* ne možemo smatrati tipičnim naraštajnim časopisom, i to zbog najmanje triju razloga. Kao prvo, u njemu se istovremeno pojavljuju “nasljednici” i “istraživači”, kako je pjesnike koji nasljeđuju, odnosno inoviraju kajkavsku pjesničku tradiciju nazvao Kuzmanović. Kao drugo, vidjeli smo da “istraživači” ipak nisu svoju poetiku stvarali (samo) na *Kajevim* stranicama, nego ju je dio pjesnika ustvari kao već formiranu samo prenio u taj časopis. Kao treće, postoje prevelike razlike među samim “istraživačima”, i to jednako s obzirom na poetike, kao i s obzirom na dob. *Kaj*, dakle, nije bio časopis u kojem se programatski okupila nova, generacijski i poetički kompatibilna skupina pjesnika koja bi na njegovim stranicama gradila novu, kolektivnu poetiku, kao što je bio slučaj npr. s krugovašima, razlogašima, pitanjašima, pa i offovcima i kvorumašima, ali je ipak bio časopis koji je predstavljao medijsko-institucionalni oslonac, odnosno žarište književnog života jednog odvjetka nacionalne književnosti koji zasigurno ne bi doživio barem kvantitativni procvat, koji je ipak imao i kvalitativne učinke – spominjani pjesnici su – upravo i na stranicama *Kaja* – kajkavsko pjesništvo odmaknuli od dotadašnjih tematskih, stilskih, formalnih, jezičnih i svih ostalih obilježja, otvorivši na taj način novo poglavlje kajkav-

ske poezije. To što “istraživači” nisu postali i jedini model u kajkavskom pjesništvu više govori o onima koji su odlučili imitirati tradiciju, nego o njima samima ili časopisu.

3.2.2.

Suvremena kajkavska proza

U intervjuu o prva dva godišta časopisa *Kaj* na pitanje Jurja Baldanija “U kojim ste sektorima bili deficitarni?” (tj. što u sadržajnom pogledu nedostaje *Kaju*) tadašnji glavni urednik *Kaja* Stjepan Draganić odgovara “najmanje je nuđena kajkavska proza”²⁷⁹. To i ne treba začuditi s obzirom na to da do 1970-ih kajkavski pisci pišu gotovo isključivo poeziju. Kajkavština je u prozi bila prisutna samo kroz veće ili manje interpolacije u cjelinama pisanima standardnim jezikom²⁸⁰. Očito želeći podsjetiti na neke od najboljih kajkavskih proznih interpolacija, uredništvo *Kaja* već u drugom broju prvog godišta, uz znakovitu opasku “s dopuštenjem autora”, pretiskuje dva odlomka iz Krležinih *Zastava* (1967) u kojima Kalman Emerički, “juratuš i notarijuš varaždinski i požunski regnikolarac”, govori *aristokratskim* kajkavskim jezikom 19. stoljeća²⁸¹, a u trećem broju istog godišta tri odlomka iz istog romana u kojima Mika, kućni sluga Kamila Emeričkog starijeg, govori svojim zagorskim kajkavskim idiomom²⁸². U četvrtom je pak broju tog godišta pretisnut odlomak iz Krležina ranijeg romana *Na rubu pameti* (1938)²⁸¹ u kojem pritvoreni zagorski seljak Valent Žganec

²⁷⁹ Baldani, Juraj: *Dvadeset četiri pitanja uz dvadesetčetvrti broj časopisa “Kaj”*. Str. 92.

²⁸⁰ Detaljnije o tome vidjeti u: Skok, Joža: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*. Str. 23-85.

²⁸¹ Krleža, Miroslav: *Zastave: (dva odlomka)*. *Kaj*, 1(1968), 2, str. 5-[8].

²⁸² Krleža, Miroslav: *Zastave: (tri odlomka)*. *Kaj*, 1(1968), 3, str. 5-7.

²⁸³ Krleža, Miroslav: *Na rubu pameti: Lamentacija Valenta Žganca zvanog Vudriga*. *Kaj*, 1(1968), 4-5, str. 5-15.

zvani Vudriga, inače epizodni lik u romanu, u svojem kajkavskom monologu glavnom liku romana Doktoru prepričava svoj trnoviti životni put. Treći kajkavski odlomak iz Krležinih *Zastava*, u kojem je ponovno u prvom planu Mika, objavljen je sljedeće godine²⁸⁴. Oslanjajući se na njegov autoritet, uredništvo je objavljivanjem tih kajkavskih odlomaka iz Krležinih romana očito željelo pokazati da kajkavština može vrlo dobro funkcionirati i kao izražajni medij za prozu, čime se vjerojatno željelo potaknuti suvremene pisce da počnu pisati i kajkavsku prozu. Njihova nastojanja ubrzo su i urodila plodom.

Naime, u prvih pet godišta *Kaja* po jednu kajkavsku pripovijetku ili novelu u *Kaju* je objavilo dvadesetak autora, od kojih većina, kao što su Stanko Juriša, Vilko Ivanuša, Ivan Brajdić, Josip Biškup, Benedikt Tumpa, Franjo Švob, Franjo Šatović, Pero Popović, Franjo Petak, Dunja Horvatin, Božena Loborec, Izidor Štok i drugi, svoje prozne uratke temelji na narodnim predajama, etnografskim zapisima ili anegdotalnim fabulacijama. Više prozних tekstova u tih su prvih pet godišta *Kaja* objavili Verica Jačmenica Jazbec, Ivo Strahonja, Ivan Horvat i Stjepan Draganić. S obzirom na pojavljivanje više kajkavskih prozних autora, odnosno barem kakvo-takvo oživljavanje kajkavske kratke proze na stranicama *Kaja*, Mladen Kuzmanović već 1973. kao poseban broj *Kaja* priređuje manji panoramski pregled kajkavskog proznog stvaralaštva pod naslovom *Primjeri novije kajkavske proze*²⁸⁵. Svjestan vrlo malog korpusa koji ima pred sobom, Kuzmanović u predgovoru ističe kako njegov izbor ne predstavlja antologiju, već “prvi zbornik tekstova iza kojeg će, nadamo se, slijediti i drugi posvećeni istoj temi. Stoga svrha *Primjera* nisu dovršene sheme, sudovi i definicije. Vjerujemo, međutim, da će ih serija sličnih zbornika,

²⁸⁴ Krleža, Miroslav: *Zastave: Stiže Joja (odlomci)*. Kaj, 2(1969), 3-4, 3-[9].

²⁸⁵ Kuzmanović, Mladen (ur.): *Primjeri novije kajkavske proze*. Kaj, 6(1973), 11-12, str. 14-124.

kada bude zaključena, sigurno potaknuti”²⁸⁶. U zbornik su, kako također navodi priređivač, uvrštena “najznamenitija imena nove kajkavske proze”²⁸⁷. Pritom se pod pojmom “nove” misli na onu objavljivanu u *Kaju*, a pod “prozom” se, kao što je vidljivo iz sadržaja (ne i iz priređivačevih opaski), ne misli samo na pripovjedačka djela, nego i na dramske tekstove pisane prozom. Od pripovjedačkih tekstova Kuzmanović u svoj zbornik uvrštava četiri pripovijetke Stjepana Draganića (*Otec bog na najži, Ču-ču Štjef, Dežd, Selski pes denes*), tri Ivana Horvata (*Bel nit, Pot, Rak*), dvije Verice Jačmenice Jazbec (*Mata, Krava*) i tri Ive Strahonje (*Mejaš Pavel, Pod jednim šeširom i jednim cvijetom, Sprevod Reze Petakove*). Unatoč tome što većinu tih tekstova danas ne bismo uvrstili među antologijske dosege ukupne kajkavske prozne produkcije, važnost Kuzmanovićeve zbornika bila je u tome što je ukazao na činjenicu kako i taj zapostavljeni žanr kajkavske književnosti doživljuje svoju revitalizaciju.

I nakon Kuzmanovićeve prvog svođenja računa s kajkavskom prozom, glavnu riječ u proznim ostvarenjima u *Kaju* nastavio je voditi Draganić, uz ostala tri autora istaknuta u zborniku, kojima su se pokojim proznim ostvarenjem pridružili Božica Filipan, Marija Novak, Stanko Petrović, Božica Pažur, Josip Jurjević, Josip Kovačević, Martin Lončar, Mirjana Matiša, Marija Makuc Pojatina i dr.

Novi pregled suvremene kajkavske proze, koji je imao ambiciju ukazati i na kontinuitet starije i novije kajkavske proze, 1977. kao poseban broj *Kaja* priredio je Ernest Fišer²⁸⁸. Svoje namjere za priređivanje takvog pregleda Fišer u predgovoru objašnjava sljedećim riječima: “Očito je, dakle, da se i suvremena kajkavska poezija i proza *nastavljaju* na jednu iznimno bogatu kajkavsku

---

²⁸⁶ Kuzmanović, Mladen: *Elementi za tvorbu panorame: pripomene uz Primjere novije kajkavske proze (I)*. Kaj, 6(1973), 11-12: 12.

²⁸⁷ Isto. Str. 10.

²⁸⁸ *Starija kajkavska književnost i suvremena kajkavska proza*. Kaj, 10(1977), 6-8.

jezičnu i književnu tradiciju. Štoviše, moglo bi se čak utvrditi da – naročito u proznim djelima – postoji jedan evidentni kontinuitet (u najpozitivnijem smislu te riječi), jedna organska sveza između starije i moderne kajkavske književnosti. Upravo na tu svezu, na stanovit način, ukazuje i ovaj tematski svezak časopisa ‘Kaj’²⁸⁹. No, osim kontinuiteta povezanosti (proznog) žanra i (kajkavskog) jezika, Fišer je svjestan i bitnih stilskih, estetskih i brojnih drugih razlika između starije i novije kajkavske proze. Pritom, kao i kod spominjanog Kuzmanovićeve pregleda novije kajkavske proze, treba upozoriti, što priređivač ponovno ne napominje, kako se pod prozom ne misli samo na pripovjedačka djela. Naime iz sadržaja je vidljivo kako su ponovno uvrštena i dramska djela, ali ovaj put i epska stihovana djela. Dakle, u tradicionalnoj trodiobi književnih rodova (lirika, epika, drama) pojam *proza* u Fišerovu, kao uostalom i u Kuzmanovićevu slučaju, očito označava opreku samo prema lirici. Od suvremenih pripovjedačkih proznih djela u Fišerov izbor uvrštene su pripovijetke i priče Ivana Horvata Hlebinskog, Božice Pažur, Božice Filipan, Ive Strahonje, Marije Novak, Stanka Petrovića, Josipa Jurjevića i Josipa Kovačevića, a u panoramu su uvršteni i putopisni prozni tekstovi Božice Jelušić i Dragutina Feletara.

Inače, putopisni se tekstovi, kao poseban odvtetak kajkavske proze, u *Kaju* počinju pojavljivati još od 1969. kada je Jozo Vrkić objavio svoj putopis po Zagorju *Tišina i svjetlucaenje*. Putopisne su tekstove zatim objavljivali i Ante Parčina, Ivan Danić, Marijana Gušić i Divna Zečević, a 1987. poseban broj *Kaja* posvećen je, kako mu glasi i naslov, *Putopisima po kajkavskim krajevima*²⁹⁰. Bila je to prva panorama nastala u kontekstu časopisa *Kaj* koja nije obuhvaćala tekstove *na* kajkavskom jeziku, nego tekstove *o*

---

²⁸⁹ Fišer, Ernest: *Riječ je o kontinuitetu kajkavske književne riječi*. Kaj, 10(1977), 6-8, str. 4-5.

²⁹⁰ *Putopisima po kajkavskim krajevima*. Kaj, 20(1987), 4-5.

kajkavskim krajevima. U panoramu, čiji priređivač nije naveden i koja nije popraćena nikakvim popratnim tekstom, uvršteni su putopisni tekstovi po kajkavskim krajevima od 19. stoljeća do suvremenosti. Izbor otvara ulomak iz *Putositnica* (1845) Antuna Nemčića u kojem opisuje Zagreb, a slijede poznati Matoševi putopisi *Oko Lobora* i *Iz Samobora* iz njegove knjige *Naši ljudi i krajevi* (1910). Uvršteni su i putopisni tekstovi Gustava Krkleca o Hrvatskom zagorju iz njegove knjige *Lica i krajolici* (1954) te ulomci iz *Skitnji* (1985) Matka Peića u kojima opisuje Zagreb, Sisak i Turopolje. Podravina je opisana kroz do tada neobjavljene putopisne tekstove Ive Strahonje, a Živko Vnuk je u svojim kratkim putopisnim tekstovima objavljivanim u *Nedjeljnom vjesniku* od 1975. do 1983. opisivao Posavinu, Prigorje, Zagorje, Međimurje, Podravinu, Ozalj, Svetice i Čazmu.

Od proznih žanrova vrlo rano u *Kaju* se pojavio i kajkavski esej. Spominjali smo da je ustvari prvi članak prvog broja *Kaja* bio pretisak Krležina kajkavskog eseja iz 1939. No, jedan od prvih izvornih suvremenih kajkavskih eseja u *Kaju* bio je predgovor koji je Zvonko Kovač napisao za prvi broj *Kaja* iz 1976. u kojem su objavljene cjelovite kajkavske zbirke Ivana Horvata (*Na mrtvi straži*), Josipa Ozmica (*Još sme tu*) i Frana Koncelaka (*Popevke*). Kasnije su kajkavske eseje objavili i Božica Jelušić (*Mešter i njegova mera*, 2/1984), Željko Funda (*Zviru predan*, 4-5/1995 i dr.), Denis Peričić (*On, ki vidi mrtvega brata*, 3/1996), Velimir Piškorec (*Zapisano živlejne*, 3/2007) i drugi.

Konačno, u *Kaju* se 2003. pojavio i kajkavski roman – radilo se o ulomcima iz tada još neobjavljenog romana *Netopir i Črni ljudi* Denisa Peričića²⁹¹, koji je u cijelosti kao zasebna knjiga objavljen tek 2009. Iako je Pero Budak prije Peričića objavio prvi kajkavski roman uopće, *I norija je meštirija* (1994), o čemu

---

²⁹¹ Peričić, Denis: *Netopir i črni ljudi: prvi roman o Zamaskjeranom revanžeru (Ulomak)*. Kaj, 36(2003), 4-5, str. 3-12. Roman je u cijelosti kao knjižno izdanje objavljen 2009.

je u *Kaju* kritički osvrt 1997. objavio Stjepko Težak²⁹², pojavljivaj-njem ulomka iz Peričićeva romana kompletiran je žanrovski spek-tar kajkavske proze na stranicama tog časopisa. Jednako tako, Peričićev je roman, za razliku od Budakova koji je pisan u tra-dicionalnoj maniri, predstavljao prvi postmodernistički kajkavski roman, čime je dodatno obogatio izražajne spektre kajkavske proze prisutne na stranicama *Kaja*. Peričić, naime, u svojem roma-nu u povijesna zbivanja (veliki požar u Varaždinu 1776) uvodi tragikomične fikcionalne događaje i aktere te metamorfizirane likove iz popularne kulture²⁹³ što je ostvario tipičnim postmoder-nističkim postupcima, kao što su fikcionalizacija povijesti, meta-narativnost, ironija i parodija, žanrovska polivalentnost, inter-tekstualnost itd. Već sljedeće godine nakon objave ulomaka Peričićeva romana u *Kaju*, Željko Funda u vlastitoj nakladi objav-ljuje novi kajkavski roman *Ljudeki* (2004), čiji odlomci nisu objavljeni u *Kaju*, ali je Zvonko Kovač o tome romanu objavio kritički osvrt²⁹⁴.

Pojavljivanjem prvih kajkavskih romana *kompletiran* je spek-tar prozних žanrova kajkavske književnosti (crtica, kratka priča, pripovijetka, novela, roman, putopis, esej), što je postalo vidljivo i u prvoj sinteznoj antologiji kajkavske proze. Naime, nakon neko-liko spomenutih kraćih pregleda pojedinih odvjetaka starije i no-vije kajkavske proze, sav njezin žanrovski spektar, ali i vremenski kontinuitet postao je vidljiv tek pojavljivanjem antologije kajkav-ske proze naslova *Ruožnik rieči* koju je, kao posljednju od svojih triju kapitalnih antologija kajkavske književnosti, od kojih smo

---

²⁹² Težak, Stjepko: *Kajkavski roman Pere Budaka*. Kaj, 30(1997), 3-4, 149-155.

²⁹³ Usp. više o romanu vidjeti u: Kolar, Mario: *Hištorija je norija – neke tendencije savremenog kajkavskog povijesnog romana*. U: Jembrih, Alojz (ur.): *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju*. III. zbornik radova sa znanstvenih skupova u Krapini 2010. i 2011. godine. Zabok, Hrvatska udruga Muži zagorskog srca, 2011. Str. 449-474.

²⁹⁴ Kovač, Zvonko: *Postmoderni roman u fragmentima*. Kaj, 38(2005), 4-5, str. 165-168.

spominjali onu kajkavske poezije (1986), dok ćemo onu kajkavske drame (1990) spominjati u narednim poglavljima, kao poseban broj *Kaja* 1999. priredio Joža Skok²⁹⁵. U pogovoru svojoj antologiji Skok se prvo osvrnuo na neadekvatan status starije kajkavske proze u nacionalnoj povijesti književnosti, gdje se “obično etiketirala kao nabožno-poučna te se njezinom funkcijom omeđivalo i njezino književno značenje”, napominjući kako se uz taj tip dopreporodnog proznog stvaralaštva javljalo i “dosta proznih vrsta koje su itekako značajno tematsko i izražajno bogatstvo kajkavske proze”²⁹⁶. Pritom je mislio prije svega na povijesnu, pravnu i znanstvenu prozu koja, unatoč tome što nije imanentno književna vrsta, pokazuje kako nije sva proza bila nabožno-poučna. Kao i u drugim dvjema svojim kajkavskim antologijama, Skok i u ovoj u obzir uzima vrlo širok spektar žanrova i vrsta. Naime, osim imanentno književnih proznih vrsta, kao što su novele, pripovijetke, kratke priče i romani, te spomenutih oblika starije kajkavske proze (nabožno-poučna, povijesna, pravna, znanstvena), Skok u svoju antologiju uvrštava i usmenu prozu, a od novijih vrsta epistolarnu i esejističku prozu. Jednako tako uvrštena su djela pisana različitim kajkavskim varijetetima, a priređivač posebno ističe kako su osim djela u cijelosti pisanih kajkavštinom u antologiju uvršteni “i oni uzorci proze na književnom jeziku kojima kajkavski jezični kolorit daje posebno obilježje” zbog toga što je u takvim djelima vidljiva “poveznica dviju jezičnih tradicija” što je “dokaz prožetosti standarda i kajkavskog supstandarda kakav nije reprezentativan samo za stilsku impresivnost i ekspresivnost odabranih tekstova nego i za književni jezik koji se u svojoj kreativnoj, književnoj uporabi uvijek otimao dogmatiziranom obličju i simplificiranom shvaćanju jednoobraznog izraza”²⁹⁷.

²⁹⁵ Skok, Joža (ur.): *Ruožnik rieči: antologija hrvatske kajkavske proze*. Kaj, 32(1999), 1-3.

²⁹⁶ J.[oža] S.[kok]: *Antologičarev post festum* Roužniku rieči. Kaj, 32(1999), 1-3, str. 348.

²⁹⁷ Isto. Str. 348.

Sami su tekstovi u antologiji podijeljeni u tri osnovne skupine. Prvu čini *Usmena (pučka) proza*, drugu *Kajkavska autorska (pisana) proza od 15. do sredine 19. stoljeća* i treću *Suvremena kajkavska proza od sredine 19. do kraja 20. stoljeća*. Građa je ponovno organizirana prvenstveno s obzirom na kronološki i usmeno-pisani kriterij, a iz takve je organizacije također ponovno vidljiv višestoljetni povijesni kontinuitet i ovog kajkavskog žanra od 15. stoljeća do suvremenosti.

Usmena kajkavska proza predstavljena je većim brojem kraćih prozних tekstova, poput bajki, priča, predaja, legendi, pripovijetki, basni i anegdota. Starija je kajkavska proza podijeljena pak na nekoliko dijelova. Prvi čini pravna i sudbena proza, među kojom se nalazi i kajkavski *editio princeps*, *Dekretum* (1574) Ivana Pergošića, te razni zapisnici, oporuke i statuti. Drugi dio čini vrlo bogat korpus povijesne proze, među kojom se ističu *Kronika* (1578) Antuna Vramca, *Prvi oca našega Adama greh* (1674) Jurja Habelića te *Kronika* (1696) Pavla Rittera Vitezovića. Treću skupinu čini jednako produktivna nabožna proza, u koju spadaju djela poput *Molitvenih knjižica* (1640) Nikole Krajačevića Sartoriusa, *Putnog tovaruša* (1661) Katarine Zrinski, *Zercala Marijanskog* (1662) Jurja Habelića, *Hištorija* (1735) Štefana Fučeka, *Posla apoštolskog* (1742) Jurja Muliha i dr. Među najznačajnije vrste starije kajkavske proze svakako spada i propovjedna proza koju predstavljaju *Postilla* (1586) Antuna Vramca, *Deset propovijedi o euharistiji* (1672) Ivana Belostenca, *Cvet sveteh* (1752) Hilarijona Gašparotija, *Prodeštva* (1794) Jurja Muliha, *Sveti evangeliomi* (1651) Nikole Krajačevića Sartoriusa i dr. U stariju pripovjednu prozu uvršteni su dijelovi već spominjanog Habelićeva *Zercala Marijanskog* i Gašparotijeva *Cveta sveteh*, *Kinč osebujni slavnoga orsaga horvatckoga* (1775) Petra Berkea i dr. Epistolarnu prozu predstavljaju ulomci kajkavskih pisama, većinom hrvatskih velikaša, među kojima je vjerojatno najzanimljivije *Oproštajno pismo Petra Zrinskog ženi Katarini 29. travnja 1671*. Među najznačajnije vrste starije kajkavske proze spada i moralno-didaktička i satirička

proza, u koju je Skok uvrstio dijelove *Pervog oca našega Adama greha* (1674) Jurja Habelića, *Hrane duhovne* (1727) Štefana Zagrepca, *Hižne knjižice* (1797) Jurja Dijanića i dr. Ništa manje važan dio starije kajkavske proze predstavlja prijevodna i adaptirana proza, među kojom se ističu prijevod *Mlajšeg Robinzona* (1796) Antona Vranića, prozni prijevod *Izgubljenog raja* Johna Milтона iz pera Ivana Krizmanića (1827) te prijevod Ezopovih basni Ignaca Kristijanovića (1843).

Posljednju, treću skupinu, koju čini postilirski kajkavska proza, otvaraju kajkavski ulomci iz djela većinski pisanih standardnim jezikom. U te *Kajkavske dionice hrvatske proze na standardu* Skok je uvrstio pripovijetku *Illustrissimus Battorych* Ksavera Šandora Đalskog iz njegove zbirke *Pod starimi krovovi* (1886), pripovijetke *Kip domovine leta 188** iz zbirke *Iverje* (1899), *Nekad bilo sad se spominjalo* iz zbirke *Novo iverje* (1900) te *Kod kuće* iz zbirke *Naši ljudi i krajevi* (1910) Antuna Gustava Matoša, kajkavske ulomke iz pripovijetke *Domobran Jambrek* (zbirka *Hrvatski bog Mars*, 1922) te romana *Na rubu pameti* (1938) i *Zastave* (prva knjiga, 1962) Miroslava Krleže, ulomke iz pripovijetki *Breza* i *Ženidba Imbre Futača* iz zbirke *Mi smo za pravicu* (1936) Slavka Kolara, te iz romana *Kužiš, stari moj* (1970) Zvonimira Majdaka. U skupinu *Kajkavska novelistička i romaneskna proza 20. stoljeća* Skok je uvrstio dijelove do tada jedinog kajkavskog romana, *I norija je meštija* (1994) Pere Budaka, te pripovijetke *Starinsko pripečenje* Antuna Gustava Matoša, “*Ču-ču Štjef*” (1973) Stjepana Draganića i *Falinga Imbre Presvetloga* iz zbirke *Djetinjstvo v Gruntovcu* (1986) Mladena Kerstnera. Posljednju cjelinu čini *Suvremena kajkavska esejistika* koju reprezentiraju esejistički tekstovi *Lamentacija o našim književnim prilikama u stilu Tomaša Mikloušića plebanuša stenjevečkog* (1939) Miroslava Krleže, *Mešter i njegova mera* (1985) Božice Jelušić, *Jezuš Kristuš na horvatskom križnom putu* (1993) Zvonimira Bartolića, *Fantažija o leksikografu* (1996) Denisa Peričića i *Antun Možar, hi-fi risar* (1997) Željka Funde.

Već sljedeće godine (2000) nakon priređivanja antologije kajkavske proze kojom je dignitet tog korpusa kajkavske književnosti konačno trebao biti nedvosmisleno potvrđen, uredništvo *Kaja* objavljuje natječaj za kratku kajkavsku prozu čime je, očito, željelo zadržati kontinuitet suvremene kajkavske prozne produkcije. Sudeći prema odazivu na natječaj to im je i uspjelo. Naime, 2001. u *Kaju* su objavljeni kratki kajkavski prozni uratci Denisa Peričića, Valentine Šinjori, Tomislava Ribića, Barice Pahić Grobenski, Ivanke Kunić, Željka Funde, Ivana Kutnjaka, Josipa Rogina i Branke Jagić, od kojih većina prije natječaja nije pisala kajkavsku prozu. Sljedeći natječaj raspisan je 2005. i otada se kontinuirano raspisuje svake godine. Svojim su se proznim uradcima u *Kaju* otada do danas, osim spomenutih, javili Boris Beck, Marija Drobnyak Posavec, Vlado Mihaljević-Kantor, Ivica Tišljar, Željka Cvetković, Božica Jelušić, Vladimir Korotaj, Božica Brkan i drugi, iz čega je vidljivo da je uredništvo zahvaljujući natječaju uspjelo u svojoj namjeni očuvanja kontinuiteta kratke kajkavske proze.

3.2.3.

Suvremena kajkavska drama

Jednako kao i prozno, i dramsko je kajkavsko stvaralaštvo u produkcijskom smislu bitno zaostajalo za onim pjesničkim. No, od 1970-ih i taj je žanr doživio svoju revitalizaciju, za što je zasluge imao i *Kaj*. Tako je već u prvim njegovim godištim objavljeno nekoliko kajkavskih komedija Mladena Kerstnera, koji se kasnije prometnuo u jednog od najpopularnijih novijih kajkavskih komediografa. Prva njegova komedija objavljena je već u drugom godištu *Kaja* – bila je to *Falinga Imbre Presvetlog*²⁹⁸, koja korespondira sa sadržajem prve epizode televizijske serije *Mejaši* (redatelj

---

²⁹⁸ Kerstner, Mladen: *Falinga Imbre Presvetlog*. *Kaj*, 2(1969), 7-8, str. 65-[79].

Ivo Vrbančić) koja je 1970. emitirana na RTV-u Zagreb. *Falinga Imbre Presvetlog* emitirana je prije toga još 1969. kao druga emisija *Ciklusa humorističkih TV-igara* kojim je RTV Zagreb, kako navodi Nikola Vončina²⁹⁹, nastojao osvježiti svoj program. Godinu kasnije (1970) u *Kaju* su objavljene i Kerstnerove komedije *Parade mora biti!*³⁰⁰ i *Pogan*³⁰¹, koje su također dio mejaškog ciklusa. U tim je komedijama, kako objašnjava Joža Skok³⁰², Kerstner na najboljem tragu *gorkog humora* Slavka Kolara oblikovao životno uvjerljive tragično-komične likove i ambijent hrvatske periferije svojega vremena. No, iako su Kerstnerovi protagonisti i toponimi toliko uvjerljivi da se čini da ih je zaista moguće pronaći negdje u Podravini, Zagorju ili Međimurju, s druge su strane propitivanjem ljudskih slabosti i zlobe te odnosa između *slabog* pojedinca i društva ustvari jednako univerzalni pa bismo ih mogli situirati u bilo koji dio (tadašnje) Hrvatske.

Prvi broj *Kaja* koji je u cijelosti bio posvećen dramskoj književnosti priređen je 1970. u povodu ponovnog otvorenja zgrade Hrvatskog narodnog kazališta (HNK) u Zagrebu nakon dvogodišnje stanke (1967-1969) zbog sveobuhvatne građevinske obnove. U tome su broju (11/1970) osim članaka o kazalištu objavljeni i ulomci pseudopovijesne drame Marijana Matkovića *General i njegov lakrdijaš*³⁰³, koja je godinu ranije bila objavljena i u *Forumu* (10-11/1969), a praižvedena je 1970. u zagrebačkom HNK-u. Ulomci Matkovićeve drame pretisnuti su u *Kaju* zbog toga što dio likova govori kajkavskim jezikom. Kritičkom interpretacijom dvaju povijesnih događaja, Sigetske bitke (1566) i Seljačke bune (1573), te demitologizacijom s njima povezanih istaknutih po-

---

²⁹⁹ Vončina, Nikola: *Hrvatske TV drame i serije (1956-1971)*. Str. 486-494.

³⁰⁰ Kerstner, Mladen: *Parade mora biti!* Kaj, 3(1970), 3-4, str. 50-[58].

³⁰¹ Kerstner, Mladen: *Pogan*. Kaj, 3(1970), 7-8, str. 26-[32].

³⁰² Skok, Joža: *Ignis verbi kajkavicae*. Str. 155-162.

³⁰³ Matković, Marijan: *General i njegov lakrdijaš: (drama u dva čina)*. Kaj, 2(1969), 11, str. 65-77.

vijesnih ličnosti, Matkovićeve je drama na *Kajevim* stranicama predstavljala bitan otklon od humorističko-ruralnih kajkavskih dramskih tekstova, čiji vrhunac čine Kerstnerove drame, a u *Kaju* su ih objavljivali i neki drugi autori. Jedan od njih bio je Stanko Tomašić koji se iste godine u *Kaju* javlja dramom *Tu sem... (rekal je Mato Zubak)*³⁰⁴, a drugi je Stjepan Draganić koji objavljuje jednočinke *Dedek Novoljetni*³⁰⁵ i *Prekupci*³⁰⁶. Dramom *Puntari, hahari i jen šašavi pop* sljedeće se godine (1971) u *Kaju* javio Ante Krmpotić³⁰⁷. Iako ta drama govori o mnogo puta obrađivanoj temi Seljačke bune (1573) te se u njoj pojavljuju tipični kajkavski likovi, poput zagorskih kmetova i *soldata*, pa i Petrice Kerempuha, Krmpotićeva se drama scenama otimanja, ubijanja, silovanja i sl. te sumornom vizijom predvečerja velikog krvoprolića, jednako kao i Matkovićeve drama, otklanja od tada prevladavajućeg ruralno-simplificirajućeg kajkavskog dramskog humora. Drama je 1972. izvedena u varaždinskom, a godinu zatim i u zagrebačkom HNK-u. Kao što je spomenuto, već 1973. neke od u *Kaju* objavljenih drama ušle su u Kuzmanovićeve *Primjere novije kajkavske proze: Prekupci* Stjepana Draganića, *Parade mora biti*, *Pogan i Popodne u Gruntovcu* Mladena Kerstnera, *Puntari, hahari i jen šašavi pop* Ante Krmpotića te *General i njegov lakrdijaš* Marijana Matkovića. Taj je izbor pokazao kako se suvremena kajkavska dramska produkcija kreće u rasponu od humorističko-ruralnih komedija iz suvremenosti do kritičko-ironijskih i tragičnih (pseudo)povijesnih drama.

Za daljnje otvaranje novih obzora u kajkavskoj drami na stranicama *Kaja* zaslužan je sam Kuzmanović koji je sa Želimirom Mesarićem 1973. priredio kajkavski dramski kolaž, odnosno citat-

³⁰⁴ Tomašić, Stanko: *Tu sem... (rekal je Mato Zubak)*. Kaj, 3(1970), 6, str. 21-35.

³⁰⁵ Draganić, Stjepan: *Dedek Novoljetni*. Kaj, 3(1970), 12, str. 51-[54].

³⁰⁶ Draganić, Stjepan: *Prekupci*. Kaj, 5(1972), 6, str. 14-[19].

³⁰⁷ Krmpotić, Mato [Ante?]: *Puntari, hahari i jen šašavi pop*. Kaj, 4(1971), 11, str. [3]-[30].

nu dramu *Gartlic kajkavski ili Reč je materina od đemanta sakega preštimatejša*, koja je iste godine premijerno izvedena u zagrebačkom Gradskom dramskom kazalištu "Gavella", a u *Kaju* je objavljena godinu kasnije³⁰⁸. Radi se o *sceničkom kazivanju vu pet spelavanja* nastalom kompilacijom kajkavskih dramskih, pjesničkih, prozних i popularno-znanstvenih, pa i dokumentarnih tekstova, od najstarijih do najnovijih. Iako drama, između ostalog, govori o već poznatoj temi – sudbini kajkavštine – radi se o jednoj od prvih kajkavskih drama koja je u kajkavsku dramsku književnost uvela postupke citatnosti, kolažiranja i intertekstualnosti. Takve je postupke, dodavši im i intermedijalnost, u svojoj zapaženoj višeznačnoj western-komediji *O' kaj ili Stranče, ne budi žedne bizone – blaženo snivaju!!!* uvelike koristio i autorski trojac Nino Škrabe, Boris Senker i Tahir Mujičić. Njihov *kaubojski glazbeni strip*, kako su podnaslovili kazališnu izvedbu svojeg komada, u kojem se osim standardnog i stranih jezika pojavljuje i kajkavski jezik, premijerno je izveden 1974. u Zagrebačkom gradskom kazalištu "Komedija", a 1975. objavljen je kao posebno izdanje u *Kajevoj biblioteci Ignac Kristijanović*.

U sklopu posebnog broja *Kaja* naslova *Starija kajkavska književnost i suvremena kajkavska proza* (6-8/1977), koji smo već spominjali u poglavlju o proznoj produkciji, objavljena su i dva kajkavska dramska teksta. Prvi je Kerstnerova komedija *Vikend u Gruntovcu*, koja se sadržajno uklapa u ciklus druge, još uspješnije televizijske serije koja je rađena po motivima Kerstnerovih kajkavskih tekstova, *Gruntovčani*, koji je u režiji Kreše Golika s velikim uspjehom na RTV-u Zagreb prikazivan 1975. No, ne radi se o dramskoj verziji jedne od televizijskih epizoda iz serijala, nego o tekstu napisanom posebno za scensko izvođenje.

---

³⁰⁸ [Kuzmanović, Mladen; Mesarić, Želimir:] *Gartlic kajkavski ili Reč je materina od đemanta sakega preštimatejša: scenično kazivanje vu pet spelavanja*. Kaj, 7(1974), 9, str. 7-40. Dramu je iste godine kao zasebnu knjigu objavio tadašnji nakladnik *Kaja*, KUD "Ksaver Šandor Gjalski" (kasnije Kajkavsko spravišće).

Drugi dramski tekst uvršten u pregled je dotada u *Kaju* neobjavljena komedija Ive Strahonje *Ženidba Rudeka Ščuka*³⁰⁹, koja je na tragu anegdotalnog kajkavskog dramskog humora, jednako kao i kasnija Strahonjina komedija *Mendek putuje na more*, objavljena u *Kaju* 1978³¹⁰.

Nakon što su, kao što smo spominjali, u sklopu *Kajevih* pregleda suvremene kajkavske prozne produkcije predstavljeni i neki suvremeni kajkavski dramski tekstovi, prvi sintezan pregled kajkavske drame, i to kako one suvremene, tako i starije i novije, 1990. je kao poseban broj *Kaja*, naslova *Ogerličići reči*³¹¹, priredio Joža Skok. U toj po vremenu pojavljivanja drugoj, a u ovom našem pregledu trećoj kapitalnoj Skokovoj kajkavskoj antologiji, priređivač je ponovno težio prema sveobuhvatnosti. Nošen tom mišlju Skok je nastojao odabrati tekstove koji su “dovoljno reprezentativni za sve one značajke kojima su determinirani u svojoj kajkavskoj osobnosti i posebnosti, kao i da su dovoljno ilustrativni za uočavanje priloga što ga je hrvatskoj dramskoj produkciji, njezinu razvitku i vrijednosti donijela kajkavska drama koja kontinuirano traje već puna tri stoljeća”³¹². Što se tiče kronološke sveobuhvatnosti, u antologiji su zastupljeni kako stariji dramski tekstovi, počevši od marijanskih plačeva iz *Cithare Octochorde* (1701), preko najznačajnijeg komediografa starije kajkavske književnosti Tituša Brezovačkog, do suvremenih dramskih autora. Osim vremenske, priređivač je ponovno težio i jezičnoj sveobuhvatnosti pa je uvrstio kako tekstove u potpunosti pisane kajkavštinom, tako i one u kojima su prisutne samo kajkavske interpolacije. Sveobuhvatnost je vidljiva i s obzirom na uvrštavanje kako autorskih tako i anonimnih i kolektivnih, odnosno narodnih dramskih teksto-

³⁰⁹ Strahonja; Ivo: *Ženidba Rudeka Ščuka*. Kaj, 10(1977), 6-8, str. 88-100.

³¹⁰ Strahonja, Ivo: *Mendek putuje na more*. Kaj, [11](1978), 5, str. 49-58.

³¹¹ Skok, Joža (ur.): *Ogerličići reči: antologija hrvatske kajkavske drame*. Kaj, 23 (1990), 1-4.

³¹² Skok, Joža (ur.): *Ogerličići reči*. Str. 344.

va, te s obzirom na žanrovski kriterij, pa u antologiji pronalazimo starije dramske žanrove, kao što su crkvena i eshatološka drama, tradicionalne žanrove poput komedije i pučkih igrokaza, pa sve do suvremenih žanrova poput radijske i televizijske drame, filmskog ili televizijskog scenarija te mjuzikla.

Prema kronološko-žanrovskom kriteriju organiziran je i raspored samih tekstova u antologiji. Starija kajkavska drama predstavljena je četirima skupinama tekstova. Prvu čine eshatološki dramski tekstovi, odnosno marijanski plač *Planctus B. V. Mariae, seu passio Secundum Joannem* (1701), dijaloška pjesma *Noćno viđenje svetog Bernarda*, te autorska drama *Sveti Aleksi* (1786) Tituša Brezovačkog. Drugu skupinu čine većinom anonimni prijevodi i prerade stranih dramskih tekstova, među kojima se ističu vrlo uspješne komedije, poput *Lysimachusa*, *Mislibolesnika*, *Čina barona Tamburlana*, *Velikovečnika* itd. Treću čini narodno dramsko stvaralaštvo (*Baba gljive bere*, *Janica ružica*, *Štef i Bara*, *Hanžica*, *Cica-maca*, *Gašpar i Melko*). Posljednje četvrto poglavlje starije kajkavske drame čine kajkavske komedije 19. stoljeća koje je svojim *Matijašom grabancijašom dijakom* (1804) i *Dioгенеšom* (1823) obilježio Brezovački. Skok u tu skupinu uvrštava i komediju *Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac* (1854) Antuna Nemčića u kojoj se nalaze kajkavske interpolacije.

I novija je kajkavska drama predstavljena kroz četiri skupine tekstova. Prvu čine pučki igrokazi 19. i 20. stoljeća, od kojih je Skok u svoju antologiju uvrstio *Prigorsku svadbu* (1926) Stjepana Novosela, *Gospodsko dijete* (1937) Kalmana Mesarića, *Prekupce* (1966) Stjepana Draganića i *Parade mora biti* (1970) Mladena Kerstnera. U poglavlje o kajkavskoj drami 20. stoljeća Skok je uvrstio *Slučaj s ulice* (1937) Gene Senečića, *Malo grunta – puno smeha* Ivana Lamze, *Sedam domobrana* (1946) Jože Horvata, *Svoga tela gaspodar* Slavka Kolara, *Kaj je, je* Pere Budaka i *Puntari, hahari i jen šašavi pop* (1971) Ante Krmpotića. Od dramskih tekstova 20. stoljeća u kojima se nalaze kajkavske interpolacije,

Skok je u svoju antologiju uvrstio *Kraljevo* (1918) Miroslava Krležę, *Anno domini 1573.* (1974) Tomislava Bakarića te *General i njegov lakrdijaš* (1969) Marijana Matkovića. Posljednje poglavlje čine suvremeni kajkavski scenariji, libreta te radijski i televizijski dramski tekstovi: filmski scenarij *Breze* Slavka Kolara, televizijski scenarij epizode *Gruntovec* Mladena Kerstnera, radio-drama *Smrt profesora Tetrijeba* Paje Kanižaja i ulomci spominjane glazbene western-komedije *O' kaj* (1975) Tahira Mujičića, Borisa Senkera i Nine Škrabea. Razumljivo je da su svi dramski tekstovi u antologiji zastupljeni tek pojedinim, obično najpoznatijim i najzanimljivijim svojim odlomcima, a ne u cijelosti. Osim priređivačevim popratnim tekstom, antologija je popraćena i rječnikom manje poznatih kajkavskih riječi te biobibliografskim podacima o uvrštenim autorima.

Što se tiče dramske književnosti u *Kaju* nakon Skokove antologije, novim se kajkavskim dramskim komadom 1991. javio Mladen Kerstner. Bila je to komedija *Obojeni prozor vu svet*³¹³ koja, za razliku od ostalih njegovih komedija objavljivanih u *Kaju*, nije dio niti jednog od ciklusa prema kojima su snimane televizijske serije. Od ostalih dramskih tekstova objavljivanih u *Kaju* spomenimo radio-komediju *Sused prek puta* Stjepana Šešelja (1-2/1992)³¹⁴, šaljivu dramsku igru *Ljubavna terapija* Josipa Rogina (1/1994)³¹⁵, kratak prigodni igrokaz o Dragutinu Domjaniću *V senci* Josipa Pandurića (4-5/1995)³¹⁶, etnografsku dramu *Bednjanska svadba*³¹⁷ Josipa Genca (5-6/1997), kojom je književno oživio ne samo bednjanske svadbene običaje, nego i sam bednjanski jezik i njegovu usmenoknjiževnu baštinu, pseudopovijesnu lascivnu

³¹³ Kerstner, Mladen: *Obojeni prozor vu svet*. Kaj, 24(1991), 2-3, str. 3-11.

³¹⁴ Šešelj, Stjepan: *Suseda prek puta: (radio-komedija)*. Kaj, 25(1992), 1-2, str. 16-24. Komedija je, inače, u programu Radio Zagreba izvedena još 1980.

³¹⁵ Rogin, Josip: *Ljubavna terapija*. Kaj, 27(1994), 1, str. 16-24.

³¹⁶ Pandurić, Josip: "V senci": (igrokaz). Kaj, 28(1995), 4-5, str. 66-69.

³¹⁷ Genc, Josip: *Bednjanska svadba*. Kaj, 30(1997), 5-6, str. 97-110.

komediju *Kraljica Jalžabet* Janka Dimnjakovića (1-2/2007)³¹⁸ te igrokaz s pjevanjem *Zagrepcanke* Zlate Bujan Kovačević (3/2008)³¹⁹. Od najnovijih autora, u *Kaju* se ironičnom farsom *Čet'ri zadnje stvari čoveka* 2000. javio Boris Beck³²⁰, koji kroz tipične kajkavsko-seljačke likove (Imbrek Šlaprček i njegovja Jagica) progovara o ljudskoj autodestruktivnosti. Svoju postmodernističku grotesku *Pinta nova illiti Titus Grabantzias diak kak szluga dveh zvuzlanelh szvatov* paralelno sa samostalnim knjižnim izdanjem u *Kaju* je 2002. objavio Boris Senker³²¹. Tematizirajući događaje oko Pintae Novae, zagorske udruge *vinških doktora*, drama se u farsično-grotesknom duhu poigrava s poviješću, relativizirajući tragičnost povijesnih zbivanja uporabom komedijskih i trivijalnih situacija. Intertekstualni je pak odnos uspostavljen s mnogim kajkavskim književnim djelima, od u podnaslovu signiranog Brezovačkog, preko drugih starijih i novijih kajkavskih književnih djela, pa drama u određenom smislu predstavlja i dijalog s kajkavskom književnom (dramskom) tradicijom. Intertekstualnošću i citatnošću obilježen je i govor likova, koji se kreće u rasponu od arhaičnog jezika starih kajkavskih pisaca do novijih (krležijansko-kerempuhovskih) fraza.

Tekstove za dječje i lutkarske predstave u *Kaju* objavljivali su Dubravko Torjanac i Vesna Kosec Torjanac, oboje djelatnici Dječje i lutkarske scene varaždinskog HNK. Prvi se u *Kaju* 1994. javio kratkom dramskom scenom *Veronikin robec iliti nigdo z svoje kože nemre vun*³²², u kojoj se invocira biblijski motiv Veronikin

³¹⁸ Dimnjaković, Janko: *Kraljica Jalžabet*. Kaj, 40(2007), 1-2, str. 35-40.

³¹⁹ Bujan-Kovačević, Zlata: *Zagrepcanke: igrokaz s pjevanjem u sedam prizora*. Kaj, 41(2008), 3, str. 25-43.

³²⁰ Beck, Boris: *Čet'ri zadnje stvari čovjeka*. Kaj, 33(2000), 6, str. 21-25.

³²¹ Senker, Boris: *Pinta nova illiti Titus Grabantzias diak kak szluga dveh zvuzlanelh szvatov: pripechenye vu troyem dogodu po Borisu Senker izpelyano i s katastrofom dokonchano*. Kaj, 35(2002), 1-2, str. 3-20.

³²² Torjanac, Dubravko: *Veronikin robec iliti nigdo z svoje kože nemre vun: (nekaj jako smešnoga)*. Kaj, 27(1994), 1, str. 25-26.

nikina rupca koji Veronikina majka želi oprati jer je “zmazan”, ne shvaćajući čime ga je to Veronika *uprljala*. Iako je podnaslovljena kao *nekaj jako smešnoga*, ovaj bismo podnaslov vjerojatno mogli shvatiti kao autorov ironični komentar vlastita teksta, odnosno nepromišljenog postupka Veronikine majke. Sljedeći Torjančev dramski tekst objavljen u *Kaju* inspiriran je velikim požarom u Varaždinu iz 1776, koji su tematizirali i drugi suvremeni kajkavski dramski pisci (Denis Peričić, Boris Senker). U Torjančevoj kratkoj lutkarskoj igri *Vrak Mrak i Seljo Beljo iliti Velki požar vu Varažlinu! Ilti Zdiganje cirkve Svetega Florijana!*³²³ naglasak je, kao što je to i uobičajeno u ginjolskoj scenskoj tradiciji kojoj pripada ovaj komad, stavljen na frazeološko-jezični i anegdotalno-fabulativni sloj teksta, a ne na tragična povijesna zbivanja koja se objašnjavaju bizarnim raspletima. Za lutkarsku je dječju scenu očito namijenjen i posljednji Torjančev dramski tekst objavljen u *Kaju*, *špelancija za guignole* naslova *Jurček sveti i kača stropovita iliti Posel je posel i gda gušta vu njem ima*³²⁴, u kojem se u smiješne situacije dovodi sv. Juraj. Vesna Kosec-Torjanac se u *Kaju* javila 1995. lutkarskim igrokazom *Videl sem Jezusa*³²⁵ te 2008. *rog-operom*, ustvari komedijom za djecu *Mož i žena*³²⁶, u kojoj zamjena *muških* i *ženskih* uloga i dužnosti dovodi do nepredviđenih situacija.

Kada se zajedno sagleda kajkavska dramska produkcija objavljivana u četrdesetogodišnjem razdoblju izlaženja *Kaja* (1968-2008) jasno je da ju nije moguće podvesti pod bilo kakav zajed-

---

³²³ Torjanac, Dubravko: *Vrak mrak i seljo beljo iliti Velki požar vu Varažlinu! Ilti Zdiganje cirkve Svetega Florijana! : (guignolska poviesna drama)*. Kaj, 38(2005), 4-5, str. 13-21.

³²⁴ Torjanac, Dubravko: *Jurček sveti i kača stropovita iliti Posel je posel i gda gušta vu njem ima: (špelancija za guignole)*. Kaj, 40(2007), 1-2, str. 31-34.

³²⁵ Kosec-Torjanac, Vesna: *Videl sem Jezusa: (Božićni lutkarski igrokaz)*. Kaj, 28 (1995), 6, str. 3-11.

³²⁶ Kosec-Torjanac, Vesna: *Mož i žena: (rog-opera na temu: Morti bu curelo)*. Kaj, 41(2008), 1-2, str. 30-42.

nički nazivnik. Isto tako, valja reći da u *Kaju* nije predstavljeno niti valorizirano sve ono najvrednije što je dala suvremena kajkavska dramska produkcija – na *Kajevim* se stranicama svojim dramskim tekstovima nisu pojavljivali npr. Denis Peričić, Borivoj Radaković itd. No, unatoč svemu tome, s obzirom na to da je određen broj kajkavskih dramskih tekstova u *Kaju* po prvi put objavljen, a dio i pretisnut te na taj način populariziran, možemo zaključiti, jednako kao i kod prozne produkcije, da je *Kaj* ipak bio jedan od važnijih čimbenika koji je pridonio kakvom-takvom rehabilitiranju, a u svakom slučaju populariziranju tog deficitarnog žanra kajkavske književnosti.

Važan dio suvremene kajkavske dramske produkcije čine i prijevodi te jezične adaptacije strane dramske literature na kajkavski jezik, koje su neki proučavatelji, poput Marijana Varjačića, nazvali i “novim kajkavskim kazalištem” te proglasili “preporodom ili obnovom kajkavskoga kazališta, svojevršnom kajkavsko-kazališnom renesansom”³²⁷, no o tim ćemo tekstovima govoriti u poglavlju o prevoditeljskom korpusu u *Kaju*.

3.2.4.

Suvremena kajkavska dječja književnost

Kaj je bio prvi časopis koji je znatniju pažnju posvećivao i kajkavskom književnom stvaralaštvu djece, koje se na njegovim stranicama počinje pojavljivati već od drugog njegova godišta kada je pokrenuta rubrika *Popevke najmlajših* koja će dugo ostati konstanta njegova sadržaja, jednako kao što će i dječja kajkavska književnost u *Kaju* biti na najrazličitije načine prisutna sve do danas. Spomenuta rubrika prvotno je bila organizirana prema ško-

---

³²⁷ Varjačić, Marijan: *Kazalište i jezik: uspomeni Tomislava Lipljina*. Republika, 66 (2010), 11, str. 43.

lama, što govori o tome da je *Kaj* uspostavio uspješnu suradnju sa školskim učiteljima, većinom voditeljima školskih literarnih grupa, koji su djecu poticali da intenzivnije pišu na svojim zavičajnim varijetetima. Bio je to još jedan vid prosvjetiteljskog *Kajeve* usmjerenja kojim se pokušalo djelovati na najmlađe stvaratelje da još u ranim godinama postanu svjesni vrijednosti svojeg zavičajnog jezika. S obzirom na odaziv školske djece i njihovih voditelja, *Kaj* je u tome i uspio. Naime, broj malih kajkavskih stvaratelja rastao je iz broja u broj, i to iz svih kajkavskih krajeva, pa i iz najmanjih sela. Književne uratke malih kajkavskih pjesnika nerijetko su pratili i njihovi likovni uratci. Pritom valja imati na umu da dječje kajkavsko stvaralaštvo istovremeno velik prostor dobiva i na recitalima i smotrama kajkavskog pjesništva u Krapini (*Najmlajši kaj*), Zlataru (*Zbor malih pjesnika*) i Sv. Ivanu Zelini (*Smotra dječjega kajkavskoga pjesništva "Dragutin Domjanić"*).

Već nakon dvaju godišta rubrike *Popjevke najmlajših* uredništvo *Kaja* odlučuje se za panoramu dječjeg kajkavskog stvaralaštva koja je pod naslovom *Kajkavske popjevke najmlajših* priređena kao poseban broj *Kaja* (2/1971). Priređivač panorame nije naveden, a uredništvo u predgovoru iskazuje svjesnost da prije *Kaja* "nije postojalo aktivno nastojanje da se na stranicama bilo kojeg dnevnika ili periodika dade stalnije 'građansko pravo' objavljivanju kajkavskog stiha uopće, a kamo li dječjega" pa su zbog toga "[j]oš u toku priprema za osnivanje ovoga časopisa predvidjeli... stalno uvrštavanje dječjih kajkavskih pjesama"³²⁸. Što se tiče kriterija za sastavljanje tog prvog pregleda dječjeg kajkavskog pjesništva, uredništvo u predgovoru napominje da je panorama više rađena zbog poticajnih nego valorizacijskih namjera: "Odlučili smo se... za širi izbor jer zahtijevati odmah 'najbolje pjesme', bilo bi isto tako neozbiljno kao i zahtijevati da se nesigurne noge utrkuju i da rezultat utrke sa mnogim preponama –

---

³²⁸ Redakcija časopisa "Kaj": *Popjevke najmlajših*. Kaj, 4(1971), 2, str. 3.

bude vrhunski. Nije nam cilj da težimo odmah prema najboljem, jer je preče, hitnije i nužnije ohrabriti, objaviti sve što je dobro i ne selekcionirati strogo dok iz svih škola ne pristignu dječje kajkavske pjesme (...)”³²⁹. U panoramu su uvrštene pjesme djece iz svih kajkavskih krajeva, a grupirane su prema školama iz kojih djeca dolaze. Sve u svemu, bio je to jedan od prvih³³⁰ pregleda dječje kajkavske književnosti uopće, a osim te književnopovijesne imao je i drugu važnu dimenziju, a to je poticanje najmlađih na stvaralaštvo na kajkavskom jeziku, dakle odgajanje budućih kajkavskih književnika, odnosno osiguravanje budućnosti kajkavske književnosti.

Daljnji iskorak prema vrednovanju, ali i poticanju dječjeg kajkavskog stvaralaštva, učinjen je priređivanjem *Antologije hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesništva*. Antologiju je kao poseban trobroj *Kaja* 1976. priredio Ernest Fišer³³¹. Osim mnoštvom likovnih učeničkih radova, antologija je popraćena i rječnikom manje poznatih kajkavskih riječi i indeksom autora te opširnim predgovorom, pogovorom i bibliografijom, iz kojih se mogu prepoznati obuhvaćeni korpus te ciljevi i kriteriji kojih se priređivač držao u svojem izboru. Tako u predgovoru Fišer objašnjava ciljeve svoje antologije: “Ova je knjiga pokušaj da se prvi put u nas, i to cjelovito, prezentiraju široj kulturnoj javnosti središnje vrijednosti hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesničkog stvaralaštva, odnosno da se jednim antologijskim izborom fiksira i utemelji desetogodišnja dječja kajkavska pjesnička ‘produkcija’, kompletno

³²⁹ Isto. Str. 4-5.

³³⁰ Stjepan Jakševac je 1970. i 1971. priredio zbornike s festivala dječjeg kajkavskog pjesništva u Krapini, a Zvonimir Bartolić i Dragutin Toma 1970. priredili su pregled književnog stvaralaštva djece i mladih iz Međimurja. Usp. Jakševac, Stjepan: *Najmlađi kaj*. Krapina, Narodno sveučilište “Ivica Božić”-Turističko društvo, 1970. i 1971.; Bartolić, Zvonimir; Toma, Dragutin (ur.): *Zbornik poezije mladih*. Čakovec, Matica hrvatska, 1970.

³³¹ Fišer, Ernest (ur.): *Antologija hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesništva*. Kaj, 9(1976), 3-5.

jedno dječje stvaralačko razdoblje³³². U pogovoru³³³ i bibliografiji³³⁴ vrlo je precizno naveo i korpus koji je obrađen, a radi se prije svega o zbornicima s recitala dječje kajkavske lirike u Krapini (*Najmlajši kaj*, 1970-1974), Zlataru (*Zbor malih pjesnika*, 1971-1976) i Zelini (*Zeleni bregi Zeline*, 1972-1976), dječjim kajkavskim pjesama objavljenima u *Kaju* (1969-1976) te školskim listovima osamdesetak škola iz svih dijelova kajkavske Hrvatske. Ukupno je korpus, prema riječima priređivača, činilo oko 3.500 pjesama, od kojih je izabrao 252 najbolje pjesme 204 autora iz 82 mjesta kajkavske Hrvatske, i to prema sljedećim kriterijima: “Imajući... u vidu... zahtjeve koje smo... postavili u smislu uvažavanja značajki *dječjeg* u dječjem pjesništvu, smatrali smo da najpouzdaniji *vrijednosni kriterij* može u našem predmetu jedino biti dječja *kreativnost*”³³⁵. Pritom objašnjava i što podrazumijeva pod tim pojmom: “kada govorimo o dječjoj pjesničkoj kreativnosti, mislimo ponajprije na *dječju istinsku nadarenost*, talentiranost u smislu *dječje originalnosti i vlastitosti*, *dječje otkrivalačke moći*, *dječjeg misaonog spontaniteta*, *refleksibiliteta*, *fleksibilnosti*, *nekonvencionalnosti*, *neočekivanosti*, *dječje iskonske djelotvorne snage da stvara nešto novo i prevlada staro*, *uobičajeno*”³³⁶. Fišer je u predgovoru dao i tipološku podjelu dječjeg kajkavskog pjesništva razlikujući: “I. Iskustveni obzor doma (polje reidentifikacije i socijalizacije); II. iskustveni obzor zavičaja (polje mitskog mikroprostora); III. Iskustveni obzor svijeta (polje mitskog makroprostora); IV. Iskustveno polje subjektiviteta (polje lirskog individualnog prostora)”³³⁷, a među najistaknutije mlade kajkav-

³³² Fišer, Ernest: *Uprizorenje hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesničkog stvaralaštva*. Kaj, 9(1976), 3-5, str. 7.

³³³ [Fišer, Ernest:] *Uvodne pripomene sastavljača*. Kaj, 9(1976), 3-5, str. 197-204.

³³⁴ [Fišer, Ernest:] *Dječja bibliografija kajkaviana*. Kaj, 9(1976), 3-5, str. 205-244.

³³⁵ Fišer, Ernest: *Uprizorenje hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesničkog stvaralaštva*. Str. 26.

³³⁶ Isto. Str. 26.

³³⁷ Isto. Str. 31. Opširnije o tome na str. 32-34.

ske pjesnike uvrštava petnaestak imena³³⁸, od kojih je jedino Božica Pažur, koju i stavlja na prvo mjesto, i kasnije pisala kajkavsku poeziju.

Nakon tih dviju antologija, rubrika *Popjevke najmlajših* do kraja 1970-ih nosi naslov *Kajkavske pjesme đaka Osnovne škole...*, prilikom čega se u toj rubrici i dalje, dakle, predstavljaju mali kajkavski pjesnici pojedinih, većinom osnovnih, škola diljem cijele kajkavske Hrvatske. No, od 1980. dječje je kajkavsko stvaralaštvo u *Kaju* većinom prisutno zahvaljujući natječajima koje je časopis počeo raspisivati. Tako je u posljednjem broju za 1980. uredništvo raspisalo “prvi zajednički nagradni natječaj” za “1. dječje kajkavske pjesme i prozne literarne radove” te “2. za dječje likovne radove”³³⁹. Prosudbeno povjerenstvo natječaja činili su Božica Pažur, Joža Skok i Ernest Fišer. Tako od početka 1980-ih u *Kaju* prevladavaju dječje kajkavske pjesme pristigle na taj natječaj, koji je trajao do sredine toga desetljeća, a obnovljen je početkom 1990-ih. Naime, 1991. uredništvo *Kaja* “[r]adi ponovnog poticanja dječjeg kajkavskog pjesničkog i likovnog stvaralaštva” raspisuje novi “zajednički nagradni natječaj[:] 1. za dječje kajkavske pjesme[:] 2. za dječje likovne radove...”³⁴⁰. U prosudbenoj komisiji ispočetka su bili Božica Pažur, Joža Skok i Ernest Fišer pa je i s obzirom na to očuvan kontinuitet vrednovanja i afirmiranja dječjeg kajkavskog stvaralaštva. Kasnije su u prosudbenoj komisiji povremeno bili i Ivo Kalinski, Miroslav Šicel i Frane Paro. Budući da likovni radovi pristigli na natječaj nisu mogli biti ade-

³³⁸ Fišer posebno apostrofira Božicu Pažur, Ivicu Svornika, Biserku Prepušt, Ivku Dropučić, Mariju Hilšć, Zlatka Dvorskog, Marinu Kögl, Renatu Malogorski, Biserku Hižar, Ankicu Palanović, Branku Zbukvić, Jagodu Magnabosco, Ivanku Hogač, Višnju Mezdjić, Milenu Srpak, Zoru Peroković i Anu ätajminger.

³³⁹ Uredništvo časopisa “Kaj”: *Uredništvo časopisa “Kaj” raspisuje prvi zajednički nagradni natječaj[:] 1. za dječje kajkavske pjesme i prozne literarne radove[:] 2. za dječje likovne radove.* Kaj, 12(1980), 5, str. 58.

³⁴⁰ Uredništvo časopisa “Kaj”: [Radi ponovnog poticanja dječjeg kajkavskog pjesničkog i likovnog stvaralaštva...]. Kaj, 24(1991), 2-3, str. [144].

kvatno prezentirani u *Kaju* koji je bio tiskan u crno-bijeloj tehnici, 1992. časopis je priredio posebnu izložbu u Galeriji ULPUH u Zagrebu³⁴¹. Početkom 2000-tih natječaj je modificiran te je usmjeren prema učenicima srednjih škola³⁴² s obzirom na to da je uočeno kako djeca tih godina počinju zanemarivati književno stvaralaštvo na zavičajnim jezicima, a za srednjoškolski uzrast se ne provodi niti nacionalni literarni natječaj *Lidrano* koji se provodi u osnovnih školama i na kojem se također narijetko nađe, i to među prvonaagrađenima, stvaralaštvo na zavičajnim jezicima. Osim pjesama sa svojih natječaja, *Kaj* je povremeno donosio i dječje kajkavske pjesme sa zelinskog ili zlatarskog dječjeg kajkavskog recitala, održavajući i na taj način kontinuitet dječjeg kajkavskog stvaralaštva. Ukupno su u *Kaju* kroz četrdeset godina izlaženja objavljene kajkavski književni radovi osnovnoškolaca i srednjoškolaca iz svih dijelova kajkavske Hrvatske, pa i šire – konkretno iz više od stotinjak gradova i sela³⁴³. Takvom koncepcijom uredništvo *Kaja* ne samo da se približilo mnogim, pa i najmanjim sredinama, nego je i stvaralo temelje za pojavu novih kajkavskih pjesnika te je kod djece i mladih razvijalo svijest – a ustvari razbijalo predrasude – o vrijednostima njihova zavičajnog jezika.

---

³⁴¹ [Anonimno]: *Izložba dječjih likovnih radova u galeriji ULPUH*. *Kaj*, 25(1992), 4, str. 96.

³⁴² [Anonimno]: [Natječaj]. 35(2002), 3, str. 116.

³⁴³ Adamovec, Bedekovčina, Bedenica, Bednja, Bisag, Bistranjska Poljanica, Breznički Hum, Brod na Kupi, Budinščina, Buševac, Čabar, Čakovec, Delnice, Desinić, Donja Stubica, Donja Višnjica, Dugo Selo, Đurđevac, Gradec, Hum na Sutli, Ilija, Ivanec, Jakovlje, Jastrebarsko, Jesenje, Kalinovac, Kašina, Klanjec, Koprivnica, Krapinske Toplice, Krašić, Kravarsko, Križ, Križevci, Kumrovec, Kupljenovo, Lepoglava, Lučelnica, Ludbreg, Luka, Mače, Marija Bistrica, Marija Gorica, Mursko Središće, Novi Marof, Oroslavlje, Ozalj, Pisarovina, Podrute, Popovača, Pregrada, Prelog, Rugvica, Samobor, Savski Marof, Sisak, Soblinec, Sveti Ivan Zelina, Svibovec, Šemnica Donja, Šenkovec, Šestine, Tuhelj, Varaždin, Varaždinske Toplice, Velika Gorica, Veliki Bukovec, Veliko Trgovišće, Vidovec, Visoko, Vrbovo, Vukovina, Zabok, Začretje, Zagreb, Zaprešić, Zlatar Bistrica.

3.2.5.

Kajkavska književnost do sredine 20. stoljeća

Osim otvaranja prostora suvremenoj kajkavskoj književnoj produkciji, uredništvo *Kaja* velik je prostor posvećivalo i kajkavskoj književnoj baštini, i to kako onoj neposrednijoj (19. i prva polovica 20. stoljeća), tako i onoj starijoj (16-19. stoljeće). Što se tiče starijih kajkavskih pisaca, na *Kajevim* su stranicama objavljeni izbori iz djela brojnih kajkavskih pisaca 16., 17., 18. i prve polovice 19. stoljeća, koji su obično popraćeni studijama ili kratkim informativnim člancima o njihovim životima i djelima. Nerijetko su ti prilozi obljetničarski motivirani. Tako je 1974. cijeli broj posvećen Jurju Habdeliću u povodu 300. godišnjice njegova djela *Prvi oca našega Adama greh*, a Olga Šojat 1975. piše o *Četiri stoljeća od prve sačuvane publikacije hrvatskokajkavske književnosti* (Pergošićev *Dekretum* iz 1574). Alojz Jembrih je svojim člancima u *Kaju* obilježio 400. godišnjicu *Kronike* Antuna Vramca (1978), 150. obljetnicu smrti Tomaša Mikloušića (1983) te 100. obljetnicu smrti (1984) i 200. obljetnicu rođenja (1997) Ignaca Kristijanovića. Joža Skok 1991. piše o Katarini Patačić u povodu 210. obljetnice nastanka njenih *Pesmi horvatskih*, Stjepko Težak 1991. piše o *Četvrt tisućljeća Belostenčeve jezične riznice*, Ivanka Brekalo 1994. piše o Hilarionu Gašparotiju u povodu 280. obljetnice njegova rođenja, Ljiljana Mokorović 1998. piše *U spomen Baltazaru Adamu Krčeliću o 220. obljetnici smrti*, Franjo Pajur 2008. piše o *Baroknim traktatima Jurja Habdelića* u povodu 330. obljetnice njegove smrti itd. Osim toga objavljeni su izbori iz djela i/ili članci o Jurju Mulihu, Štefanu Zagrepcu, Petru Berkeu, Franu Krsti Frankopanu, Stjepanu Škvorcu, Jakobu Lovrenčiću, Francu Patačiću itd. U *Kaju* nisu bili zaboravljeni niti kajkavski pisci 19. stoljeća, odnosno oni koji su djelomično pisali i kajkavskim jezikom ili su na bilo koji način u tome za kajkavski jezik, književnost i kulturu posebno teškom razdoblju uspijevali sačuvati njihov kakav-takav dignitet i kontinuitet (Antun Mihanović, Pavao Štoos, Ljudevit

Gaj, August Šenoa, Ante Kovačić, Ksaver Šandor Đalski, Janko Leskovar).

Znatan prostor u *Kaju* posvećen je i *obnoviteljima* kajkavske književnosti iz prve polovice 20. stoljeća. Već u prvom broju *Kaja* Ljubica Dujić objavljuje prvi dio svojeg članka *Vrijednosti kajkavske poetske riječi* u kojem kroz osam sljedećih nastavaka tijekom 1968. govori o kajkavskim pjesnicima prve polovice 20. stoljeća (F. Galović, D. Domjanić, T. Prpić, M. Krleža, I. G. Kovačić). Kasnije je svima njima posvećeno i više pojedinačnih članaka, jednako kao što su i pretiskivana njihova djela. Tako je osim pretisaka više njegovih pjesama, eseja i putopisa, Matoš u *Kaju* zastupljen i kroz članke Miroslava Šicela, Nikole Batušića, Jože Skoka i drugih. Galovićeva kajkavska zbirka *Z mojih bregov* u potpunosti je 1970. pretisnuta u *Kaju*, a pojedine pjesme iz zbirke kasnije su se više puta pojavljivale u *Kaju*. O njemu su pak na stranicama časopisa pisali Ivo Strahonja, Miroslav Dolenc Dravski, Željko Vegh i drugi, a u povodu 115. obljetnice rođenja 2003. godine posvećen mu je tematski blok u kojem o njegovu stvaralaštvu pišu Miroslav Šicel, Boris Senker, Ivo Kalinski, Mijo Lončarić, Božica Jelušić, Denis Peričić, Božica Pažur, Andrija Tomašek i Joža Skok.

Među kajkavskim pjesnicima prve polovice 20. stoljeća najviše prostora u *Kaju* posvećeno je Dragutinu Domjaniću. Već mu je u prvoj godini izlaženja bio posvećen poseban broj (9/1968) u povodu obilježavanja 25. godišnjice njegove smrti. U tom su broju pretisnute neke njegove pjesme te o njegovu stvaralaštvu pišu Branimir Donat, Zlatko Grgošević, Ljubica Dujić i Šimun Jurišić. Pretiskom njegovih kajkavskih pjesama te člancima Jože Skoka i Alojza Jembriha 1983. obilježena je u *Kaju* i 50. godišnjica njegove smrti. U povodu 55. obljetnice smrti o njegovoj korespondenciji 1988. u *Kaju* piše Alojz Jembrih. U *Kaju* je 1995. obilježena i 120. godišnjica Domjanićeva rođenja, kojom prilikom o njemu pišu Ernest Fišer, Mladen Kuzmanović, Miroslav Šicel, Božica Pažur, Ivo Kalinski, Denis Peričić, Joža

Skok, Tomislav Lipljin, Josip Generalić, Josip Corelj Zurl, Alojz Jembrih i Josip Pandurić. U povodu 70. obljetnice smrti o *Obzorjima Domjaniće-va pjesničkog zavičaja* 2002. u *Kaju* piše Ivan Kutnjak, u povodu 130. obljetnice rođenja u *Kaju* su 2005. pretisnuti Domjanićevi prijevodi provansalskih pjesnika, a u povodu 75. obljetnice smrti 2008. Željko Vegh u *Kaju* piše o *Zbirci originalnih rukopisa Dra-gutina Domjanića* koja se čuva u Knjižnicama grada Zagreba. Mnoge Domjanićeve pjesme pretiskivane su u *Kaju* i mimo bilo kakvih obljetnica, jednako kao što su o njemu na stranicama *Kaja* pisali i drugi autori (Antun Šojat, Gustav Krklec, Franjo Lučić itd.).

Velik prostor u *Kaju* posvećen je i Miroslavu Krleži. Spominjano je da je njegov esej dobio čast da otvori prvi broj časopisa, a njegove kajkavske pjesme, kajkavski ulomci proznih djela te ostali tekstovi u kojima govori o kajkavijani više puta su pretiskivani u *Kaju*. Dva su broja *Kaja* u potpunosti posvećena Krleži. Prvi od njih, uz posvetu “*Kaj*” Miroslavu Krleži, velikom pjesniku kajkavske riječi (8-9/1973), a pod naslovom *Vedute Krležina Zagreba*, donosi izvatke iz pojedinih Krležinih dnevničkih i memoarskih djela u kojima govori o Zagrebu i kajkavštini u izboru Saše Vereša, koji donosi i članak *Zagreb u Krležinu djelu*. Nakon toga se donose odlomci ili cijeli članci o Krleži i njegovoj povezanosti s kajkavskom književnošću iz pera Marijana Matkovića, Marina Franičevića, Zvane Črnje, Šime Vučetića, Mladena Škiljana, Milana Moguša, Zdravka Malića, Ina Jun Broda i Božidara Finke. Drugi broj pod naslovom *Fuga kajkavica haeretica* (2-4/1993) svojevrsna je antologija Krležinih djela pisanih kajkavskim jezikom te djela u kojima govori o kajkavskim temama, koju je priredio Joža Skok. Razlog zbog kojeg se odlučio za personalnu antologiju Krležine kajkaviane Skok je objasnio u predgovoru u kojem ističe kako treba imati na umu da je “riječ o stvaraocu koji je najkreativnije, najplodotvornije i najobilatije od svih predstavnika novije hrvatske književnosti stvaralački apsorbirao kajkavsku književnu tradiciju, reafirmirao njezinu jezičnu životnost stvara-

jući na višeslojnoj (sve)kajkavskoj podlozi svoj autorski, prepoznatljiv kajkavski jezik³⁴⁴. Skok je u antologiju uvrstio Krležina djela u potpunosti pisana kajkavskim jezikom, a to su *Balade Petrice Kerempuha* (1936) i esej *Lamentacija o našim književnim prilikama...* (1939), djela u kojima se nalaze veće kajkavske interpolacije, kao u romanima *Povratak Filipa Latinovicza* (1932), *Na rubu pameti* (1938) i *Zastave* (1962-1976), ali i djela u kojima je primjetljiva “leksička i frazeološka infiltracija stilistički obilježenih kajkavskih riječi u standard” te djela u kojima je ostvarena “posebna ‘kajkavska’ atmosfera”. Osim djela u kojima je na ovaj ili onaj način prisutan kajkavski izričaj, uvrstio je i djela u kojima Krleža govori o kajkavskom jeziku i književnosti ili pojedinim kajkavskim autorima i problemima. Skupivši sve te tekstove nastao je obiman svezak koji obuhvaća Krležine književne radove, i to i pjesničke i prozne (pripovijetke i ulomci iz romana) i dramske, te književnokritičke, esejističke i autobiografske zapise, što svjedoči o tome kako je fenomen kajkaviane mnogo više zaokupljao Krležu nego što je to vidljivo samo iz njegovih najpoznatijih kajkavskih djela. U tome je svesku na neki način odgovoreno i na mnoga pitanja o odnosu Krleže i kajkaviane. Tako Skok navodi da je Krleža davao podršku pojedinim istraživačima kajkavske književno-jezične tradicije, poput Olge Šojat, da je dao poticaj i podršku izradi akademijina *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, a podržao je, unatoč tome što nije želio biti njegovim “barjaktarom”, i pokretanje časopisa *Kaj*, i to kako verbalno, tako čak i materijalno te dozvolom da se u njemu objave neki njegovi tekstovi³⁴⁵. Opširnem predgovoru u kojem je sažeo udio kajkaviane u Krležinu cjelokupnom djelu, Skok je dodao i pogovor³⁴⁶ u kojem je dao jednako opširan osvrt na najznačajnije

---

³⁴⁴ Skok, Joža: *Krležina fuga kajkavica haeretica*. *Kaj*, 26(1993), 2-4, str. 3.

³⁴⁵ Isto. Str. 10.

³⁴⁶ Skok, Joža: *Jezik hereze u funkciji pjesničke sinteze*. *Kaj*, 26(1993), 2-4, str. 217-225.

Krležino (ne samo) kajkavsko djelo, *Balade Petrice Kerempuha* (1936). O Krleži su na stranicama *Kaja* pisali još Saša Vereš, Ivan Očak, Boris Beck i Joža Skok.

I Ivanu Goranu Kovačiću uredništvo *Kaja* pažnju posvećuje od prvog godišta izlaženja časopisa do danas. Tako se 1968. uz 55. godišnjicu rođenja i 25. godišnjicu njegove smrti u nekoliko navrata donosi izbor njegovih kajkavskih pjesama, koje se povremeno pojavljuju i kasnije. O Goranovu stvaralaštvu u *Kaju* pisali su Šime Vučetić i Josip Lisac. Znatna pažnja u *Kaju* posvećena je i Nikoli Paviću. Osim njegovih pjesama koje su objavljivane u više navrata, Ljubica Dujić 1968. donosi članak o njegovu stvaralaštvu u povodu 70. obljetnice rođenja. Kasnije su o njemu pisali još Joža Skok, Ernest Fišer i Ivan Kutnjak. Poseban broj *Kaja* bio je posvećen i Mihovilu Pavleku Miškini (1-2/1987), u kojem o njegovu stvaralaštvu pišu Miroslav Šicel, Ivo Frangeš, Nedjeljko Mihanović, Joža Skok, Ivo Kalinski, Mijo Lončarić, Dragutin Feletar, Mira Kolar Dimitrijević i Zdravko Dizdar. O Miškini je u *Kaju* u nekoliko navrata pisao i Zvonimir Kulundžić. U *Kaju* su objavljeni i najreprezentativniji pjesnički, prozni i dramski književni uratci i drugih kajkavskih pisaca prve polovice 20. stoljeća, kao što su Đuro Sudeta, Tomislav Prpić, Grgur Karlovčan, Vinko Kos, Zvonko Milković i drugi, a njihovo je stvaralaštvo pojedinačno ili u kontekstu sinteznijih članaka višestruko i s obzirom na različite kriterije i vrednovano.

Ovdje valja napomenuti da su uredništva *Kaja* u četrdesetogodišnjem razdoblju njegova izlaženja pažnju osim autorskoj i pisanoj posvećivala i usmenoj te narodnoj kajkavskoj književnosti. Tako već od prvog broja uredništvo uvodi rubriku *Veliju...*, uz koju donosi sljedeću opasku: “U stalnoj rubrici ‘veliju...’ objavljivat ćemo anegdote, uzrečice i usporedbe. Umoljavamo čitaoce da nam šalju takve priloge”³⁴⁷. Rubrika je pod tim nazivom prisutna na stranicama *Kaja* u svim brojevima prvog godišta, a zatim

³⁴⁷ Redakcija: *Veliju...* Kaj, 1(1968), 1, str. 79.

nestaje, ali je uredništvo nastavilo s objavljivanjem usmenoknjiževnog blaga, doduše rjeđe, u sklopu drugih rubrika. To je posebno često prakticirano u brojevima koji su priređivani kao multidisciplinarni zbornici o pojedinim regijama i mjestima kajkavske Hrvatske, u kojima se donose zapisi usmenoknjiževnog blaga dotičnog kraja, nerijetko temeljem zapisa anonimnih lokalnih kazivača. Povremeno su u *Kaju* objavljivani i pretisci usmenoknjiževnih zapisa iz kajkavskih pjesmarica te zbornika usmene i narodne književnosti. Usmena književnost zastupljena je i u Skokovim antologijama kajkavske poezije, proze i drame, a priređena su i dva tematska broja posvećena usmenoj književnosti. Prvi od njih je *Izbor iz kajkavske usmene lirske poezije* (10/1973) koji je priredio Ivo Kalinski. U predgovoru Kalinski navodi da “[o]vaj izbor iz kajkavske usmene lirske poezije nema pretenzije da bude antologijski”³⁴⁸, nego se prije svega radi o iznošenju na vidjelo određenog, do tada manje poznatog segmenta starije kajkavske književnosti. Drugim riječima, priređivaču su u prvom planu bile afirmacijske, a ne strogo verifikacijske nakane. Izborom je obuhvaćeno dvadeset i devet usmenih pjesama iz različitih izvora, kao što su zbornici narodnih i usmenih pjesama itd. Drugi tematski broj, *Usmena i pisana kajkavska književnost* (2/1986), u fokus je stavio odnos tih dvaju fenomena, o čemu su pisali Josip Kekez i Joža Skok. O usmenoj kajkavskoj književnosti pisali i drugi istraživači, no o tome će više riječi biti u poglavlju o književnoj kritici i znanosti u *Kaju*.

U svakom slučaju, objavljivanjem kajkavske (usmene i pisane, anonimne i autorske) književne baštine od prvih zapisa do sredine 20. stoljeća uredništva *Kaja* vjerojatno su željela, s jedne strane, podsjetiti kako na najznačajnije, tako i na manje poznate domete kajkavske književnosti, a s druge su strane željela ukazati na sav spektar te kontinuitet kajkavske književne riječi.

---

³⁴⁸ Kalinski, Ivo: *Opće misli o odnosu usmene i pisane književnosti s obzirom na kajkavsku usmenu lirsku poeziju*. Kaj, 6(1973), 10, str. 6.

3.2.6.

Kajkavski prijevodi

Pokušaj uredništava *Kaja* da kajkavsku književnost prezentira u što širem spektru ostvaraja vidljiv je i s obzirom na to da prostor posvećuju i kajkavskim prijevodima. Tako već u četvrtom i petom broju prvog godišta izlaženja časopisa Valentin Putanec donosi ulomke prijevoda Voltaireova epa *La Henriade* na kajkavski jezik, prevoditelja Franje Štrehe iz sredine 19. stoljeća³⁴⁹. O prijevodnoj problematici nedugo nakon Putanca u *Kaju* piše i Ljubica Duić, koja predstavlja *Popevke z provansalskoga* (1933) Dragutina Domjanića³⁵⁰. Radi se o Domjanićevu prijevodu pjesama provansalskih felibrista (Teoudora Aubanèua, Aleissandrine Bremond, Frederica Mistrala i Jòusèa Roumanihoa) s provansalskog/okcitantanskog jezika na kajkavski. O tim je prijevodima i kasnije pisano u *Kaju*³⁵¹, što i ne čudi s obzirom na to da predstavljaju najznačajniji kajkavski prevoditeljski doseg prve polovice 20. stoljeća. Pravu konkurenciju čine im tek Goranovi prijevodi pjesama Arthura Rimbauda i Waltera de la Marea iz njegove zbirke *Ognji i rože* (1945)³⁵². U drugom godištu Slavko Batušić piše o Jandrićevu prijevodu komedije *Il vero amico* Carla Goldonija s talijanskog

---

³⁴⁹ [Franjo Štrehe]: *Razmišljanja o Voltaireu i njegovoj Henrijadi te o francuskom jeziku: (iz predgovora prijevodu Henrijade)*. Tekst priopćio Valentin Putanec. *Kaj*, 1(1968), 4-5, str. 16-[21]; [Voltaire]: *Noć svetoga Bartola: Bartolomejska noć – drugo pjevanje "Henrijade" od Voltaira – preveo Franjo Štrehe*. *Kaj*, 1(1968), 6, str. 5-[16].

³⁵⁰ Duić, Ljubica: *Vrijednost kajkavske poetske riječi: VIII Domjanićeve "Popevke z provansalskoga"*. *Kaj*, 1(1968), 11, str. 67-72.

³⁵¹ P.[ažur], B.[ožica]: *Popevke z provansalskoga Dragutina Domjanića: u povodu 130. obljetnice Domjanićeva rođenja*. *Kaj*, 38(2005), 6, str. 31-33; nakon članka slijede i sami prijevodi.

³⁵² I. G. Kovačić je s francuskog pod naslovom *Sreća* preveo pjesmu *Bonheur* francuskog pjesnika Arthura Rimbauda, a s engleskog pod naslovom *Drvlje* pjesmu *Trees* engleskog književnika Waltera de la Marea.

na kajkavski jezik iz 1821.³⁵³, a Olga Šojat godinu kasnije donosi ulomke anonimne kajkavske dramske prerade *Lysimachus*³⁵⁴ te popratni članak o njoj³⁵⁵.

Uz spomenute starije prijevode, mnogo više pažnje uredništvo *Kaja* posvećivalo je suvremenim prijevodima sa stranih jezika na kajkavski. Mini-ciklus recentnih prevoditeljskih tema započet je u *Kaju* 1999. kada se donose ulomci prijevoda *Biblije* na kajkavski jezik Vida Baloga³⁵⁶. U nenaslovljenom uvodnom tekstu prije samog prijevoda Balog navodi da se na prevođenje “Knjige nad knjigami” odlučio radi ispravljanja nepravde koju su ilirci odabirom štokavštine za osnovicu nacionalnog jezika nanijeli kajkavskom jeziku. No, nada se da bi njegov prijevod mogao imati i druge učinke, naime da bi “vnogi mogli po nji [misli se na kajkavsku *Bibliju*] materinsku reč začuvati, i gramatiku složiti i donajposle vu vsakakovoverstneih prilikah rabiti”³⁵⁷. Zatim navodi kojim, odnosno kakvim je jezikom naumio prevesti *Bibliju*: “vsa izvustja ja sem koristil i međimurska i podravska i turopolska, i vsa obličja jedne reči i zagorska i prigorska i moslavečka i vse navade govorenja i starih i noveh našeh pismoznancov i gradska govorenja kajkavijanska (...) a ako bi trebal koju reč posuditi čakavijansku ili staroslavjansku, zel jesem”³⁵⁸. Dakle, zagovara svojevrstni svekajkavski koine, a sve to navodi kako bi ustvari istaknuo najvažniju nakanu svojeg teksta, a to je poziv svim “spametnim i vučenim” kajkavcima, ljudima “vičnema peru i naši reči” da mu

---

³⁵³ Batušić, Slavko: *Prvi hrvatski prijevod Goldonija na kajkavskom, "Il vero amico", izdan u Zagrebu 1821. pod naslovom "Lyubomirovich ili priatelj pravi"*. Kaj, 2 (1969), 12, str. 55-61.

³⁵⁴ [Anonimno:] *Lysimachus*. Kaj, 3(1970), 11, str. 7-[19].

³⁵⁵ Šojat, Olga: *Lysimachus*. Kaj, 3(1970), 11, str. 3-6.

³⁵⁶ Balog, Vid: *Predekator (Propovjednik – prijevod na kajkavski iz Mudrosnih knjiga Staroga zavjeta)*. Kaj, 32(1999), 4-5, str. 29-45.

³⁵⁷ Isto. Str. 29-30.

³⁵⁸ Isto. Str. 30.

pomognu u prevođenju *Biblije* jer je to “jenomu čoveku veliki posel” a “četvoro roke naprave više nego dvoje, a kamkuliko bi više desetore roke posla napraviti mogle”³⁵⁹. Balog, drugim riječima, priželjkuje svekajkavski konsenzus i udruživanje snaga na kajkaviziranju *Biblije*.

U *Kaju* je objavljeno i nekoliko prijevoda Shakespeareovih djela. Prvo je Željko Funda u *Kaju* 2000. objavio nekoliko vlastitih prijevoda Shakespeareovih soneta s engleskog na kajkavski jezik³⁶⁰. Kao i Balog, i Funda je svoje prijevode popratio *programatskim* komentarom u kojem pokazuje svjesnost o važnosti prevođenja na kajkavski jezik jer tako “Kajkavski more svoju zvonkoču z koterum zvoniju versi jenog klasika kak dodaten dokaz svoje jezikoče ponuditi”, a nada se da po njegovom uzoru “i druge *kajofilske kajologe* isto hotenje obadalo bude”³⁶¹, odnosno da će se i drugi prevoditelji odlučiti za prevođenje svjetskih klasika na kajkavski jezik. Fundin prijevod cjelokupnih Shakespeareovih *Soneta* iste je godine objavljen i kao samostalna knjiga. Godinu dana nakon toga Funda je u *Kaju* objavio i kajkavizaciju nekoliko pjesama Jamesa Joycea iz njegove zbirke *Chamber Music* (1907)³⁶². Prijevode Shakespeareovih djela s engleskog na kajkavski jezik, ali i djela nekih drugih autora, u *Kaju* je objavljivao i Vladimir Gerić. Prvo je u 2003. objavio ulomke Shakespeareove drame *Twelfth Night, or What You Will*, koja u njegovu prijevodu nosi naslov *Na Sveta tri krala ili kak očete*³⁶³. Radi se o jednom od niza Gerićevih prijevoda stranih pisaca na kajkavski jezik za potrebe zagrebačke Glumačke družine “Histrioni”. Gerić je u *Kaju* 2005. objavio i prijevod srednjovjekovne francuske farse *Un Savetier nommé*

---

³⁵⁹ Isto. Str. 29.

³⁶⁰ Shakespeare, William. *Soneti*. Prev. Željko Funda. Kaj, 33(2000), 1-2, str. 3-12.

³⁶¹ Funda, Željko: *Pripomena preobertitelja*. Kaj, 33(2000), 1-2, str. 12.

³⁶² Joyce, James: *Komorna mužika*. Prev. Željko Funda. Kaj, 34(2001), 3, str. 27-30.

³⁶³ Shakespeare, William: *Na Sveta tri krala ili kak očete*. Prev. Vladimir Gerić. Kaj, 36(2003), 4-5, str. 19-34.

Calbain lequel se Maria à une Savetière, čiji naslov na kajkavskom glasi *Šoštar imenovani Gušta ki je zel za ženu jenu šoštaricu*³⁶⁴. Taj je prijevod nastao za potrebe HNK u Varaždinu, koji uz spominjane "Histrione" predstavlja najvećeg *naručitelja*, ali i promotora kajkavskih dramskih prijevoda³⁶⁵.

Više pjesama različitih stranih, ali i pjesnika koji su pisali standardnim jezikom, na kajkavski je jezik prevodio Ivica Jembrih, a dio tih prijevoda, prije nego su integralno 2011. objavljeni u knjizi *Toplota starog kaputa*, u *Kaju* je predstavio 2005. i 2006. Od stotinjak prijevoda koji su kasnije ušli u knjigu, u *Kaju* je 2005. objavio prijevode pjesama ruskih književnika Sergeja Jesejnina i Mihaila Jurjeviča Ljermontova te francuskog pjesnika Charlesa Baudelairea³⁶⁶, a 2006. se predstavio prijevodima latinskog pjesnika Propercija te spomenutih ruskih književnika Jesejnina i Ljermontova, kojima je dodao i djela Borisa Pasternaka³⁶⁷. Iskorak prema popularnoj kulturi svojim je prijevodima u *Kaju* učinio Denis Peričić koji je s engleskog na kajkavski preveo nekoliko pjesama australskog kantautora i svjetski popularnog rock glazbenika Nicka Cavea³⁶⁸. Prevodeći cjelokupnu Caveovu zbirku pjesama *King Ink* s engleskog na standardni jezik³⁶⁹ Peričić je, kako objašnjava u popratnom osvrtu na svoje prijevode, odlučio dijelove knjige prevesti na kajkavski jezik kako bi na taj način

³⁶⁴ [Anonimno:] *Šoštar imenovani Gušta ki je zel za ženu jenu šoštaricu*. Prev. Vladimir Gerić. Kaj, 38(2005), 4-5, str. 23-34.

³⁶⁵ Usp. više o Gerićevim kajkavskim prijevodima, ali i općenito o suvremenim prijevodima stranih književnika na kajkavski jezik u: Kolar, Mario: *Prema globalizaciji suvremene kajkavske književnosti: suvremeni prijevodi sa stranih jezika na kajkavski jezik*. Kaj, 43(2010), 5-6, str. 31-42.

³⁶⁶ Jembrih, Ivica: *Kajkavski prijevodi i prepjevi*. Kaj, 38(2005), 3, str. 29-32.

³⁶⁷ Jembrih, Ivica: *Kajkavski prepjevi i prijevodi (1966. / 1986.)*. Kaj, 39(2006), 4, str. 75-78.

³⁶⁸ Cave, Nick: *Ona je hit; Močvara; Vixo; Od nje pa do vječnosti; From her to eternity*. Kaj, 38(2005), 1-2, str. 27-32.

³⁶⁹ Usp. Cave, Nick: *King Ink*. Prev. Denis Peričić. Koprivnica, Šareni dućan, 2004.

riješio problem “stilskih razina u autorovoj zbirci”³⁷⁰. Odgovor na pitanje koje si je sam postavio, “[k]ako, naime, u hrvatski jezik prenijeti – nazovimo ih tako, vrlo uvjetno – ‘visoki’ i ‘niski’ stil Caveove lirike? Kako, adekvatnim jezičnim sredstvima, odraziti dramatičnu razliku između gotovo klasicističke uzvišenosti i, primjerice, razuzdanog, živopisnog dijalekta s američkog juga?”³⁷¹, pronašao je u prevođenju pojedinih dijelova zbirke na standardni, a pojedinih na kajkavski jezik. Iako se ograđuje da se ustvari radi o slobodnijim prepjevima Caveovih stihova, Peričić jasno ukazuje na to da je nastojao i “u što većoj mjeri (osim u rijetkim slučajevima kad je to, bojim se, doista bilo neizvedivo) odraziti formu, metriku, rimarij i – glazbom uvjetovan! – ritam svake pjesme”³⁷². Kako bi to postigao od iznimne mu je važnosti bio “izlet” u kajkavštinu koja “svojim kraćim rječnikom može zrcaliti ona kraćenja koja se javljaju u izvornom tekstu, prilikom uporabe slanga i dijalekata engleskog jezika. Napominjem, posebice, da se kajkavština javlja vrlo *dosljedno*, upravo u pjesmama čiji ‘lirski subjekt’ nije vladar visokog vokabulara, te kao interpolacija u pjesmama gdje se uzgredimice javlja slang ili kakav dijalekt engleskog jezika”³⁷³.

Svi su ovi prijevodi znakoviti zbog toga što pokazuju kako se na kajkavski jezik mogu prevoditi najznačajnija ostvarenja svjetske književnosti, ali i djela popularne kulture, što posredno dokazuje da je kajkavski jezik ravnopravan bilo kojem drugom jeziku. Pritom su uspostavljena najmanje dva prevoditeljska modela, od kojih svaki nudi dva moguća pristupa prevođenju. Prema prvome na kajkavski se prevodi ili djelo u cijelosti ili samo pojedini njegovi dijelovi, i to najčešće oni koji su i u originalu pisani nekim od nestandardnih jezika. Prema drugome djela se prevode ili direktno s originala ili posredno preko već postojećeg prijevoda

---

³⁷⁰ Peričić, Denis: *Nick Cave kao – Nik Kajv!* Kaj, 38(2005), 1-2, str. 25.

³⁷¹ Isto. Str. 25.

³⁷² Isto. Str. 26.

³⁷³ Isto.

na standardni jezik. U potonjem se slučaju standardnojezični prijevodi ustvari samo kajkaviziraju.

Osim ustupanju prostora samim prijevodima, u *Kaju* su objavljivani i osvrti na prijevodne aktivnosti pojedinih kajkavskih “preobornitelja”. Tako se Denis Peričić pohvalno osvrnuo na kajkavizaciju Shakespeareove komedije *Much Ado About Nothing* koju je pod naslovom *Puno larme a za ništ* za varaždinski HNK 1993. priredio Tomislav Lipljin, jedan od najplodnijih suvremenih kajkavskih prevoditelja. Osim što je pohvalio Lipljinovu kajkavizaciju i lokalizaciju, režiju Vladimira Gerića i izvedbu glumačke postave, Peričić je predstavu ocijenio značajnom i zbog toga što je predstavljala prvu izvedbu nekog cjelovitog Shakespeareova djela na kajkavskom jeziku, a njome je i hrvatska kajkavština ne samo ponovno ušla u kazališni život, već je, kako naglašava Peričić, “ponovno – na velika vrata – uvedena u svehrvatski kulturni prostor”³⁷⁴. Peričić se u *Kaju* osvrnuo i na prisutnost kajkavštine u prijevodu knjige Güntera Grassa *Mein Jahrhundert*, koju je Dragutin Horvat s njemačkog preveo na hrvatski standardni jezik pod naslovom *Moje stoljeće* (2000)³⁷⁵. U prijevodu te svojevrstne Grassove književne retrospektive 20. stoljeća Peričić zapaža da je Horvat na kajkavski jezik preveo dijelove knjige koje je i sam Grass napisao na njemačkim nestandardnim varijetetima, ali i da je za kajkavskim posegnuo kada se radilo o “replikama živopisnih likova, najčešće britkim komentarima tekućih zbivanja stavljenima u usta manje-više ‘običnih’ ljudi” što smatra opravdanim jer se “u hrvatskoj književnosti takva (fryeovski rečeno: niskomimetska) vizura često povezuje s kerempuhovštinom”, dakle kajkavštinom³⁷⁶. No, Peričić upozorava kako u Horvatovu prijevodu kajkavski osim neukih govore i intelektualci, vojnici, slikari, književnici i mnogi drugi *likovi*, preko kojih je Horvat želio postići

---

³⁷⁴ Peričić, Denis: *Larma za povijest*. Kaj, 28(1995), 1-2, str. 123.

³⁷⁵ Peričić, Denis: *Kajkavština Gunthera Grassa*. Kaj, 34(2001), 1-2, str. 118.

³⁷⁶ Isto.

odatnu stilsku upečatljivost. Takav Horvatov postupak u određenom je smislu korespondentan Peričićevu koji je primijenio kod spominjanih prijevoda Caveove poezije.

Željko Funda se u *Kaju* kritički osvrnuo na Lipljinovu kasniju kajkavizaciju Shakespeareova *Hamleta*, izvedenu 1998. u istom kazalištu³⁷⁷. U svojem osvrtu Funda prvo Lipljinu priznaje što “z verum i vupačom čistoga kajoljubca nadalšuje misiju prebudnika zebraleseg si mukotvornu zadaću zdelatve i razširitve kajkavskoga sebezpreštimanja”³⁷⁸, no zatim mu zamjera da je njegova kajkavizacija *Hamleta*, jezično gledano, “nedostatno kajkavska”, da je “preveč našpikana z štokavizmi”, da posjeduje “[n]edopušćeno ćudo ne-Kajkavskih leksemov”, napominjući da takvih “kajkavsko-štokavskih bastardov” ima dovoljno za popuniti tri stranice³⁷⁹. Osim na jeziku, zamjera mu i na stilu jer smatra da se kod Lipljinova prijevoda događa “znižavanje veličetnoga Shakespeareovoga stila v neakov na pućko dopadanje zapeljivi stil”³⁸⁰. Funda, dakle, smatra da se “preobernitelj odlučil ‘podilaziti puku’ (ćtej: prilizavati se ignorantom) ter je tak alduval jenu od vupor tragedije – patos” pa se njegov *Hamlet* “z tragedije v travestiju pretvara”³⁸¹. Pritom mu kao opravdanje za takav pristup ne tolerira vlastito priznanje da je želio *Halmeta* približiti širokom krugu recipijenata, jer ga je, unatoč svemu, smatra Funda, trebao prevesti “*prez alduvanja ićesa kaj je njegov stil ćineće*”³⁸². O prevoditeljskim temama u *Kaju* pisala je i Božica Pažur, koja se osvrnula na kajkavski prevoditeljski opus Vladimira Gerića³⁸³.

³⁷⁷ Funda, Željko: *Vere i vupaća: o kajkavskom “Hamletu”*, u izvedbi HNK Varaždin. *Kaj*, 33(2000), 1-2, str. 139-141.

³⁷⁸ Isto. Str. 139.

³⁷⁹ Isto. Str. 139-140.

³⁸⁰ Isto. Str. 140.

³⁸¹ Isto.

³⁸² Isto. Str. 141.

³⁸³ Pažur, B.[ožica]: *Kajkavski kao prevoditeljski jezik – jedno od životnih djela redatelj Vladimira Gerića*. *Kaj*, 37(2004), 1-2, str. 138-139.

U svakom slučaju, ustupanjem prostora prevoditeljskim temama uredništva *Kaja* ukazivala su na modernost kajkavskog jezika i književnosti, odnosno na njihovu ravnopravnost bilo kojem drugom jeziku ili književnosti, potičući time i nove prevoditelje na daljnje takve pothvate.

3.2.7.

Antologije, studije i kritike o kajkavskoj književnosti

Osim što su stranice *Kaja* otvorila samim kajkavskim književnicima, uredništva *Kaja* kroz cijelo vrijeme njegova izlaženja velik prostor davala su i književnim znanstvenicima, kritičarima i antologičarima, čime *Kaj* osim revitalizacijske dobiva i verifikacijsku ulogu – osim što je na stranicama *Kaja* kajkavska književnost *oživjela*, na njima je kritičkim osvrtima, znanstvenima analizama te antologičarskim probiranjima istovremeno i usustavljivana te vrednovana. Najuočljiviji vid vrednovanja kajkavske književnosti na stranicama *Kaja* čine antologije, panorame, pregledi ili izbori pojedinih područja kajkavske književnosti, koji su obično priređivani kao posebni brojevi časopisa. Razlozi za njihovo priređivanje vjerojatno su, s jedne strane, slični onima zbog kojih se uredništvo odlučilo za priređivanje spominjanih multidisciplinarnih zbornika o pojedinim događajima, ličnostima i lokalitetima kajkavske Hrvatske – nadoknađivanje nepostojanja takvih izdanja, u konkretnom slučaju nepostojanje antologijskih izbora kajkavske poezije, proze i drame, ali i usmene i dječje kajkavske književnosti. No, još važniji razlozi s druge strane vjerojatno leže i u činjenici da je kajkavska književnost do tada bila nedovoljno zastupljena u antologijama nacionalne književnosti. Analizirajući, naime, antologije hrvatskog pjesništva objavljene do 1970-ih Joža Skok ukazuje na to da je udio kajkavske (i čakavske) književnosti u njima sveden tek “na simboličku prisutnost, minorizam, predstavljen više kao jezično-estetski kuriozitet, nego kao ravnopravna

pjesnička vrijednost³⁸⁴. S obzirom na takav antologičarski tretman kajkavske (i čakavske) lirike, nije ni čudo da se od 1930-ih počinju priređivati specijalističke kajkavske ili čakavske antologije. Prva takva jezično specijalizirana antologija bila je *Antologija nove čakavske lirike* koju su 1934. priredili Ive Jelenović i Hijacint Petris³⁸⁵, a tri godine nakon toga pojavljuje se i *Antologija nove hrvatske kajkavske lirike* Nikole N. Bačića³⁸⁶ kao prva antologija kajkavskog pjesništva. Što se tiče kajkavske književnosti, uslijedila je *Antologija novije kajkavske lirike* (1958) Nikole Pavića³⁸⁷, a 1964. Laszlo Hadrovics priređuje antologiju kajkavske književnosti naslova *Kajkavishe Literatur*³⁸⁸, u koju je uvrstio i stariju kajkavsku književnost, odnosno pojedine predstavnike kajkavske književnosti od Pergošićeva *Dekretuma* (1574) do Goranove zbirke *Ognji i rože* (1945). Do pojave *Kaja* objavljene su i dvije hrestomatije starije kajkavske književnosti. Prvo je 1944. Vladoje Dukat objavio knjigu *Sladki naš kaj* u kojoj donosi izbor i popratne studije o kajkavskim piscima od 16. do 19. stoljeća³⁸⁹, a zatim je dvosveščano izdanje *Hrvatski kajkavski pisci*, koje je obuhvatilo kajkavske pisce 16. i 17. stoljeća, 1977. priredila te tumačenjima

---

³⁸⁴ Skok, Joža: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*. Str. 307.

³⁸⁵ Jelenović, Ive; Petris, Hijacint (ur.): *Antologija nove čakavske lirike*. Zagreb, Zagrebačka Privredna štamparija, 1934. Iste godine tiskano je i drugo, nepromijenjeno izdanje, drugo prošireno izdanje tiskano je 1947, a treće, pod novim imenom i koje potpisuje samo Jelenović, 1961. Usp. Jelenović, Ive; Petris, Hijacint (ur.): *Antologija nove čakavske lirike*. [2. nepromijenjeno izd.] Zagreb, St. Kugli, 1934; Jelenović, Ive; Petris, Hijacint (ur.): *Antologija nove čakavske lirike*. 2. prošireno izdanje. Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske, 1947; Jelenović, Ive (ur.): *Nova čakavska lirika*. Zagreb, Matica hrvatska, 1961.

³⁸⁶ Bačić, Nikola N. (ur.): *Antologija nove hrvatske kajkavske lirike*. Sisak, S. Juenker, 1937.

³⁸⁷ Pavić, Nikola (ur.): *Antologija novije kajkavske lirike*. Zagreb, Lykos, 1958.

³⁸⁸ Hadrovics, Laszlo (ur.): *Kajkavishe Literatur: eine Auswahl mit Einleitung, Anmerkungen und kurzem Glossar*. Wiesbaden, O. Harrassowitz, 1964.

³⁸⁹ Dukat, Vladoje: *Sladki naš kaj: ogledi iz stare kajkavske književnosti*. Zagreb, Hrvatski izdavačko bibliografski zavod, 1944.

i komentarima popratila Olga Šojat³⁹⁰. Iako je bilo pohvalno što su te dvije knjige Olge Šojat ušle u ediciju *Pet stoljeća hrvatske književnosti* u kojoj je Matica hrvatska sa sunakladnicima objavljivala najvažnija književna djela hrvatske književnosti, nije međutim jasno zbog čega nisu objavljeni i svesci koji bi obuhvatili kajkavske pisce 18. i prve polovice 19. stoljeća koji su u katalozima edicije najavljivani kao “u pripremi”. Neobjavljivanjem te dionice starija kajkavska književnost nije dostojno reprezentirana u toj nacionalnoj ediciji zbog toga što upravo u 18. i početkom 19. stoljeća na neki način doživljava svoj vrhunac. Od kajkavskih pisaca iz tog razdoblja zaseban svezak u toj ediciji koja broji gotovo dvjestotinjak svezaka dobio je jedino Tituš Brezovački, a u ediciju su uvrštena i kajkavska djela još petnaest književnika³⁹¹.

Spomenutim je antologijama, hrestomatijama i kritičkim izborima kako starije, tako i novije kajkavske književnosti zaokružena prva faza kanonizacije kajkavske književnosti, i to prije svega lirike, te je, pogotovo Pavićevom antologijom koja je i najopširnija, zaokruženo vrednovanje “zvjezdane faze” (M. Kuzmanović) kajkavskog pjesništva. Novi val antologijskih te panoramskih i sličnih pregleda kajkavske književnosti počinje se pojavljivati zahvaljujući upravo časopisu *Kaj*. Ti izbori počinju uključivati i tada recentne kajkavske književnike te se više ne ograničuju samo na pjesništvo, nego i na druge žanrove. Analizirajući zastupljenost kajkavskih pjesnika u antologijama hrvatskog pjesništva nastalima nakon 1970-ih, Ivo Kalinski dolazi do sličnog zaključka do kakvog je za starije antologije došao Joža Skok: “Iako se od 1970-ih zbio pravi ‘nahrup’ suvremenoga kajkavskoga pjesništva (...) onoga

---

³⁹⁰ Šojat, Olga: *Hrvatski kajkavski pisci I-II*. Zagreb, Matica hrvatska-Zora, 1977.

³⁹¹ Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan i Pavao Ritter Vitezović (1976), Tituš Brezovački (1973), Pavao Štoos i Ljudevit Gaj (1965), Antun Gustav Matoš (1967), Dragutin Domjanić (1970), Fran Galović i Zvonko Milković (1969), Miroslav Krleža (1973), Nikola Pavić (1973), Kalman Mesarić (1695), Mihovil Pavlek Miškina (1985), Ivan Goran Kovačić (1975).

pjesništva koje se individualitetima vrijednosno inovacijskim knjižvenoestetskim značajkama suvereno uključilo u kontekst sveopćeg nacionalnog pjesništva kao njegov integralni dio – u antologijama hrvatskoga pjesništva toga kajkavskoga pjesništva gotovo i nema”³⁹². S obzirom na novije antologije hrvatskog pjesništva i Joža Skok u nastavku svojih istraživanja ponovno mora konstatirati da se u stavovima i odnosima većine antologičara najnovijeg hrvatskog pjesništva “spram cjelokupne moderne dijalektalne književnosti iskazuje nešto što nas dovodi u ozbiljnu nedoumicu o tome da li je riječ o nedosegnutoj antologijskoj razini suvremenog dijalektalnog pjesništva, o slučajnom previdu njegova postojanja, ili pak o namjernom zaobilaženju pa čak i negaciji njegove svrhe!?”³⁹³. S obzirom na ovakvu još slabiju recepciju u najnovije vrijeme, kajkavska je književnost i dalje bila osuđena na specijalističke antologije u kojima su do izražaja mogli doći njezini najvrjedniji izdanci. U istoj se situaciji našlo i čakavsko pjesništvo pa je zbog istih razloga priređeno i nekoliko antologijskih izbora najnovijeg čakavskog pjesništva. Tako već prve godine izlaženja (1968) riječki *Dometi* donose spominjanu antologiju čakavskog pjesništva od najstarijih vremena do suvremenosti u izboru Zvane Črnje i Ive Mihovilovića³⁹⁴, koja je sljedeće godine pod istim naslovom, *Korablja začinjavaca*, objavljen i kao zasebna knjiga³⁹⁵. Značajnu antologiju, popraćenu jednako značajnom studijom, 1987. pod naslovom *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća* objavljuje

---

³⁹² Kalinski, Ivo: *Kiborg kao emotivni Alien*. Sv. Ivan Zelina, Pučko otvoreno učilište, 2009. Str. 124.

³⁹³ Skok, Joža: *Kritičarske marginalije uz antologičarsku marginalizaciju modernoga kajkavskoga pjesništva*. U: Hranjec, Stjepan (ur.): *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi: zbornik radova sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu 1996.-2000*. Čakovec, Visoka učiteljska škola, 2000. Str. 75.

³⁹⁴ Črnja, Zvane; Mihovilović, Ive (ur.): *Korablja začinjavaca u versih hrvacki složena mnogim cvitjem opkičena po zakonu dobrih poet*. Dometi, 1(1968), 6-7.

³⁹⁵ Črnja, Zvane; Mihovilović, Ive (ur.): *Korablja začinjavaca u versih hrvacki složena mnogim cvitjem opkičena po zakonu dobrih poet*. Rijeka, Čakavski sabor, 1969.

Milorad Stojević³⁹⁶, a Antun Milovan 1998. pod naslovom *Zlatna lira čakavska* objavljuje *antologiju čakavske umjetničke lirike od Marulića do Črnje*, kako joj glasi podnaslov³⁹⁷.

Antologičarsko usustavljivanje suvremene kajkavske književnosti u kontekstu *Kaja* također je započeto antologijskim izborima pjesništva. Prvi takav broj bila je *Panorama novijega kajkavskog pjesništva* (1/1971), drugi *Antologija novije kajkavske lirike* koju je priredio Mladen Kuzmanović (3-5/1975), a treći *Ogenj reči: antologija hrvatskoga kajkavskoga pjesništva* koju je priredio Joža Skok (4-6/1986). No, osim pjesničkih antologija koje su se priređivale i prije *Kaja*, u kontekstu toga časopisa priređeni su antologijski izbori i drugih žanrova i ostvaraja kajkavske književnosti. Što se tiče kajkavske proze, Mladen Kuzmanović je priredio *Primjere novije kajkavske proze* (11-12/1973), a Joža Skok *Ruožnik rieči: antologiju hrvatske kajkavske proze* (1-3/1999). Osim toga, priređen je i poseban svezak *Putopisa po kajkavskim krajevima* (4-5/1987). U kontekstu *Kaja* po prvi puta se pojavila i antologija kajkavske drame – *Ogerliči reči: antologija hrvatske kajkavske drame*, koju je priredio Joža Skok (1-4/1990). Osim kajkavskog pjesništva, proze i drame, antologizirano je i dječje kajkavsko stvaralaštvo. Prvi takav broj bile su *Kajkavske popjevke najmlajših* (2/1971), a drugi *Antologija hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesništva* koju je priredio Ernest Fišer (3-5/1976). *Izbor iz kajkavske usmene lirske poezije* priredio je Ivo Kalinski (10/1973), a poseban broj posvećen je tekstovima u kojima se dotiču *Usmena i pisana kajkavska književnost* (2/1986). *Izbor iz starije hrvatsko-kajkavske književnosti* priredila je Olga Šojat (9-10/1975), a pose-

---

³⁹⁶ Stojević, Milorad: *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća: antologija: studija*. Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 1987. Usp. i: Stojević, Milorad: *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća: tusculum antologija*. 2. prošireno i izmijenjeno izd. Pula, Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2007.

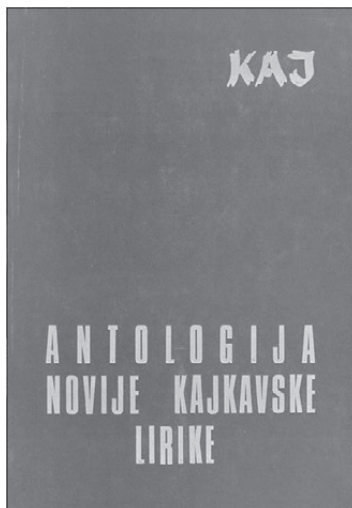
³⁹⁷ Milovan, Antun: *Zlatna lira čakavska: antologija čakavske umjetničke lirike od Marulića do Črnje*. Žminj, Čakavski sabor, 1998.

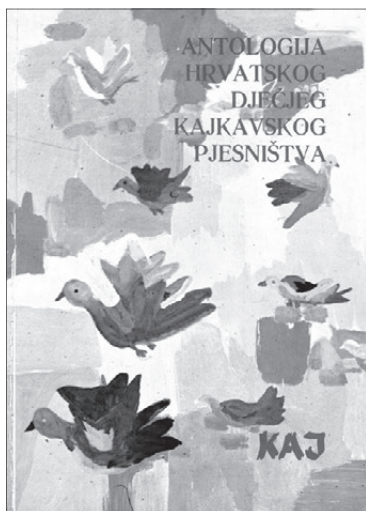

**PRIMJERI NOVIJE
KAJKAVSKE PROZE (I)**

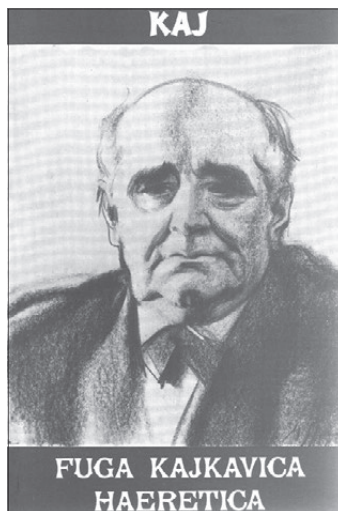
Primjeri novije kajkavske proze
(Kaj, 11-12/1973)

Antologija novije kajkavske lirike
(Kaj, 3-5/1975)

*Antologija hrvatskog dječjeg
kajkavskog pjesništva* (Kaj, 3-5/1976)

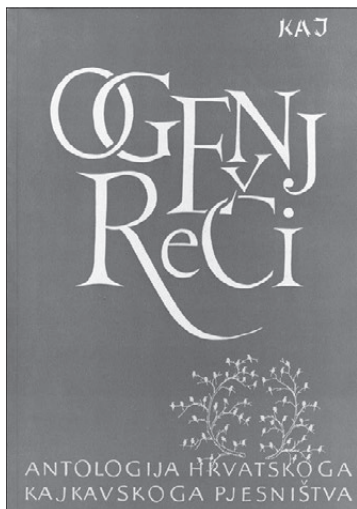

Fuga kajkavica haeretica
(Kaj, 2-4/1993)

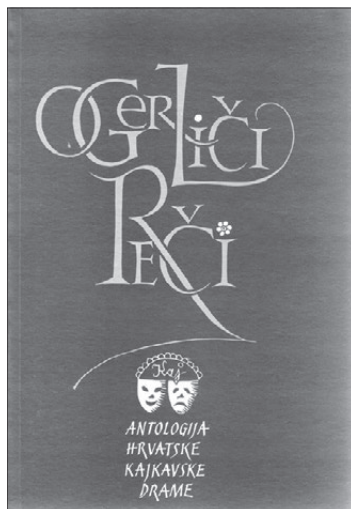

ban svezak okupio je *Stariju kajkavsku književnost i suvremenu kajkavsku prozu* (6-8/1977). Jedinu personalnu antologiju dobio je Miroslav Krleža – radi se o svesku *Fuga kajkavica haeretica* (2-4/1993) u kojem Joža Skok donosi izbor iz Krležinih tekstova pisanih kajkavštinom i onih povezanih s kajkavskim temama.

Mnogima od tih antologija pripada prvenstvo u kontekstu kajkavskih antologija. Kuzmanovićeve *Antologija novije kajkavske lirike* (3-5/1975) bila je prva koja je obuhvaćala kajkavske pjesnike koji su se pojavili početkom 1970-ih, dok su njegovi *Primjeri novije kajkavske proze* (11-12/1973) predstavljali prvi pregled tog žanra suvremene kajkavske književnosti. Jednako tako, Fišerova *Antologija hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesništva* (3-5/1976) bila je prva koja je antologijski vrednovala korpus dječje kajkavske poezije. Posebno mjesto u kontekstu kajkavske antologičarske prakse ipak pripada Skokovim antologijama kajkavske poezije, proze i drame, koje predstavljaju prve sveobuhvatne antologije tih žanrova kajkavske književnosti. Što se tiče kronološkog kriterija, Skok u svoje antologije redovito uvrštava kajkavske pisce u rasponu od najstarijih do najnovijih razdoblja. S obzirom na jezik, redovito su prisutni tekstovi pisani svim kajkavskim varijetetima te oni kajkavski tekstovi koji predstavljaju interpolacije u dijelima većinski pisanim standardnim jezikom. Žanrovski spektar također je vrlo širok pa obuhvaća kako određenom žanru imanentnije, tako i udaljenije vrste, a jednako tako Skok u svoje antologije uvrštava i usmenu i pisanu, i autorsku i anonimnu, i kolektivnu (narodnu) i umjetničku književnost te rubne književne žanrove. S obzirom na sve to, ove tri Skokove antologije mogli bismo nazvati antologijama-sintezama te kao takve predstavljaju vrhunac svekolikog antologičarskog korpusa kajkavske književnosti, a ne samo onog nastalog u okviru *Kaja*. Pritom valja napomenuti, kao što ističe sam antologičar, da se kajkavskoj književnosti u tim antologijama, kao prvo, pristupa kao cjelini otklanjajući “umjetnu podjelu” na stariju i noviju kajkavsku književnost te, kao drugo, da se kajkavski korpus smatra

Ogenj reči: antologija hrvatskoga kajkavskoga pjesništva (Kaj, 4-6/1986)

Ogerličiči reči: antologija hrvatske kajkavske drame (Kaj, 1-4/1990)

Ruožnik rieči: antologija hrvatske kajkavske proze (Kaj, 1-3/1999)

sastavnim dijelom hrvatske književnosti. U tom smislu namjera je tih antologija, kako je to ustvrdio povodom antologije kajkavske lirike, a to vrijedi i za ostale dvije, da antologičarima hrvatske književnosti pruže “obilje pjesničkog materijala koji se mogao i mora integrirati u antologijski fond cjelokupnog hrvatskog pjesništva”³⁹⁸. Dakle unatoč tome što je, kako je primijetio Vinko Brešić, Skokovim antologijama upozoreno na niz vrijednih književnih imena i uradaka “zbog kojih bi se s obzirom i na kontinuitet i na reprezentativnost moglo govoriti i o kajkavskome kanonu kao o nekome paralelnom, u nekim aspektima možda i jačem, a svakako ravnopravnome onome na standardu”³⁹⁹, posljedica tih antologija, prema Skoku, ne bi smjela biti samo antologijsko usustavljanje kajkavske književnosti, nego, možda i važnije, njezino uključivanje u antologijski fond nacionalne književnosti: “Iako je bila neophodna takva njegova zasebna selekcija, kajkavsko pjesništvo nije namijenjeno niti može egzistirati isključivo u posebnim antologijskim rezervatima jer je njegovo pravo mjesto i potvrda u antologijskoj matici sa pjesništvom na standardu”⁴⁰⁰. Da nažalost nije tako potvrđuje, kao što smo ranije pokazali, činjenica da antologije hrvatske književnosti, izuzev rijetkih, ravnopravno ne obuhvaćaju i korpus kajkavske književnosti, ali i činjenica da su Skokove antologije objavljene u časopisnom, a ne knjižnom izdanju: “Dok je to s jedne strane određena slika odnosa prema kajkavskoj književnosti za koju se teško pronalaze izdavači i koja teže od brojnih izdanja na standardu dobiva materijalnu potporu, s druge je strane takav oblik objavljivanja antologije dokaz i potvrda odnosa konkretnog izdavača prema području u kojem djeluje”⁴⁰¹. Vinko Brešić je upozorio i na činjenicu da je

---

³⁹⁸ Skok, Joža: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*. Str. 327.

³⁹⁹ Brešić, Vinko: *Kajkaviana et juvenalia croatica: antologičarska praksa i teorija Jože Skoka*. Kaj, 41(2009), 1-2, str. 20.

⁴⁰⁰ Skok, Joža: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti*. Str. 327.

⁴⁰¹ J.[oža] S.[kok]: *Antologičarev post festum* Roužniku rieči. Str. 349.

Skokov antologičarski rad usmjeren na kajkavsku književnost “više od pukog reprezentiranja... kajkavske književne prakse; on je, naime, u prvom redu vlastita samoproizvodnja, inventariziranje i demonstracija aporija koje još uvijek vladaju u strukturi nacionalne književnosti i njezine prezentacije”⁴⁰². Pritom se misli na činjenicu da je Skok, kao prvo, svojim antologijama morao ukazivati na korpus koji nacionalne antologije prešućuju/zaboravljaju, te da se, kao drugo, bavio antologiziranjem jednog marginaliziranog, odnosno u nacionalnom kontekstu subverzivnog korpusa, koji, uz to, osim donekle njegova pjesničkog dijela, nije bio usustavljen, nego je Skok svojim antologijama nerijetko tek uspostavljaao kanon kajkavske književnosti, odnosno pojedinih njezinih dijelova. Tako je nerijetko više nego antologičar ili popularizator, do čega mu je, potonjeg, također bilo stalo, Skok morao biti i istraživač i tumač, odnosno *sve u jednom* – korpus je prvo morao rekonstruirati, usustaviti, analizirati, protumačiti i tek zatim antologizirati, iako su predstavljene tri antologije u prvom redu antologije-sinteze kojima je namjera više ukazati na cjelinu nego (samo) na njezine najbolje dijelove. S druge strane, osim što svojim antologijama po prvi put predstavlja ili usustavljuje određene korpusne, Skok ustvari, kako je primijetio Brešić, i “do krajnjih granica na posredan način zaoštava ne samo pitanje strukture hrvatske književnosti, njezine tradicije i konzistentnosti, već i hrvatskoga književnoga jezika”⁴⁰³. Upozoravanjem na vrijednosti korpusa kajkavske književnosti Skok je ustvari postavio pitanje o reprezentativnom korpusu hrvatske književnosti, odnosno o prazninama koje postoje u nacionalnoj antologičarskoj praksi. Usmjerenost na takve ciljeve Skok potvrđuje i u osvrtu na vlastite antologije, u kojem upozorava kako one “proširuju panoramu kajkavske književnosti čiji suvremeni istraživači ruše dvije velike

---

⁴⁰² Brešić, Vinko: *Kajkaviana et juvenalia croatica*. Str. 19.

⁴⁰³ Isto. Str. 19.

predrasude o njoj. Prva je ona o skromnoj književnoj i nešto značajnijoj jezičnoj vrijednosti kajkavskih tekstova do hrvatskog narodnog preporoda u 19. stoljeću, odnosno opredjeljenja za štokavsko narječje kao osnovicu jedinstvenom književnom jeziku, a druga je ona o separatnosti i anakroničnosti dijalektalnih odvajanja hrvatske književnosti nakon preporoda, a posebice u kompleksu i kontekstu hrvatske književnosti 20. stoljeća⁴⁰⁴.

Jednako kao spomenutim antologijama, starija i novija kajkavska književnost na stranicama *Kaja* obuhvaćene su gotovo u cijelosti i znanstvenim studijama. Što se tiče dopreporodne kajkavske književnosti, brojnim priložima važan doprinos proučavanju tog korpusa dala je prije svih Olga Šojat, odmah iza nje slijedi Alojz Jembrih, a vrijedne priloge dali su i Slavko Batušić, Dunja Fališevac, Miroslava Despot, Franjo Pajur, Tatjana Puškadija Ribkin i drugi. Najistaknutije mjesto među proučavateljima dopreporodne kajkavske književnosti u *Kaju* Olgi Šojat pripada zbog brojnosti i svestranosti njezinih priloga. Ona je, naime, na stranicama tog časopisa objavljivala kako kritički priređene izvorne tekstove starije kajkavske književnosti, tako i znanstvene članke o pojedinim djelima, autorima ili fenomenima iz tog korpusa: pisala je o Ignacu Kristijanoviću, Ivanu Krstitelju Birlingu, Baltazaru Adamu Krčeliću, Jurju Pavliniću, Štefanu Fučeku, Stjepanu Škvorcu, Petru Berkeu, Jurju Hablediću, Ivanu Belostencu, Jurju Mulihi, Hilarionu Gašparotiju, starijoj kajkavskoj drami, starim kajkavskim pjesmaricama itd. Jedan od najistaknutijih njezinih priloga bio je *Izbor iz starije hrvatskokajkavske književnosti*, koji je kao poseban broj *Kaja* priredila 1975⁴⁰⁵. U tom su svesku predstavljeni i uvodim studijama te rječnikom popraćeni dijelovi iz *Dekretuma* (1574) Ivana Pergošića, *Prekmurske pjesmarice I* (1593?) te *Kro-*

⁴⁰⁴ J.[oža] S.[kok]: *Antologičarev post festum* Roužniku rieči. Str. 347.

⁴⁰⁵ Šojat, Olga (ur.): *Izbor iz starije hrvatskokajkavske književnosti: 16. stoljeće*. Kaj, 8(1975), 9-10.

nike (1578) i *Postile* (1586) Antuna Vramca, a dodan je i tekst parnice Blaža Škrinjarića protiv Urše Geljanica (1588/89). Tim sveskom intenzivnije je počelo usustavljanje i kanoniziranje starije kajkavske književnosti na stranicama *Kaja*, čemu je pogotovo doprinijela opsežna uvodna studija *Pregled starije hrvatsko-kajkavske književnosti: od polovine 16. do polovine 19. stoljeća i jezično-grafijska borba uoči i za vrijeme ilirizma*⁴⁰⁶ u kojem je argumentirano odbacila stereotipe o kvantitativno malom i kvalitativno upitnom korpusu starije kajkavske književnosti, kao i one o njezinoj isključivoj nabožnosti, pučkosti i neoriginalnosti. Brojnim studijama, esejima i kritikama Alojz Jembrih je na stranicama *Kaja* dao doprinos s jedne boljem poznavanju djela poznatijih starih kajkavskih pisaca, kao što su Antun Vramec, Tomaš Mikloušić, Juraj Dijanić, Ignac Kristijanović, Tituš Brezovačk i Josip Bedeković, a s druge je strane pisao i o manje poznatim temama, npr. o rukopisnom kajkavskom blagu Matije Valjevca, kajkavskoj drami *Sisciensis Victoria* iz 1717., kajkavskim pravopisnim objašnjenjima Nikole Krajačevića, kajkavskim piscima 18. stoljeća iz Samobora, kajkavskom *Indijanskom mudroznancu* iz 1833., kajkavskim rukopisnim kuharskim receptima iz 18. stoljeća itd.

Što se tiče proučavatelja poslijepreporodne kajkavske književnosti, znanstvena, esejistička, kritička i antologičarska djelatnost Jože Skoka obilježila je ne samo književni dio *Kaja*, nego i *Kaj* kao časopis u cijelosti. Osim o kajkavskom stvaralaštvu pisaca prve polovice 20. stoljeća, kao što su Antun Gustav Matoš, Fran Galović, Dragutin Domjanić Miroslav Krleža, Nikola Pavić, Mihovil Pavlek Miškina, Zvonko Milković i Vinko Kos, Skok je znanstvenim i/ili kritičkim člancima popratio i stvaralaštvo brojnih suvremenih kajkavskih pisaca, kao što su Mirko Radušić, Stanko Dominić, Vladimir Šiffer, Verica Jačmenica, Stjepan Draganić, Ljubica Konjević, Ivan Mikec, Božena Loborec, Pajo Kanižaj, Ivan Horvat, Milan Krmpotić, Fran Koncelak, Blanka Dovjak

---

⁴⁰⁶ Kaj, 8(1975), 9-10, str. 5-[56].

Matković, Anđela Vokaun Dokmanović, Melita Runje, Ivo Kalinski, Božica Pažur, Željko Reiner, Božica Jelušić, Zvonimir Bukovina, Ernest Fišer, Zvonko Kovač, Mladen Kerstner, Stanislav Petrović, Ivanka Kunić i Miroslav Vuk. O nekima od spomenutih pisaca bili su to prvi, a o drugima i jedini relevantniji članci do sad. Osim o kajkavskim književnicima, Skok je u *Kaju* objavljivao i članke o proučavateljima kajkavskih tema, kao što su Olga Šojat, Mladen Kuzmanović, Miroslav Šicel, Stjepko Težak i Marijan Kraš.

Kritičkim prilogima o recentnim kajkavskim piscima na stranicama *Kaja* posebno se istaknuo Ivo Kalinski, koji je pisao o novim (kajkavskim) knjigama brojnih pisaca, poput Denisa Peričića, Valentine Šinjori, Branke Jagić, Ivice Jembriha, Božice Pažur, Ivana Kutnjaka, Željka Bajze, Zlate Bujan Kovačević, Vinka Hasneka, Željka Špoljara, Mirjane Matiša, Magdalene Kolar Đudajek, Jože Antolića Hromčana itd. Osim toga, pisao je i stručne članke npr. o Stjepanu Benceu, Stjepanu Draganiću i Stjepanu Kralju, kao i o nekim kajkavskim piscima prve polovice 20. stoljeća, kao što su Fran Galović, Dragutin Domjanić i Mihovil Pavlek Miškina. Objavio je i više osvrtu na natječaje i recitale kajkavskog književnog stvaralaštva, pisao je u nekoliko navrata o dječjoj kajkavskoj poeziji, o odnosu usmene i pisane kajkavske književnosti, o proučavateljima kajkavske književnosti (Miroslav Šicel, Joža Skok), kao i o samom časopisu *Kaj* u povodu njegove “desetletnice”. Priredio je i *Izbor iz kajkavske usmene lirске poezije* kao poseban broj *Kaja* (10/1973). Osim spominjanih antologija koje je priredio kao posebne brojeve *Kaja*, Ernest Fišer je u više navrata u tome časopisu pisao o kajkavskim piscima (Nikola Pavić, Miroslav Dolenc Dravski) i proučavateljima kajkavskih tema (Joža Skok, Miroslav Šicel) te je kritički pratio kajkavsko stvaralaštvo svojih suvremenika, kao što su Ivo Kalinski, Stanislav Petrović, Blanka Dovjak Matković i drugi. Peterolistu najistaknutijih *Kajevih* antologičara i kritičara pripada i Mladen Kuzmanović. Osim spomenutih *Primjera novije kajkavske proze* i *Antologije novije*

kajkavske lirike Kuzmanović je u *Kaju* pisao i o Ivi Kalinskom, Ljudevitu Gaju, Miroslavu Krleži i Dragutinu Domjaniću. Desetak stručnih i kritičkih priloga u *Kaju* su, osim urednice Božice Pažur, objavili i Miroslav Šicel, Zvonko Kovač, Ivan Kutnjak i Denis Peričić, a povremeno su se svojim studijama i kritikama javljali i Cvjetko Milanja, Vinko Brešić, Krešimir Nemeč, Zvonimir Bartolić, Željko Funda, Božica Jelušić, Emilija Kovač i drugi.

Osim autorske i pisane, u *Kaju* su vrednovane i usmena i narodna kajkavska književnost. Tako se već u prvom broju pojavljuje članak Vinka Žganca o *Narodnoj poeziji na kajkavštini*. Isti se autor i kasnije pojavljivao u *Kaju* svojim prilozima o usmenoj i narodnoj kajkavskoj književnosti, jednako kao i neki od najznačajnijih proučavatelja usmene i narodne književnosti, kao što su Ivan Zvonar, Josip Kekez, Maja Bošković Stulli, Olinko Delorko i Ljiljana Marks. O usmenoj i narodnoj kajkavskoj književnosti u *Kaju* su pisali i Olga Šojat, Stjepan Hranjec, Željko Bajza, Davor Piskač, Vladimir Miholek, Joža Skok, Ivo Kalinski i drugi. Kalinski je 1973. priredio i poseban broj *Kaja* u kojem je predstavio *Izbor iz kajkavske usmene lirske poezije*⁴⁰⁷. Osim što je zasebno razmatrano i vrednovano kajkavsko usmenoknjiževno blago, poseban broj *Kaja* 1986. posvećen je i razmatranju odnosa između usmene i pisane kajkavske književnosti, i to kako starije, tako i novije⁴⁰⁸. Naime, u tome broju Josip Kekez razmatra *Prožimanje usmene i pisane kajkavske književnosti starijih razdoblja*⁴⁰⁹, donoseći uz svoj analitički članak i izbor književnih tekstova u kojima su ta prožimanja najvidljivija⁴¹⁰. Joža Skok, koji je i u svojim an-

---

⁴⁰⁷ Kalinski, Ivo (ur.): *Izbor iz kajkavske usmene lirske poezije*. Kaj, 6(1973), 10.

⁴⁰⁸ Skok, Joža; Kekez, Josip (ur.): *Usmena i pisana kajkavska književnost: prožimanja i odnosi*. Kaj, 19(1986), 2.

⁴⁰⁹ Kekez, Josip: *Prožimanje usmene i pisane kajkavske književnosti starijih razdoblja*. Kaj, 19(1986), 2, str. 29-58.

⁴¹⁰ Kekez, Josip (ur.): *Djela na narodnu: usmenoknjiževni oblikovni prilog, komentari, prijevodi i zapisi*. Kaj, 19(1986), 2, str. [59]-99.

tologijama-sintezama kajkavske poezije, proze i drame doličnu pažnju posvetio i usmenoknjiževnim tvorevinama, u drugom dijelu broja donosi opsežan članak, također uz mnoštvo primjera, o *Integraciji usmenog i pučkog s kajkavskim zavičajnim pjesništvom*, u kojem nakon analize odjeka (starije) kajkavske usmene književnosti u djelima kajkavskih pisaca prve polovice 20. stoljeća (A. G. Matoš, F. Galović, D. Domjanić, Z. Milković, N. Pavić, I. G. Kovačić i M. Krleža) dolazi do zaključka da unatoč tome što “suvremeno kajkavsko zavičajno pjesništvo nije nikakav produžetak, a niti folklorna, književnopovijesna ili estetska obnova usmenog i pučkog kajkavskog pjesništva, neminovno je da su te dvije bogate književne tradicije našle svoj odraz u tom stvaralaštvu”, napominjući i da to što su veze između tih dviju tradicija “dublje nego što se to na prvi pogled čini” ne zasjenjuje “autonomni estetski integritet toga pjesništva oslonjena u svojoj matici na poetiku i estetske smjerove cjelokupnog hrvatskog standardnog pjesništva prve polovice 20. stoljeća”⁴¹¹. Sve u svemu, kako je nakon detaljne analize usmenoknjiževnih tema u *Kaju* zaključio Ivan Zvonar, taj je časopis “od samog početka svog izlaženja posvećivao doličnu pažnju i fenomenu kajkavske usmene, narodne književnosti. Tako je sakupljena opsežna građa iznimne vrijednosti, podjednako kada su u pitanju zabilježeni konkretni književni tekstovi kao i kada je riječ o znanstvenim komentarima i ocjenama toga oblika umjetničkog stvaralaštva”⁴¹².

---

⁴¹¹ Skok, Joža: *Integraciji usmenog i pučkog s kajkavskim zavičajnim pjesništvom*. Kaj, 19(1986), 2, str. 3.

⁴¹² Zvonar, Ivan: *Usmena kajkavska književnost u kritičkom izboru i obzorju časopis Kaj*. Kaj, 42(2009), 3, str. 40.